

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TESELLİLER

Teselliler

SENECA

TESELLİLER

FOL 125

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
SERTİFİKA NO: 44396

FELSEFE 113
SENECA 01

TESELLİLER
SENECA

ÇEVİREN: KENAN SARIALIOĞLU

ÖZGÜN ADI: *DIALOGUES III, CONSOLATIONS*
EDİSYON: PARIS 1950

YAYINA HAZIRLAYAN: EBUBEKİR DEMİR
REDAKSİYON: MAK GRUP REDAKSİYON EKİBİ
GÖRSEL YÖNETMEN: NURULLAH ÖZBAY
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA: TAVOOS

ISBN 978-625-7307-40-6

BASKI: AYRINTI BASIM YAY. VE MAT. HİZ. SAN. TİC. A.Ş.
MATBAA SERTİFİKA NO: 49599

1. BASKI: HAZİRAN 2021

İLETİŞİM ADRESLERİ
CINNAH CD. KIRKPINAR SK. 5/4
06420 ÇANKAYA ANKARA
TEL.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

TESELLİLER

SENECA

ÇEVİREN
KENAN SARIALIOĞLU

SENECA

Romalı filozof, devlet adamı ve tragedya yazarı. MS. 1. yüzyılın ortalarında Roma'nın en önde gelen düşünce insanlarından ve Neron'un hükümdarlığının ilk döneminde imparatorluk politikasına yön veren kişilerdendir. Babası Lucius Annaeus Seneca Roma'nın ünlü retorik öğretmenlerinden biridir. Genç Seneca, Roma'da hitabet ve felsefe eğitimi aldı. MS. 31'de avukatlık yapmaya başladı ve siyasete atıldı. 41'de İmparator Claudius, yeğeniyle zina yaptığı gerekçesiyle Seneca'yı Korsika'ya sürgüne yolladı. Seneca burada doğa bilimleri ve felsefe üzerine çalıştı; *Teselliler* başlıklı üç inceleme yazdı. Neron'un imparator olmadan önce özel öğretmenliğini yaptı ve kendisine güçlü bir çevre edindi. Neron'un imparator olmasıyla tekrar siyasete girdi. Komutan Burrus ile birlikte Roma'nın sorunlarına reform niteliğinde çözümler getirdi. MS. 65'te Neron'un kendisine düzenlenen bir komploya karışmakla suçlandı ve İmparator'un buyruğuna uyarak kendini öldürdü. Başlıca eserleri: *Ahlaki Mektuplar*, *Ruh Dinginliği Üzerine*, *Medea*, *Tanrısal Öngörü*, *Bilgenin Sarsılmazlığı*, *Mutlu Yaşam Üzerine*, *Yaşamın Kısallığı Üzerine*.

KENAN SARIALIOĞLU

Trabzon, Of doğumlu (1946). Kimya mühendisliği önlisans eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirdi. Karadeniz Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi (1984-87), Trabzon Belediyesinde Kültür Müdürü (1990-95), Trabzon İl Kültür Müdürü (1996-97) ve Gümüşhane İl Kültür Müdürü olarak görev yaptı. Mardun Artuklu Üniversitesi Felsefe bölümünden emekliye ayrıldı. Başlıca eserleri: *Materyalizm ve Ahlâk* (1999); *Cioran: Tebessüm, Sırıma ve Ötesi* (2019); *Spinoza: Bir İspinozun Sevgi Çağrısı* (2019); *Ömer Hayyam, Bir Çöl Rüzgârı Ömrümüz* (1995); *Sadi, Ateş ve İpek* (1999); *Mevlânâ, Hiç kimse ve Dolunay* (1999); *Cioran, Doğmuş Olmanın Sakıncası Üzerine* (2001); *Cioran, Varolma Eğilimi* (2002); *Chamfort, Soğuk Kül* (2003); *Nietzsche, İnsan: Çoğul ve Tek Başına* (2019); *Sartre, Heyecanlar Üzerine Bir Kuram Taslağı* (2018).

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
RENÉ WALTZ	
BİRİNCİ KISIM	
MARCIA'YA TESELLİ	15
İKİNCİ KISIM	
HELVIA'YA TESELLİ	59
ÜÇÜNCÜ KISIM	
POLYBIUS'A TESELLİ	93
DİZİN	123

SUNUŞ:

TESELLİLER'İN ÖZYAPISI VE ÖZGÜNLÜĞÜ

RENÉ WALTZ

Ambrosianus'un 'Diyaloglar' (*Dialogi*)¹ ortak adını verdiği Seneca'nın ahlakla ilgili on iki kadar kitapçığı, üç 'Teselli'yi ya da daha doğru ifadeyle 'Teselli Üzerine' (*De Consolatione*) üç yapıtı simgeler; bunlardan biri Marcia adında Romalı bir kadına, öbürü annesi Helvia'ya, üçüncüsü de İmparator Claudius'un dilekçe yazmanı azatlı Polybius'a seslenir. Konu açısından temelde benzer, ama kullanılışları ve onları doğuran koşulları farklı olan bu üç yapıtı, biz elinizdeki ciltte bir araya getirdik.

Bunlar İlkçağ ahlakçılarının ve bu çağın kurallarını, yöntemini ve geleneklerini sürdürenlerin bile isteye çalıştığı özgün bir yazınsal türe özgü yapıtlardır.² Filozoflar, özellikle Stoacı filozoflar kendilerini bir tür özel görevli gibi görüyor, bir görevi yerine getirir gibi bu işi yapıyorlardı; içlerinde tam insanlığı barındıran en üst derecede yakınlar ve dostlar da bundan yararlanmalıydılar. Onlar, söylendiğine göre, vicdanların yönetmeni rolünü oynuyorlardı; aynı zamanda öğütlerini ve azarlarını hemcinslerin olası en büyük çoğunluğuna sunmakla meşguldüler. Çevrelerinde sevdikleri bir varlığın kaybına üzülen ve tek başına acısının üstünden gelemeyen bir kişi gördüklerinde ona el uzatıyorlar,

¹ Bkz. *Diyaloglar*'ın 1. Böl., Giriş, sayfa XI ve devamı. *Ambrosianus*'ta Marcia'ya, Polybius'a ve Helvia'ya Teselliler'in her biri *Dialogi*'nin VI., XI. ve XII. kitaplarını oluşturur.

² Bkz. C. Martha, *Etudes morales sur l'Antiquité*, (Paris, Hachette, 1882), s. 135-189: *Les Consolations dans l'Antiquité*.

kendini toparlamasına, aklının sesini dinlemesine, yeniden hayata dönmesine yardımcı oluyorlardı. Genellikle güzel konuşmayı sevdikleri ve yazınsal tanıtımların erdemine inandıkları için konuyu genişletip abartıyorlar, böylece tasarlamaş oldukları tesellileri kaleme almaktan hoşlanıyorlardı. Bu çalışmalarını kamuya açıklayarak insanlığın ortak iyiliğine çalışıyorlardı –çünkü birine yararlı olan şey tüm ötekilere de yararlı olabilir– ve bunu yazarların kendi şereflerine gölge düşürmeden yapıyorlardı.

Oysa acı veren bir düşüncenin yakıp kavurduğu bir kişiyi bizzat kendinden kurtarmak için ilkin ona gitmek, onun yakasını bırakmayan şeyden konuşmak ve yavaş yavaş onu bundan uzaklaştırmak gerekir, örneğin ona musallat olan fikirlere ve duygulara genel bir kavrayış sağlayarak, onu kendi acısından başka şeylerle de ilgilenmek zorunda bırakmak. Tesellileri yazanların yaptığı da budur. Demek ki onların yapıtlarında birbirinden ayrı olarak gelişmeyen iki ayrı bölüm vardı: yönelinen kişinin koşullarına ve karakterine uygun olan özel bölüm ile özdeyişlerden ve örneklerden oluşan ve bu türden bütün yapıtlarda hemen hemen aynı olan genel bölüm. Bu, kuramsal, geleneksel bölümdür; ölüm, acı, insanın kendine ve başkalarına karşı ödevleri üzerine genel görüşleri açıklar. Başlığın da Latince *De Consolatione* şeklinde olması bunu açıklıyor ve doğruluyor. Bu yapıtlar gerçek pratik ahlak ‘kitaplar’ıdır; aynı yazarların, örneğin öfke ve ruhun dinginliği üzerine yazdıkları kitaplara benzer. Özel bölümleriyle onlar edebiyatı, zengin yönetim ve cesaretlendirme edebiyatını andırır; genel bölümleriyle de ahlak eğitimi kitapları sınıfına girer. Edebiyat açısından mektup türünün ve didaktik türün ortak özelliklerini paylaşır; özgünlükleri de buradadır.

İlkçağ insanların zevkine bakılırsa, bu tür edebiyatta hiç kimse Seneca’dan daha başarılı değildi. Bu profesyonel avutucu ve cesaretlendirici rolünün gerektirdiği ince, uyanık ve kavrayışlı bir psikolojisi vardı onun. Başkasının duygularını paylaşmakta, bu duyguların derin kökenlerine ulaşarak

onları çözümlemekte, nüanslarını ayırt etmekte eşsizdi; en samimi bir üzüntü içinde karşı konulmaz doğallığın payı ile dostluğun, hatta bilinçdışı muvazaanın [*simulation*] payını ayırt etmesini biliyordu; dokunaklı, etkili sözler ve sonuç getirici kanıtlar bulmakta yetenekliydi. Aynı zamanda, ezelden beri yinelenmiş bu sıradan konuları yenileştirmek için uygun olan ifade ve tarz yeteneklerine sahipti. Yaltakçılığa düşmenin en büyük risk olduğu yerde tam bir zafer kazanan usta ve keskin bir yazardı; çok zeki ve parlaktı, okuyucuyla derinliğine bir temas kurmadan önce onda merak uyandırmasını biliyordu.

Olayları çok uzaktan ve İlkçağ insanların onlara atfettiği nitelikten çok farklı bir nitelik içinde gören bizler için Seneca'nın bu *Teselliler*'inde her şey eşit ölçüde ilginç değildir: En dayanaksız düşünceleri çürüten ince ayrıntılarda aşırılıklar vardır; zevksizlik ve yersiz birtakım anlatımlar vardır; damıtılmış bir biçim zarafeti ile az ya da çok rahatsız edici bir fikir bayağılığı arasında tedirgin eden bir karşıtlık da söz konusudur bazen. Kendimizi sıklıkla bir okul alıştırması, belirli bir konunun yapay gelişmesi karşısında bulduğumuz izlenimine kapılırız. Ama tarzı kabul edip yazara inandığımızda, *Teselliler*'in yaşayan yapıtlar olduğunu yadsıyamayız: İlk olarak bu yapıtlar Seneca'nın birçok çağdaşının ve bizzat Seneca'nın ahlaksal ve duygusal yaşamının köşe bucağını bizim için yeniden aydınlattığı ve sonra bu yapıtlarda asla duyarsız kalamayacağımız insani ve dramatik bir hakikat olduğu için; nihayet biçim hemen her zaman akıcı ve canlı olduğu için. Seneca ikna etmek istediği kadınla da erkekle de tartışır. Onu sorgular, öğüt verir, itirazlara karşı koyar, kışkırtır ve arada bir de sözü, baş eğmeyen dinleyicisine bırakır. Dinleyicinin repliklerini işitmediğimiz zaman bile, onun mevcut ve karşı koymaya ya da yenildiğini kabule hazır olduğunu hissederiz. Bazen de onun bütün 'Diyaloglar'ında olduğu gibi, Seneca, daha sonra çok parlak bir şekilde çürüteceği itirazı ortaya koyma görevini kurgusal ve anonim bir muhabata bırakır. Bu daha yapay davranış,

özellikle teorik ve genel açınımlara uygundur. Ama düşünce, asla kıprışmaktan geri kalmaz; aralıksız bir şekilde etkinliğini sürdürür.

Seneca'nın üç 'Teselli'sinin eşit değerde olmadıklarını da eklemek yerinde olacaktır. "Marcia'ya Teselli" işe yeni başlayan birinin eseridir. Bu, tarzda, kompozisyonda, kimi argümanların beceriksizliğinde, şatafatın ve şaşırtıcı gösterişlerin çok açık yapaylığında kendini hissettirir. "Polybius'a Teselli" –Ne yazık! Yazarının yüzünü güldürmedi– Claudius'un azatlısına ve bizzat Claudius'a hitaben yazılmış berbat ve uzunca bir dalkavukluktur: Teselli bir bahanedir sadece; Polybius'un erkek kardeşinin ölümü Seneca'ya –o sırada Korsika'da sürgündedir– geri çağırılmasını isteme fırsatını verir. İsteğinde hiçbir saygınlık ifadesi yoktur. Polybius'a gösterdiği sempati içtenlikten uzak olduğu için anlatım biçimi bunun izlerini taşır; yaltaklanmanın dışında, bütün eser neredeyse beylik, kurnaz, kibar ve boş bir sözler yığınıdır sadece. Seneca'nın bu türdeki başyapıtı "Helvia'ya Teselli"dir. Konu çok daha duygulandırıcı, aynı zamanda da daha özgündür. Güçlkle katlanabildiği bir kaybindan dolayı bir yabancıyı teselli etmek söz konusu değildir artık. Seneca'nın, yüreğine su serpmek istediği kendi annesidir. Neden? Annesi ondan uzaktır. Seneca sürgünde olduğu için annesi umutsuzluk içindedir. Sürgün yerinden onu azarlar ve acısını yatıştırmaya çalışır, tıpkı mezarının içinden bir ölünün yapacağı gibi. Tema yeni ve paradoksaldır ve Seneca doğrudan doğruya seslendiği annesinin duyguları tarafından yaralandığı için, bu tedirginliğe bizzat kendisi yol açıp kendisini yalansız dolansız olayın içinde bulduğu için bu aile dramının bütün ayrıntıları okuyucuyu derinden etkiler. Marcia; tesellisinde dostça bir merhamet duygusuna kapılan ya da Polybius'a biraz kayıtsız kalan okuyucu, burada kendini konuya kaptırır ve ona yukarıdakilerden daha çok değişiklik, hatta hakikat ekler; hiç aramadığı hâlde kalpten kalbe giden vurgular bulur.

BİRİNCİ KISIM
MARCIA'YA TESELLİ

MARCIA HAKKINDA*

Bugün kayıp olan yazılarıyla olduğu kadar cesurca ölümüyle de tanınan tarihçi Cremutius Cordus'u, özellikle Tacitus ve Dion Cassius'un¹ yapıtlarından biliyoruz. O, eşsiz bir duygu ve dil cesaretine sahip, çağının koşullarına ve insanlarına en küçük bir ödün bile vermeyen cumhuriyetçi fikirlere bağlı bir karakter insanıydı. Augustus döneminde yayımlanan *Yıllık'ta* (*Annales*) Brutus'un övgüsünü yapmaktan ve onu 'Romalıların Sonuncu' Cassius'u diye adlandırmaktan çekinmedi. Augustus bundan hiç alınmadı, ancak Tiberius döneminde, birkaç yaralayıcı sözcükle Seianus'un nefretini üzerine çekti. Onun tarihçi gözüpekliği majestelerine karşı bir suçlama bahanesi oldu. Satrius Secundus ve Pinarius Natta adlarında, ikisi de Seianus'un koruduğu iki hafiye tarafından izlenen Cordus Senato'nun karşısında en yürekli ve en şiddetli bir tavır takındı. Sonra, yargısız infaz edileceğinden emin, ölüm orucuna girerek cellatlarının elinden kurtuldu. Senato, divan üyelerinin gözetiminde yapıtlarının yakılmasını buyurdu (IS. 25).

Kızı Marcia onun metnini yine de gizlice korumayı başardı. Caligula'nın egemenliğinin başlangıcında, yeni hükümdarın izniyle biraz düzeltilmiş² olarak bu metni yayımladı.

Seneca'nın bu *Teselli*'yi dile getirdiği kadın işte bu Marcia'dır; zekâ ve karakter bakımından babasına tam layık biridir o. İkisi erkek, dört çocuğu vardır. İki oğlunu peş peşe kaybetmiştir. İkincisi olan Métilius, yirmi yaşlarında,

* Editörün Notu.

¹ Tacitus, Ann., IV, 34, Dion Cassius, LVII, 24. bkz. Suétone, Aug., 35; Cai., 16.

² Quintilien, Inst. or., X, I, 104: *circumcisis quae dixisse ci nocuerat*.

en güzel umutları vaat eden bir delikanlıyken dayanılmaz acılara boğmuştur onu. Seneca onu teselli etmeye koyulduğunda, Marcia üç yıldır ona ağlamaktadır.

Bu yapıtın tarihi kesin olarak saptanamadı. I, 3'e göre, Caligula'nın tahta çıkış tarihi olan 37 yılından sonradır kesinlikle, muhtemelen de birkaç yıl sonra.³

³ *Marcia'ya Teselli*'nin yazılması, genellikle 37-41 yılları arasına, Caligula'nın egemenlik dönemine yerleştirilir. Bazıları da (R. Pichon, *Journal des Savants*, 1912, s. 221; A. Bourgery, *Sénèque prosateur*, s. 47) bu tarihi, 49 ya da 50 yılına, Seneca'nın sürgününden sonraya atarlar.

MARCIA'YA TESELLİ

1. Konuya giriş. Seneca, Marcia'yı teselli etmek ister; ona yürekli bir kadın muamelesi yapar.

I. Bak Marcia, senin, öteki insani eksiklikler kadar cinsiyetinin ruhsal zayıflığına da yabancı olduğunu ve bir örnek olarak düşünülen karakterinin antik bir şeyi barındırdığını bilmeseydim, senin acına –erkeklerin bile bunca incelikle kendilerine saklayıp yaşattıkları bu acıya– karşı savaşmaya cesaret edemez, böyle nahoş koşullarda bu kadar erken gelen, bu kadar öfke yaratan bir yargı karşısında senin talihini sana bağışlatmanın davacısı olmayı umut edemezdim. Bana güven veren, senin ruhunun güvenilir güçlülüğüdür, parlak bir durumda kendini gösteren bu cesarettir. Babanın senden sonraya kalmasını istemediğini bir yanda tutmak kaydıyla, senin çocukların kadar sevdiğin bir babaya nasıl davrandığını biliyoruz; yine de bundan çok emin değilim, zira büyük bir sevginin aptalca isteklere yol açtığı da olur. Sen, baban Cremutius Cordus'un kendini ölüme terk etmemesi için gereken her şeyi yaptın. Seianus'un yordakçılarına karşı kölelikten kurtulmanın tek yolunun bu olduğunu iyice anladığında tasarısına yardımcı olmadın, ama kavgadan vazgeçtin ve açık bir yürekle gözyaşlarını akışına bıraktın; hıçkırıklarını yuttun kuşkusuz, ama onları neşeli bir yüzün arkasına gizlemedin. Hem de dostlara ihanet edilmediği zaman fedakârlık gösterildiği bir çağda oldu bunlar. Ancak, bir yönetim değişikliği olur olmaz sana fırsat doğdu, cellatların dış bilemediği babanın dehasını kamuya sundun. Sen onu, kendi kanıyla yazdığı başyapıtını ulusal edebiyatımıza tekrar kavuşturarak yeniden canlandırdın. Roma kültürü neler borçlu değil ki sana? Yangın yıkıp mahvetmişti en güzel yapılarını. Yaratıcısına çok pahalıya mal olan bir tanığın dosdoğru hikâyesine hiç bozulmamış şekilde ulaşacak olan gelecek kuşaklar neler borçlu değil ki sana? Roma'nın tarihine bir değer verildikçe; ataların davranışlarını, tutumlarını öğrenmek isteyenler var oldukça; bir Romalının ne olduğunu, bütün başlar Seianus'un

boyunduruğuna eğilip boyun eğdiği zaman baş eğmez kalan bir yurttaşın ne olduğunu; dehası, ruhu ve kolu özgür bir insanın ne olduğunu insanlar bilmek istedikçe hatırası yaşayan ve yaşayacak o yazarın kendisi bile neler borçlu değil ki sana? Bu deha senin tarafından ışığa çıkarılmış olmasaydı, iki eşsiz değer, belagat ve özgürlüğün Hercules tarafından unutturulmaya mahkûn edilmiş olması Cumhuriyet için ne büyük kayıp olurdu! İnsanlar onu okuyorlar, ünü ortada. O bütün ellerde, bütün gönüllerde, zamandan hiç korkusu yok onun; insanların belleğinde sadece unvanları kalacak işkencecilerin cinayetlerinden bile yakında hiç kimse söz etmeyecek artık.

Senin ruhunun bu yüceliği, cinsiyetini dikkate almaktan alıkoyuyor beni, bunca uzun yıllardan beri sürekli yüzünü gizleyen hüznünü göz önünde bulundurmaktan da. Görüyorsun, sana numara yapmayı, duygularıyla oynamayı hiç düşünmüyorum. Eski acılarının anısını canlandırıyorum, bu yeni yaranın hiç de onulmaz olmadığına seni inandırmak için de çok daha büyük bir yaranın izini gösteriyorum sana. Başkaları tatlılığı ve tatlı yöntemleri kullansın; ben senin acının üzerine üzerine gideceğim, bugün üzüntüden ziyade alışkanlıktan ağlayan –hakikati görmek istersen böyle bu– hasta ve yorgun gözlerime de hâkim olacağım, sen hazır-san senin yardımınla, yok, değilsen, sana rağmen. Boşuna bu acıya tutunup sarılacaksın, umutsuzca, kalbinde oğlun tarafından boş bırakılan yeri ona vereceksin. Peki, ne zaman bitecek bu? Bütün çareler tükendi. Senin bıktırdığın dostlarının desteği, akraba olduğun seçkin insanların yardımı, iş, babadan kalan o değerli miras; senin kulağın bütün bu seslere karşı sağır, onların sana sunduğu boş teselliler de olsa olsa sana bir vakit geçirme süresi sağlıyor. Zaman bile –en korkunç acılara varıncaya kadar her acıyı doğa bu önemli ilaçla yatıştırır– senin üstünde hiçbir etki yaratmaz. Daha şimdiden üç yıl geçti, senin acın da ilk canlılığından hiçbir şey yitirmedi. Uyuyamıyor ve yeniden canlanıyor her gün; süresinin bir hukukunu sağlıyor; geldiği noktadan vazgeçmeyi onur kırıcı zannediyor. Biz bütün kötü alışkanlıkları

doğar doğmaz boğmazsak, onlar ta içimize kadar kök salar. Durmadan kendi kendini azdıran bu karanlık ve yıkıcı duygular da böyledir; zamanla kendi acılıklarından beslenir, acı da mutsuz bir ruh için bir tür sapkın zevke dönüşür. Bundan dolayı senin kurtuluşuna işin başından itibaren girişmek isterdim. O zaman yumuşak bir tutum, kötülüğü tohum hâlindeyken durdurmaya yeterdi. Saplanmış bir oka karşı daha sert bir müdahale gerekir. Böylece vücudun yaraları daha yeni iken kolayca iyileşir. Bu yaralar iltihaplanmaya ve ülserle dönüşmeye başlar başlamaz onları dağlamak, etin derinliğini yoklamak, parmakla oraya girmek gerekir. Bugün bu denli direngen acı için ne bir inceliğe, ne bir ölçülülüğe sahip olabilirim: Ona karşı sert davranmak gerekir.

2. Octavia ve Livia'nın karşıt örnekleri.

II. Biliyorum, biri azarlandığında temel kurallarla başlamak, örneklerle bitirmek âdettir. Ama bazen bu yöntemi değiştirmek iyidir. Zira kullanılacak araçlar kişilere göre değişir: Birileri akla uyar, birilerine de otoritelerine boyun eğdikleri büyük isimleri tanık olarak göstermek gerekir. Sana gelince, güzel sözler gözlerini kamaştırıyor, seni aldatıyor; cinsiyetinin ve çağının bana sunduğu iki ünlü örnek göstereceğim sana. Biri, kendini koşulsuz umutsuzluğa teslim eden bir kadındır; öbürü, aynı şekilde bir darbe yemiştir, daha fazlasını yitirmiş, ama yine de ruhunda mutsuzluğa uzun süre egemenlik tanımayan ve hemen kendini toparlayan bir başka kadındır. Octavia ve Livia, biri Augustus'un kız kardeşi, öbürü eşi; ikisi de yaşamlarının en güzel dönemlerinde oğullarını yitirdiler; üstelik onları tahtın vârisi gibi görüyorlardı. Octavia, Marcellus'un öldüğünü gördü, amcası ve kayınpederi iktidarın angaryalarını ve sıkıntılarını onun üzerine boşaltmaya başlıyordu. Genç adam, o yaşta ve seninki gibi bir toplumsal sınıf içinde; gerçekten şaşılacak bir ağırbaşlı ve itidal sahibi, keskin ruhlu, sert karakterli, çalışmaktan yılmayan, eğlen-

ceye düşman, ne denli ezici olsa da yüke dayanabilir –böyle diyebilirim eğer– amcasının onun omuzlarına bırakmaya hazırlandığı yapıyı ayakta tutabilir güçte biriydi. Augustus hiçbir ağırlık altında pes etmeyerek temelleri seçmesini bilmişti. Octavia ömrünün geri kalan süresince hep ağladı ve inledi; asla en küçük bir yatıştırıcı söz kabul etmedi; hiçbir zaman da kendini oyalanmaya bırakmadı, kendini tamamen tek bir düşünceye kaptırdı. Tüm yaşamı boyunca cenaze gününü yaşadı. Enerjisi olmadığından değil, her hafiflemekten kaçındığı için. Çünkü gözyaşlarının mutluluğunu yitirirse sefaletini iki katına çıkarmaktan korkuyordu. O kadar şefkatle sevdiği oğlunun hiçbir imgesine sahip olmak istemedi; ona oğlundan söz edilmesine dayanamadı. Bütün annelerden tiksiniyordu ve özellikle Livia'ya karşı özel bir öfkesi vardı; Livia'nın oğlu kendi oğlu için umduğu mutluluğa sahip gibi görünüyordu. Sadece karanlıktan ve yalnızlıktan zevk aldığı için erkek kardeşine bile yüz çevirerek, Marcellus'un onuruna yazılan şiirleri ve onun anısını yücelten öteki yapıtları reddetti ve kulaklarını her teselliye kapadı. Resmî törenlerden kaçınarak, kardeş majestelerinin çok büyük ihtişamına varıncaya dek her şeyden nefret ederek derin bir inzivaya çekildi. Çocukları ve torunlarıyla birlikte yaşayan Octavia yas giysilerini sonuna kadar üstünden çıkarmadı, onun dünyada tek başınaymış gibi davrandığını gören canlı ve hareketli tüm yakınlarının küçük düşürücü tavırlarına maruz kaldı.

III. Livia, oğlu Drusus'u kaybetmişti, yaşasaydı büyük yük prens olurdu, daha şimdiden büyük bir askerdі. Germanya'nın kalbine kadar girmişti ve Romalıların yaşadığının daha yeni bilindiği yörelerde Roma'nın sancağını dikmişti. Sefer sırasında ölmüştü, sebep, hastalığı süresince saldırılarına ara veren ve çıkarlarına uygun bir çıkış yolu istemeye cesaret edemeyen düşmanlarının bile saygısıydı. Onu Cumhuriyete hizmet ederken bulan bu ölüme, yurttaşların, eyaletlerin ve bütün İtalya'nın büyük üzüntüsü ekleniyordu. Onlar Drusus'un hüznü cenaze konvoyunu gördüler. Özerk kentler ve koloniler birbirleriyle yarışarcasına ona en

yüksek saygılarını sunmak ve bir zafer alayı gibi Roma'ya kadar yol almak için acele ediyorlardı. Annesi ne oğlunun son öpüşlerini, ne de son nefesini verirken ağzından çıkan değerli sözleri koruyabilmişti. Bu uzun yolculuk boyunca Drusus'undan geriye kalanları izlemiş, İtalya'yı katederken sayısız odun yığınlarının ışıldadığını görmüş, bu da deyim yerindeyse kaybını yenilemiş ve acısını yeniden tutuşturmuştu; ama oğlunu mezara indirir indirmez çocuğunu da acısını da toprağa gömmüştü. Ne Sezar yaşadığı sürece görgü kurallarının müsaade ettiğinin ötesinde üzülmüş, ne de bir başka oğlu olduğu sürece hakkaniyetten uzaklaşmıştı. Daha sonra Drusus'un adını anmaktan ve onun imgesini sürekli gözlerinin önüne getirmekten vazgeçmedi. Özel yaşamında olsun, kamu alanında olsun konuşmaktan, ondan konuşulduğunu duymaktan zevk aldı; onun hatırasıyla yaşadı. Artık yaşamayanların bu hatırasını, çok dayanılmaz olduğu zaman, kendi niteliğiyle olduğu gibi sürdürüp yaşatamayız.

O hâlde, bu iki örnekten sana en övgüye değer gibi görünen birini seç. Eğer izlemek istediğin örnek birincisi ise yaşayanlar arasında gizleyeceksin kendini. Başkalarının çocuklarına, kendininkilere kinle bakacaksın, ölümüne ağladığın çocuğa kadar, karşılaşacağın anneler için de kötü bir kehanet olacaksın, sade ve yerinde zevkleri kara bahtına uygun olmadıkları bahanesiyle reddedeceksin, tutsağı olacağın gün ışığına lanet okuyacaksın, kendi yaşamına karşı da isyan edecek, kendi sefaletini bitirmekte çok yavaş olacaksın. Hepsinden öte, utanç verici olan ve kendini daha iyi tanıttacak bir kişiden beklenmeyecek şey de şu: Kendini ölemeyecek kadar hayattan yorgun olarak göstereceksin. Yukarıda sözünü ettiğim ikinci ünlü kadının akla uygun ve insani tutumunu örnek almak istersen, kederinden ölmeyecek, hayattan zevk almaktan acı çekmeyeceksin. Ey büyük tanrılar! Kendini kendi kötü talihiyle cezalandırmak, mutsuzluklarını kendi eliyle büyötmek ne deliliktir! Senin her koşulda her zaman gösterdiğin saf ve ince duygular burada daha da çok kendini gösterecek, zira acının da bir edebi vardır. Ve niha-

yet bu genç adam, adı ve düşüncesi senin için hep bir sevinç kaynağı olmaya layıkta da o, annesinin gözüne tıpkı yaşadığı zamanki gibi mutlu ve güleç yüzüyle görünürse ancak, onu daha iyi anmış ve onurlandırmış olacaksın.

3. Filozof Areus'un Livia'ya çağrısı.

IV. Sana çok sert özdeyişler önermeyeceğim. Seni insanların acılarına karşı insanlık dışı bir katılığa, sertliğe davet etmiyorum, cenaze törenleriyle aynı gün bir annenin göz yaşlarını kurutmayı istemiyorum. Bir hakeme beraber baş eğelim. Aramızda tartışılacak sorun, acılarımızın büyük olması, öncesiz-sonrasız olması, gerekip gerekmediğini bilmek olacak. Senin özel dostun olan Julia Augusta⁴ örneğinin senin nazarında büyük bir değer taşıdığından kuşku yok. Seni özel görüşmelerine davet eden odur. O, acının ilk sarhoşluğunda, üzüntülerimizin en diretici, en şiddetli olduğu zaman, kocasının filozofu Areus tarafından teselli edildi,⁵ bu yardımın kendi için değerli olduğunu anladı. Kederiyle üzmek istemediği Roma halkından daha çok ona borçlu oldu; iki desteğinden birini yitiren, ayrıca çevresindekilerin ağlayıp sızlamalarına ihtiyacı olmayan Augustus'tan daha çok ona borçlu oldu; bütün dünyanın ortak olduğu bir yasın aman vermezliğine karşın, şefkatiyle annesine bir çocuğunun acısından başka türlü bir elem yaşatmamasına çalışan oğlu Tiberius'tan daha çok ona borçlu oldu. İşte bu filozofun ona nasıl yaklaştığını ve onurunu korumakta bu kadar kaygısı olan bir kadınla konuya nasıl girdiğini tahmin ediyorum: "Bugüne kadar Julia, senin kocanı asla terk etmeyen ve sadece halka açıklananların değil, kalplerinizin

⁴ Livia'nın Augustus'un ölümünden sonra aldığı isim (Tacitus, *Annales*, I, 8). Bu isim burada bir tür anakronizm oluşturur, çünkü Livia, Drusus öldüğünde bu adı taşımıyordu. (Ed.)

⁵ Dönemin önemli kişileri, genellikle yanlarında bir tür laik papaz ve manevi rehber işlevi gören bir 'filozof' bulundurlardı. (Ed.)

en gizli duygularının da sırdaşı olan ben, bundan haberim olduğu gibi, senin davranışınla hiçbir eleştiriye yol açmadığını da biliyorum; senin kamuoyunun hoş görüşüne hiç ihtiyacının olmaması, bu prenslerin çok yansız yargısıdır, sadece önemli durumlarda değil, en olağan durumlarda da söz konusudur. Bu dünyanın egemenlerinin çevrelerine af dağıttıklarını ve bunu asla kendileri için istemediklerini görmekten daha güzel hiçbir şey bilmiyorum. O hâlde bir kez, hem de bugün bütün hayatının kuralını izle ve pişman olacağın hiçbir hatayı işleme, hiçbir düşüncesizlik yapma.”

V. “Sana yalvarıyorum ve sonra dostlarına karşı asi ve hırçın olarak görünmemeni istirham ediyorum senden. Ya unutmuş gibi görünerek onun onuruna saldırmak ya da onun adını anarak bizzat sana hakaret etmek tehlikesi karşısında, senin yanında Drusus’tan konuşacaklarsa ya da bundan kaçınacaklarsa ne tür bir tavır takınacaklarını düşündüklerini bilmiyor değilsin. Toplandığımızda, onun davranışlarını ve sözlerini onlardan kaynaklanan bir hayranlıkla anımsıyoruz; senin yanında ağzımız kapanıyor. Şundan eminim ki mümkün olsaydı, oğlunun övgülerini sonsuza dek sürdürmek için hayatını vereceğin hâlde, şimdi, hazların en büyüğünden, oğlunun övgülerini duyma hazzından kendini yoksun bırakıyorsun. O hâlde, oğlunun söz konusu olacağı konuşmalara dayanmalısın, dahası bunu özendirmelisin; onun adını can kulağıyla dinle, hatırasına dikkat kesil, onda ayrıca bir hüznün görmekten sakın, benzer durumlarda, kendilerine sunulan tessellileri mutsuzluklarının bir parçası gibi kabul eden birçok insanın yaptığı gibi yapma. Hâlâ bütün gücünü acılı noktaya yöneltiyorsun, talihinin gülen yüzünü görmüyor, sadece çok sert yüzüne bakıyorsun. Bakışlarını çocuklarıyla mutlu olduğun güzel günlere, tatlı buluşmaların, o tatlı okşamaların, okul çağlarının zamanına çevirmiyorsun; genellikle sadece olayların son görüntüsüne sarılıyor, üstelik gerçek kendi başına yeterince korkunç değilmiş gibi bir de ona olası bütün acımasızlıkları yüklüyorsun. Sana yalvarıyorum, kendine kadınların en mutsuzu gibi berbat bir şöhret süsü verme! Hayat

sarsıntısız akıp giderken gönenç içinde cesaret göstermeye değer pek az şey olduğunu da düşün aynı zamanda. Sakin bir deniz ve uygun bir rüzgâr, kılavuzun ustalığını dahi değerlendirmez; bir kişinin kendini göstermesi için fırtınanın patlaması gerekir. Sen de kendini yiyip bitirme; bundan uzaklaş, yere sağlam bas, çarpışma çok şiddetli de olsa, geçirdiğin bu ilk sarsıntıya, başına gelen bu belaya diren. Yazgıyı, hiçbir şey, bunalmayan, şaşırmayan bir ruh kadar gücendiremez.” Ondan sonra filozof, kadına, yaşayan bir oğlu daha olduğunu ve ona kaybettiği oğlundan torunlar da kaldığını söyledi.

VI. Söz konusu olan sensin Marcia. Areus’un desteklediği insan sensin; adını değiştir, teselliler senin için. Ama yine de Marcia, şunu da ekleyelim ki senin başına gelen bu felaket başka annelerin bir gün yaşadığı acılardan ehvendir. Seni pohpohlamıyorum, mutsuzluğunu küçültmüyorum. Gözyaşlarımız yazgımızı alt etseler ağlayıp sızlayalım; günlerimiz inlemekle geçsin, uykusuz gecelerimiz perişan olsun; yaralı göğsümüzü parçalayalım ellerimizle, yüzümüzü de esirgemeyelim; kendimizi bu denli sağaltıcı bir umutsuzluğun deliliğine teslim edelim. Ama hıçkırıklarımız ölüleri diriltmiyor, bütün üzüntümüz öncesizlik-sonrasızlığa göre değişmez ve sabit olan bir talihi değiştirmiyor, ölüm de avını bir an bırakmıyor, bu yararsız acıya bir ara vermiyor elbette. Bundan dolayı, kendi kendimizi yönetelim, şiddetiyle bizi yanlışı yola saptıran duygulara kendimizi kaptırmayalım. Dümenini dalgalara kaptıran, yelkenlerini rüzgârların keyfine bırakan ve kayığını fırtınaya terk eden denizci utansın; ama sulara gömülünceye kadar dümeni elinde tutup ona sıkıca sarılarak batıp giden denizciyi de saygıyla analım.

4. Abartılmış bir acı, yaradılışın ahdine uygun değildir.

VII. –Senin acılarına üzölmek yaradılışıya uygundur yine de–. Bu üzüntüler ölçölü oldukları sürece buna kim itiraz edebilir? Bizim için çok değerli olanların en basit hareketi bizi

ilgilendirir, hele onların ölümü, dayanılmaz bir heyecan, en katı kalpleri bile sıkıştırır. Hayvanların acısının ne kadar şiddetli olduğunu, ama yine de çabuk geçtiğini gör. İnekler bir ya da iki gün böğürür, kısırakların delice ve düzensiz koşmaları çok sürmez; vahşi hayvanlar yavrularının izleri üzerinde koşturarak ormanlarda dolaşıp da çok kez yıkılmış inlerine döndüklerinde, öfkeleri bir anda düşer; kuşlar ıssız yuvalarının çevresinde keskin çığlıklarla dört döner; daha sonra, olacağı boyun eğip kaygısızca yeniden havalanırlar. Acısına suç ortağı olup, hissettiği oranda değil de kendini bu acıya bağladığı ölçüde üzülen insanın dışında, hiçbir hayvan yavrularına uzun süre acımaz. Doğanın (yaradılışın) acıdan bitip tükenmeyi istemediğine dair kanıtlar mı istiyorsun? İlk önce, aynı yasin bir kadını bir erkekten, bir barbarı uygar bir kişiden, bir cahili bir bilgiliden daha çok etkilediğini görmelisin. Oysa bir şey gücünü doğadan aldığı anda, bu güç bütün bireylerle aynı kalır; değişiklik gösteren şeyin doğadan kaynaklanmadığı ortadadır. Ateş her yaştan bireylere, bütün ülkelerin insanlarına, kadınlar gibi erkeklere de aldırış etmeden, hiçbir ayırım gözetmeden yanacaktır; demir, hangi vücut olursa olsun, kesme gücünü onlara hissettirecektir. Niçin? Çünkü onlara kendi özelliklerini veren doğadır, çünkü doğa, kişi ayrımı, tercihi yapmaz asla. Yoksulluktan, yastan, küçümsemeden, herkes farklı şekilde etkilenir; az ya da çok mücadele alışkanlığı ile gücünü ve cesaretini az çok engelleyen ürkütücü hiçbir niteliği olmayan şeyleri önceden edinir korkusu ile ilgili bir şeydir bu.

VIII. Sonra şu da var. Bir şey doğanın eseri olduğu zaman, o şey zaman içinde küçülmez, azalmaz. Acı, zamanla ortadan kalkar. En direngen acı, her gün yeniden doğan ve çarelere karşı başkaldıran acı, her kaynayıp köpürmeyi yatıştıran zamanın üstün etkisiyle hafifler yine de. Marcia, senin acın daha da büyük; şimdiden uyuşmuş gibi görünüyor. O ilk günlerin şiddetli umutsuzluğu değildir artık, zamanın yavaş yavaş sileceği direngen ve inatçı bir melankolidir bu. Ne zaman kafan başka şeyle meşgul olursa, bu azaptan daha çok kurtulmuş

olacaksın. Şimdilik, kendine mukayyet oluyorsun; ama kendini mecbur hissetmek, kendini şimdiden ona teslim etmek değildir artık. İstirabının kendiliğinden durmasını beklemek yerine, buna son noktayı koymak ve sana rağmen bu ıstırabın seni terk edeceği anın gelmesini beklememek senin soylu karakterine daha uygun olurdu! İlk olarak, bu acıyla ilişkiyi kopar.

5. Her günkü mutsuzluk yaşantısına rağmen insanın tasasızlığı.

IX. –Doğal bir gereklilikten kaynaklanmıyorsa, kendimizi yıkmamıza, üzmemize yol açan bu inat, bu direnme nereden geliyor peki?– Çünkü bir mutsuzluğu başımıza gelmeden önce asla gözümüzün önüne getirmiyoruz. Sanki özel bir ayrıcalık bize bahşedilmiş, onunla güvence altındayız, bizim kat ettiğimiz yol sanki yakınlarımızın yolundan daha sağlam diye düşünüyoruz. Başkalarının talihsizlikleri, bunların bütün insanların ortak kaderi olduklarını anlamamızı sağlamıyor. Ne cenazeler geçer kapımızın önünden, ölümü düşünmeyiz! Vakitsiz ne ölümler görürüz. Memedeki çocuklarımızın harmani⁶ giyecekleri, asker olacakları, baba mülkünün vârisi olacakları zamanı hayal ederiz. Ne zenginler biliriz, gözlerimizin önünde birdenbire yoksulluğa düşmüşlerdir! Bizim talihimizin de aynı tehlikelerle karşı karşıya olduklarını hiç aklımıza getirmeyiz. Sarsıntı bizi yakaladığına göre yıkılmamız mukadder, kaçınılmaz; uzun zamandan beri beklenen bir çatışma bizi yakalayınca etkisini, hızını keser. O hâlde bütün darbelere açık bir hedef olduğunu ve yakınlarının arasından geçen okların geçerken seni de neredeyse yakaladığını anla. Bir sipere ya da düşman tarafından iyice tutulmuş ve ele geçirilmesi olanaksız bir mevziye saldırırken neredeyse silahsız yürüdüğünü tasarla; yaralanmayı bekle ve

⁶ *Harmani*: Eski Roma'da askerlik çağına gelen çocukların giydikleri erguvan renkli giysi. (Ed.)

başının üstünden darmadağın uçuşan bütün taşların, okların, mızrakların sana karşı fırlatıldıklarını düşün. Birisi senin yanına ya da arkana düşecek olursa yüksek sesle bağır: “Ey kader, beni aldatmayacaksın! Senin darbelerinin altında ezilsem bile, bu, kendimi sakınmadığımdan ya da uyanık olmadığımdan olmayacaktır. Senin ne kurduğunu biliyorum: Sen bir başkasını vurdun, ama hedef aldığın kişi benim.” O hâlde senin iyiliklerini görünce onlara geçici olarak bakan kim? Bir gün, yakınlarının sürgününü, sefaletini, ölümünü düşünmeye içimizden kim cesaret edebildi? Ve bunu düşünmeye istekli olup da uyarıyı uğursuz bir kehanet gibi reddedecek olan, bu felaketleri düşmanlarının ya da can sıkıcı öğütçülerin dosdoğru başına indirmeyecek olan kim peki? “Bunun olabileceğini sanmıyorum.” Bir olayın olası olduğunu bilirsin, bu olayın her gün bilmem kaç kişinin başına geldiğini de görürsün, ama yine de bir şey olacağına inanmazsın. Ah! Bir cambaz tiyatrosundan çıkamayacak kadar güzel olan şu dizeye bak: “Cuius potest accidere quod cuiquam potest.”⁷ [Birinin başına gelebilen, herkesin başına gelebilir.]

Şu adam çocuklarını yitirdi; sen de yitirebilirsin çocuklarını. Şu öteki mahkûm oldu; senin masumiyetin de aynı şeyle karşılaşabilir. İşte aldanmamızın nedeni, hiç öngörmediğimiz aksilikler bizi yakaladığında gücümüzü yitirmemizin nedeni bu. Şu andaki kötülüklerin çok eski zamandan geldiğini gördüğümüzde, onların gücünü, etkisini ortadan kaldırabiliriz.

6. İnsani zenginliklerin dayanıksızlığı. Yaşam, uzun süren bir ıstıraptan başka bir şey değildir.

X. Ne olursa olsun, Marcia, parıltısı gözlerimizi kamaştıran dıştan zenginlikler, çocuklar, yüksek mevkiler, mal-mülk, geniş atriumlar⁸ ve kapısı koruma altındaki insanlara bile yasak

⁷ Bu dize Publilius Syrus'un bir pandomiminden alınmıştır. (Ed.)

⁸ *Atrium*: Antik Roma'da, bir revakla çevrilen iç avlu. (Çev.)

olan salonlar, şöhret, soylu ya da güzel kadın, değişken ve karsarsız bir yazgıya bağlı çeşitli eşyalar, bunlar daima yabancı ve sadece bize uygun övünç kaynaklarıdır. Ama bunlardan hiçbirisi, sözcüğün gerçek anlamıyla, bize verilmiş değildir. Sahneyi donatan dekor, sahiplerine geri verilmesi gereken ödünç eşyalardan oluşmuştur. Bazıları ilk gün geri alınacak, bazıları yarın; pek azı sonuna dek kalacak. Demek ki böyle kendimizi kandıramayız. Bizi kuşatan şey bize ait değildir; biz onun mutemediyiz sadece. Bir zaman için onu kullanır, ondan yararlanırız; onun sahibi, bağışlarının efendisi, süreyi de istediği gibi sınırlar. Biz vadesi belli olmayan bir borcu habire ödemeye ve hiç homurdanmadan ilk talepte geri vermeye hazır olmalıyız; alacaklılarını paylayan, kötü borçlulardır sadece. Bizimkiler için, kendileri bizi geride bırakma konusunda meşru dilek oluşturanlar için duyduğumuz gibi, doğumlarının sırası gereği bizden sonra yaşamasını istediğimiz insanlar için de duyduğumuz şefkatin, bizim onları her zaman ve de uzun süre unutmamız konusunda bize söz verilmediğini göz önünde bulundurması gerekir. Gönül verdiğimiz nesnelerin bizi terk etmeye çağrılı oldukları, daha doğrusu şimdiden bizi terk ettikleri fikrine alışmalıyız. Şans eseri elimizde olan varlıkların hiçbir şekilde güvenceli olmadığını düşünelim. Çocuklarınız sizi neşelendirsin, buna karşılık onlara olası bütün mutlulukları verin ve bütün bu gönül hazlarını ertelemekten tadın. Hiçbir şey gelecek geceye bel bağlamanıza izin vermez, bu vade de çok uzaktır; söylemek zorundayım; hem de bu dakikada. Ardınızdaki düşmanın işini bitirelim! Yoksa o sizi büyük bunalmılara iterken, küçük topluluğunuz, yakın insanların çabuk dağılacak, parçalanacak. Her şey dünyada kökünden koparılmadır sadece, siz de, ne yazık! Bu sürekli kaçış içinde yaşayacak durumda değilsiniz.

Oğlunun ölümüne ağlıyorsan, onun doğduğu anı suçla. Onun yargısı, doğduğu andan itibaren ona bildirilmiş oldu. O sana bu bedel karşılığında verildi, annesinin karnından itibaren onu bu yazgı izliyordu. Biz talihin tutsaklığı altındayız; onun boyunduruğu sert ve karşı konulmaz bir engel-

dir, biz de ancak, haklı ya da haksız, bu talihin keyfine göre bize layık gördüğü muamelelere boyun eğmek zorunda kalırız. Bedenlerimiz onun şiddetlerine, zararlarına, acımasızlıklarına maruz kalacak. O birilerini yakacak, ya bir ceza olarak ya da ilaç olarak; öbürlerini zincire vuracak, bu bazen düşman eliyle, bazen de bir hemşeri eliyle olacak; kimilerini, çaresiz, fırtınalı bir denizin ellerine bırakacak, onlar da dalgalara karşı mücadele ettiklerinde, onları bir kumsala ya da bir kıyıya bile atmayacak, vahşi bir hayvanın karnına indirecek; kimilerini de her tür hastalığa bulaştıracak, uzun süre ölümle yaşam arasında tutacak. Nazlı, kaprisli ve kölelerini ne hâle getirdiğine aldırmayan bir metres gibi gelişigüzel cezalar ve lütuflar dağıtacak. Varoluşun ayrıntılarından yakınıp sızlanmak neye yarar? Bize acı çektirmesi gereken bütün hayattır. Eski kötülüklerden kurtulmadan, üzerimize yenileri çökecek. O hâlde kendimize egemen olalım; özellikle siz kadınlar, duyarlıkları çok canlı olan sizler, soğukkanlılığınızı koruyun; bunca acının üstesinden gelmek zorunda olan insan yüreğinin gücünü iyi kullanalım.

7. İnsanın dayanaksızlığı.

XI. Senin kendi durumunun ve genel durumun bu unutulmuşluğu nedir gerçekten? Ölümlü doğdun, ölümlüler doğurdun. Bizatihi sen, hükmü kalmamış ve yıkılmaya yüz tutmuş bir cisimden başka bir şey değilken, hastalıkların kaynaştığı yerde, bu denli zayıf bir cevherden sağlam ve ölümsüz varlıkların çıkacağını mı umuyordun? Senin oğlun öldü. Ne söylenebilir ki? Ancak o, senin karnının meyvesinden daha talihli olduğunu sandığın çocukların da durmadan yürüdükleri sınıra vardı. Forumda tartışıp duran, tiyatrolarda eğlenen, tapınaklarda dua eden bütün şu insanlar çok ya da az hızlı adımlarla bu biricik hedefe doğru yol alıyorlar. Sevdiklerin de küçümsediklerin de aynı külde eşitlenecekler. Pythia'nın tanrısal esinleri arasında yer alan şu ünlü "Kendini Bil" sözünün

de bundan başka bir anlamı yoktur. İnsan nedir? En küçük bir sarsıntıda, en küçük bir kıpırdatmada parçalanacak bir testi değil mi? Seni toza çevirmek için bir kasırgaya ihtiyaç yok. Biraz şiddetli ilk çarpma seni dağıtacaktır. İnsan nedir? Zayıf ve kırılgan bir vücut, çıplak, doğal bir silahı yok, başkasının yardımından vazgeçemeyen, talihin bütün hakaretlerine maruz bir varlık; kaslarını iyi çalıştırdığında, karşısına ilk çıkan hayvanın yemi ve kurbanı; yumuşak ve dayanıksız maddelerden yoğrulmuş ve sadece dış çizgileriyle göze çarpan; ne sığa, ne soğuğa, ne yorgunluğa dayanan, ama durgunluğun ve eylemsizliğin çabuk bozabileceği bir varlık; besinlerine bağımlı yaşar, yetersiz besinle zayıf düşer, fazla besin çatlatır onu; kendini korumak için binlerce sıkıntı, binlerce zahmet çeker; soluğu öyle geçici, öyle güvensizdir ki ansızın nahoş bir gürültüyle çarpılınca kulakları zıncı diye onu durdurur. Onun için tehlikenin ve bozulmanın asıl nedeni bu. Ölüm bir hıçkırıklık iş, olunca da ölmesine şaşarız! O zaman onunla savaşmak için büyük bir çaba gerekir mi? Bir koku, bir tat, bir yorgunluk, uyku eksikliği, içtiği, yediği şey, yaşamak için vazgeçemediği her şey onu öldürür. Zayıflığını hemen fark edemezse bir adım atamaz. Hiçbir iklim ona iyi gelmez, ona yaramaz; yeni bir su içsin, alışkın olmadığı bir havayı solusun, en önemsiz bir kazada, en hafif bir çarpmada hasta olur. Yıkılmaya yüz tutmuş, sağlıksız yaratık, yaşama ağlayarak başlayan bu cılız canlı dünyayı ne türlü sıkıntılarla, dertlerle doldurur! Kendi durumunu unutmuş, kocaman projelere kaptırır kendini! Ölümsüzlük, ebedilik, onun gördüğü bu düş işte; torunlarının, torun çocuklarının zamanı için planlar yapar, geleceği böyle kurarken, ölüm çöker üzerine. Bizim ihtiyarlık dediğimiz şey bile yılların çok kısa bir çevriminden başka bir şey değil.

8. Marcia'nın kaderine küsmeye hakkı yok.

XII. Senin acın, varsayalım ki bir mantığı var, senin kaybını mı yoksa ölenin kaybını mı düşünüyor? Oğlunun ölümünde

seni etkileyen nedir? Bu çocuktan hiç yararlanmamış olmak mı, yoksa daha uzun süre yaşasaydı ondan daha çok yararlanabileceğin düşüncesi mi? Ondan hiç yararlanmadığını söylüyorsan, kaybını daha dayanılabilir olarak yansıtabilirsin, çünkü bizde ne sevinç ne haz yaratan şeye daha az üzülürüz. Eğer ona büyük mutluluklar borçlu olduğunu kabul ediyorsan, senin başına gelen haksızlıktan yakınmaman, aksine, yaşadığın o mutluluğa çok sevinmen gerekir. Onun tek başına eğitimi, çektiğin sıkıntılardan dolayı seni bol bol ödüllendirdi. Küçük köpeklerle ve kuşlara gösterilen en gayretli ihtimamlarla ve bunun gibi önemsiz bağlılık nesneleriyle yetiştirilen kişilerin onlara bakmaktan, onlara dokunmaktan, bu alık hayvanların okşayışlarından gerçekten zevk aldıklarını, bizim çocuklarımız söz konusu olduğunda da bizim eğitim hizmetlerimizin ödülünün onların eğitiminde olmadığını kime inandırabiliriz ki? Onun, çalışmasıyla sana hiçbir zaman yararlı olmadığını, senin çıkarlarına asla kefil olmadığını, danışmanlarının sana hiçbir yardımı olmadığını kabul ederek sen ona sahip oldun, onu sevdin. Bunları bir hiç mi sayıyorsun? –Ama ben burada daha çok ileri gidebilirdim–. Sen hiçbir şeyinin olmamasını daha çok benimsedin. Kısa bir süre mutlu olmak ya da hiç mutlu olmamak konusunda seçim bize bırakılsaydı, geçici bir mutluluğu hiç mutluluk olmamasına tercih ederdik. Sen hangisini seçerdin? Sadece yer kaplayan ve adından başka bir varlığı olmayan yozlaşmış bir oğlu mu, yoksa senin oğlun gibi, zekâsı gibi duyguları da erken gelişmiş, erken evlenmiş, erken baba olmuş, erkeklik görevlerinin hepsini yerine getirmek isteyen, erken din adamı olmuş, yaşamakta da acelesi olduğu söylenebilecek yetenekli bir oğlu mu? Büyük bir varsılığın aynı zamanda uzun süreli de olması pek görülen bir durum değildir. Sonsuza dek süren mutluluklar her zaman sıkıcıdır. Oğlunu sana, uzun bir varoluş boyunca daha fazlası gerekemeyen, kısa bir süre bırakması gereken ölümsüz tanrılar, onu sana o anda kusursuz olarak vermişlerdi.

9. Benzer felaketleri yaşayan babalar ve annelerden örnekler.

Tanrıların seni çocuk zevkinden yoksun bırakmak için özellikle seçtiğini hiç de söyleyemezsin. Senin gibi bir yığın insan var; tanıdık tanımadık. Onlara bir göz atıver. Her yerde seninkinden daha büyük acılar, mutsuzluklar göreceksin. Büyük kumandanlar bu yıkımı yaşadılar, hükümdarlar bu felakete boyun eğdiler; efsaneler, kuşkusuz acılarımıza karşı bir avunma bulabilmemiz için kutsal varlıkların bile ölümüne boyun eğdikleri düşüncesiyle tanrılara da ölümsüzlük bağışlamaz. Yine söylüyorum, çevrene bak! Ne denli mutsuz olsa da daha da mutsuz bir aile görüntüsünün teselli edemeyeceği bir aile adı söyleyemezsin bana. Gözlerinin önüne sonu gelmez bir dertliler dizisi sıralayarak üzüntünü azaltacağımı sanacak kadar, Hercules'e ant olsun ki sıkıcı, bıktırıcı olarak görmüyorum seni: Sayısız mutsuzluklar içinde bir avuntu bulmak için çok kıskanç bir kalbe sahip olmak gerekir. Yine de birkaç örnek göstereceğim bu konuda sana. Talihsizliğinin insanlar için olağan olduğunu anlatmak amacıyla değil (ölümlülüğümüzün kanıtlarını çoğaltmak gülünç olurdu), ama talihin acımasızlıklarına karşı gösterdikleri sabırla onları yumuşatan insanların da eksik olmadığını sana göstermek için. En mutlusuyla başlayalım.⁹ Lucius Sulla oğlunu kaybetti. Bu olay onun iblisliğini hiç azaltmadı, düşmanlarına ve yurttaşlarına karşı kullandığı kudurmuş enerjisini zayıflatmadı; bu, oğlunun ölümünden sonra kendine verdiği lakabı haksız yere aldığını da hiç düşündürmedi; ne acıları kendisini mutlu eden insanların nefretinden, ne de bir Sulla'nın gönencine yukarılardan karşı çıkan tanrıların öfkesinden çekindi. Ama biz, tarihin henüz çözemediği bu problemlerden biri olarak, Sulla'yı nasıl yargılamak gerektiğini bilmek sorununu da bir yana bırakalım (düşmanları bile, onun kılıcı zamanında ele aldığını ve aynı şekilde yerine

⁹ Sulla'nın kendine verdiği Felix (Mutlu) takma adına anıştırma. (Ed.)

koyduğunu itiraf edeceklerdir), bizi ilgilendiren husus o kadar belirsiz olmayacaktır: İnsanların en talihlisine bile aman vermeyen bir kötülük, çok korkunç bir kötülük değildir.

XIII. Oğlunun ölümünü tam kurban ayınınin ortasında öğrenince çalgıcısını susturmakla ve başından tacını çıkarmakla yetinen ve töreni bitiren bu babayla çok fazla gurur duymasın Yunanlılar. Bizim patron Pulvillus'umuz var, oğlunun artık var olmadığı ona bildirildiğinde, eli kapının dikmesinde, Kapitol'un yazıtına girişiyordu. Hiç duymamış gibi yaptı. En küçük bir sızlanma göstermeden, dualarına ara vermeden, ayının sözlerini söyledi; ona oğlundan söz edildiğinde de Jüpiter'in yardımını diledi. Onun, acısını zapt etmek zorunda olacağına inanılabilir mi? Heyecanın ilk şiddeti onu görevini yaptığı sunaktan döndürmemiş, Tanrı'nın rızasını dilemekten alıkoymamıştı. Tanrıların öfkesinin bile onlara tapınmaktan bıktırmadığı bu adam, yükümlü olduğu o unutulmaz sunuya da kutsal görevine de, Hercules'e ant olsun ki, layık bir insandı! Ama yine de evine döndüğü zaman gözyaşları dolup dolup taşmıştı. Birkaç acı sözcük çıktı ağzından, sonra, ölenlere karşı geleneksel görevlerini yaparak tekrar Kapitol tarafına yöneldi. Perseus'u arabasının önüne zincirleyip sürüklemekle ünlendiği o unutulmaz zafer zamanına doğru, oğullarından ikisini evlatlık veren Paulus Aemilius, yanında koruduğu çocuklarını mezara koydu. Terk ettiği çocuklarının arasında Scipion bulunurken, yanında tuttuğu çocuklarının ne olduğunu göz önüne getir! Roma halkı Paulus Aemilius'un arabasının boş geçtiğini görünce acı bir merhamet duygusu yaşadı. O, yine de kalabalığa seslendi ve adağı kabul edildiği için tanrılara şükretti. Muhteşem zaferi için bir bedel gerekiyorsa, bu bedelin cumhuriyetin aleyhine olmasındansa kendi zararına olmasını düşünmemiş miydi? Ölçü onun ruh gücü: Mutsuzluğuna seviniyordu. Böyle bir felaketten de altüst olmakta kim ondan daha çok haklı olabilirdi? Dayanaklarını ve hayatının avuntularını birdenbire kaybediyordu. Perseus, Paulus Aemilius'u üzüntülü görmekten mutlu olmadı yine de.

XIV. Büyük adamlardan peş peşe sayısız örnekler mi vereyim sana, mutluları ortaya çıkarmak daha zor değilmiş gibi her tarafta mutsuzlar mı arayayım? Sonuna dek bütün üyelerini koruyan kaç aile görülmüştür ki? Herhangi bir yılı al ve yüksek görevlileri anımsa: Lucius Bibulus, örneğin, Julius Sezar. Bu iki düşman meslektaş arasında tam bir talih benzerliği göreceksin. Cesaretinden çok erdemiyile tanınan Bibulus'un aynı zamanda ölen iki oğlu vardı; Mısırlı başıboş askerlere yem oldular, cellatlarının alçaklığı onların kaybı kadar acı verici bir şeydi. Meslektaşının yıldırımlarından sakınmak için konsüllüğünün tüm yılı boyunca evinde gizlenen Bibulus, bu çifte ölüm haberini aldığıın ertesi günü, her zamanki görevlerini yerine getirmek için dışarı çıktı.¹⁰ İki oğluna bir günden az nasıl zaman ayırabilirdi? Konsüllüğünün yasını bir yıl sürdüren bu adamın çocuklarına ağlamak için kendine ayırdığı süre bu oldu ancak. Okyanusun bile onun mutlu talihine artık engel olamadığı Sezar, Britanya'yı baştanbaşa katederken kızının¹¹ ölüm haberini aldığıında onunla birlikte cumhuriyeti de mezara gönderen adamdı. Cnaeus Pompeius'un Roma'da kendi görkemliliğinden başka hiçbirine hoşgörüyile bakmadığı ve devletin yararına da olsa ona korkutucu gelen ilerlemelere engel olduğu daha o zaman görülebiliyordu. Bununla birlikte, üç gün geçmemişti ki Sezar, kumandanlığını uygulamaya başlıyordu: Zaferlerini ne kadar hızlı kazandıysa, acısını da aynı hızla yenmeye başlamıştı.

XV. Sezar'ın başka üzüntülerini de hatırlatayım mı sana? Bana öyle geliyor ki talih zaman zaman insanlar bu üzüntülere ayrıca bir lütuf borçlu olsunlar diye kasten böyle davranıyor. Bu lütuf, kendilerine tanrıların oğlu süsü veren ve tanrıları yaratmış gibi görünen kişilerin bile ne evrenin, ne de kendilerinin kaderine sahip olduklarını öğrenmektir. Kutsal Augustus çocuklarını, torunlarını yitirdi, son Sezar'a kadar

¹⁰ Bibulus iki oğlunu yitirdiğinde Suriye valisiydi (İÖ. 51). Bkz. Valerius Maximus, IV, I, 15. (Ed.)

¹¹ Sezar'ın, kendisiyle ittifakını güçlendirmek için Pompeius'la evlendirdiği Julia. (Ed.)

ortada görünmedi ve yıkılmış ailesini desteklemek için evlat edinmek zorunda kaldı. En büyük yararı tanrılardan şikâyet etmemekte gören ve kendini de böyle hisseden bir insanın bütün cesaretiyle yazgısına katlanmaya çalıştı. Tiberius, gerçek oğlunu ve evlatlığını peş peşe kaybetti.¹² Bununla birlikte, evlatlığının cesedi yanında, ayakta, Rostre'lar kürsüsünden¹³ onun övgüsünü yaptığı görüldü; basit bir örtü, kadavrayı görmemek için patronun bakışlarına engel oluyor, bütün halk ağladığında da soğukkanlı bir yüzü gizleyecek şekilde onu cesetten ayırıyordu. Kendi hesabına göre davranan Seianus'a yakınlarının ölümüne hangi direnmeyle dayanabildiğini hissettirdi. Hiç hatır gönül dinlemeyen bu felaketin nice ünlü saygıdeğer insanın başına geldiğini görüyorsun işte. Hem de bu insanlar, tüm ruhsal yeteneklerle donatılmış, kamusal ve özel yaşamlarında akla gelebilecek her türlü rütbelerle süslenmişlerdi! Ama geçtiği yerde her şeyi darmadağın yıkıp göçüren ve önüne çıkan her şeyi yutan bir hortumdan söz ediyoruz. Her insandan hesaplarını senin karşında yapmasını iste bakalım: Zarara uğramadan doğan tek bir insan göremeyeceksin.

XVI. Bana ne söyleyeceğini biliyorum. Bir kadını teselli ettiğimi unutuyorum, sadece erkeklerden örnek yeriyorum... Ama doğanın kadınlara daha az cömertçe davrandığını ve onların erdem alanını daralttığını kim söyleyebilir ki? Bana inanabilirsen, onlar erkekler kadar güçlü; istediklerinde, aynı moral olanakları kendilerinde bulurlar, acı ve sıkıntılara alışır alışmaz, bunlara aynı cesaretle katlanırlar. Tanrılar aşkına! Bu dili kaç kentte kullanıyoruz? Lucretia'nın¹⁴ ve Brutus'un kafalarımızı boyunduruk altında ezen o tiranı devirdiği bir kentte özgürlüğü Brutus'a borçluyuz; Lucretia'ya Brutus'u borçluyuz; düşmana ve dalgalara meydan okuma

¹² Drusus ve Germanicus. (Ed.)

¹³ Rostre'lar kürsüsü: İtalya'nın eski halkı ve Roma'nın zorlu düşmanı Volsque'lardan alınan gemi mahmuzlarıyla (*rostris*) süslenmiş kürsü. (Çev.)

¹⁴ Muhteşem Tarquinius'un oğlu tarafından ırzına geçilen Lucretia kendini öldürdü. Bu olay Roma'da krallığa son veren bir isyanı başlatmıştı. (Çev.)

yürekliğini gösterdiği için neredeyse bir erkek gibi görülen Cloelia'nın¹⁵ kentinde, Roma'nın en çok ziyaret edilen yerlerinden biri olan Kutsal Yol üzerine dikilen ve onu at üzerinde gösteren heykelinin üstünde Cloelia, tahtırevanları içinde yan gelip yatarak geçen haytaları utandırır, çünkü o, kadınların da kendilerini bir at ile onurlanmış olarak gördükleri bir kentte böyle bir takıma girme cesaretini göstermişti. Kendi adamlarının ölümüne yüreklilikle dayanan kadınlardan sana saydığım örneklerle önem veriyorsan, başka örnekler bulmakta da güçlük çekmeyeceğim. Aynı aileden iki Cornelia'yı göstereceğim. Birincisi, Afrikalı Scipion'un kızı ve Gracchus'ların¹⁶ annesi. On iki çocuğu vardı; hepsini de kaybetti. Başka hiçbir şey söylenemez, onların doğuşu ve yok oluşu sitede hiçbir şekilde belli olmadı; ama o, gerekirse güçleri tartışılacak olan ama önemli adamlar oldukları yadsınamayacak olan Tiberius'un ve Caius'un katledildiğini ve mezardan bile yoksun kaldıklarını gördü. Bununla birlikte, insanlar onu teselli etmek istediklerinde ve acısına üzüldüklerinde, "Gracchus'ları doğurduğum zaman, mutlu olmadığımı bana söyletemeyecekler asla!" demiştir. Öteki, Cornelia, Livius Drusus'un karısı. Dikkat çekici bir zekâsı olan ve Gracchus'ların izinden yürüyen çok değerli bir oğlunu yitirmişti. Ölümüyle birçok yasa tasarısını askıda bırakan bu genç adam, bilinmeyen bir cani tarafından evinde öldürülmüştü. Cornelia, yine de bu vakitsiz gelen ve cezasız kalan ölüme, oğlunun yasaları desteklemekte gösterdiği cesaretle dayanmasını bildi.

Marcia, oklarıyla Scipion'ları, Scipion'ların annelerini, kızlarını delik deşik ettiyse de onları Sezarların üstüne yağ-

¹⁵ Porsenna kralına rehine olarak verilen Cloelia, düşman kampından kaçıp Tiberis'i yüzerek katetti ve Roma'ya girdi. (Ed.)

¹⁶ Roma halk tabakasının temsilcileri Tiberius Gracchus (İÖ. 162-133) ve Caius Gracchus (İÖ. 154-121), aristokratlar tarafından gasp edilen toprakları en yoksul yurttaşlara dağıtmayı hedefleyen bir toprak reformunu Roma'da gerçekleştirmeye çalıştılar. İkisi de büyük toprak sahiplerinin düşmanlığının kurbanı oldu. (Çev.)

dırdıysa da sana karşı hiç de iyi davranmadıysa da sen talihi hoş göreceksin. Yaşam, bizi asla uzun süre huzur içinde bırakmayan, üstelik hiç de mola vermeyen her türden kötülüklerle, tehlikelerle doludur. Dünyaya dört çocuk getirmiştin, Marcia. Kalabalık bir topluluğa fırlatılan bir okun asla boşa gitmediği söylenir. Bu kadar kalabalık bir ailenin kıskaç bir kaderin darbelerinden kaçamaması şaşırtıcı mıdır? –Ama talihin büyük haksızlığını daha da ağırlaştıran, benim çocuklarımı kapıp götürmesiyle yetinmemesi, bu arada onları seçmesidir–. Kendisinden daha güçlü biriyle eşit paylaşılmasının dışında bir haksızlık olduğunu da söyleyemezsin. Talih sana iki kız ve bu kızlardan torunlar bıraktı; birincisini, artık düşünmeyecek derecede, öyle içten ağladığın oğlunu bile senden kopardı. Zayıf olursan ağır bir yük, cesur olursan güçlü bir teselli olacak iki kızın var ondan. Onları görünce oğlunu hatırlarsın, acını hatırlamazsın. Rüzgârın kökünden sökerek yere devirdiği ve şiddetli bir kasırganın çatır çatır kırdığı ağaçları gören bir çiftçi, bunlardan geri kalan filizlere bakımını esirgemez ve vakit kaybetmeden şuraya buraya yeni bitkiler ve çelikler sıralar ve hemen (zira yıkmakta öyle hızlı ve acil olan zaman onarmakta da aşağı yukarı öyledir) taze filizler, yiten ağaçlardan daha güzel sürgünler büyümeye başlar. Métilius'u kızlarının yerine koy, onun bıraktığı boşluğu onlarla doldur ve biricik acına bu çifte teselli ver. Böyledir ölümlülerin dünyası, hiçbir şey onların yitirdikleri şeyden daha değerli olamaz. Yitirdiğimiz şeyin üzüntüsü, elimizde olana karşı bizi haksızlığa yöneltir. Ama her şey seni incitirken, talihin seni ne derece gözettiğini iyi tahmin etmek istersen, yanındaki bütün bu torunların, bu iki kızın, senin için tesellilerden daha iyi olduğunu göreceksin! Şöyle de düşün Marcia: “Herkesin yazgısı kendi durumuna göre olsaydı, kötülükler iyileri asla vurmasaydı itiraz ederdim; ama görüyorum ki hiçbir ayırım olmadan, kötüler de iyiler de aynı acıların kurbanı oluyorlar!”

10. Yaşam, Syracuse'ya bir seyahat gibi.

XVII. –Yetiştirilen bir çocuğu, erkeklik çağına gelip de annesi için babası için daha yeni bir destek, bir onur olduğu zaman yitirmek doğrusu çok yıkıcı bir şey–. Yıkıcı evet. Kim itiraz eder buna? Ama insani bir şey. Sen yitirmek üzere, ölmek üzere, umut etmek üzere, korkmak üzere, başkalarına ve kendine acı çektirmek üzere, ölümden korkmak ve ölümü dilemek üzere doğdun, ancak işin en kötüsü de varoluşunun doğru koşulları üzerinde neye tutunacağını asla bilemezsin. Syracuse'ya hareket etmeye hazırlanan bir gezgine şöyle diyorlardı: “İlkin, tasarladığın gezintinin sakıncalarını ve iyi yanlarını öğren, bundan sonra gemiye bineceksin. Gördüklerin seni hayran edebilecek. Önce, dar bir kanalla İtalya'dan ayrılan ve vaktiyle hiç kuşkusuz kıtaya bağlı olan adanın kendisini göreceksin. Günün birinde, ada denizin ortasında bulmuştu kendini.

*Hesperium Siculo latus abscidit.*¹⁷

(Hespéria¹⁸ yamaçlarından koptu Sicilya)

Sonra, bizim Sirocco dediğimiz sahra rüzgârıyla kıpırdamadığı sürece dingin olan ve biraz şiddetli bir rüzgâr çıkar çıkmaz gemileri dipsiz uçurumuna gömen o efsanevi Charybde'i¹⁹ göreceksin (zira hiçbir şey seni korkunç girdabının üzerinde dolaştırmaktan alıkoyamayacak). Dupduru ve saydam havuzuyla ve akarken donmuş sularıyla, bütün ozanlar tarafından övülen Arethuse çeşmesini göreceksin; suları ister orada doğsun, ister toprak altına girip kokuşmuş dalgalara karışmadan engin denizlerin altından geçerek bu yerde ilk saflığıyla yeniden or-

¹⁷ Virgilius'tan alıntı (*Aeneas*, III, 418). (Ed.)

¹⁸ Ölümsüzlük bağışlayan altın elmalar veren tanrılar bahçesinin koruyucuları, dağların ve denizlerin perileri Nympheler'in yurdu. (Çev.)

¹⁹ Messina boğazının korkunç burgacı. Gemiler ondan kaçınmak istediklerinde, çok yakın olan Sicilya kayalıklarına çarparlar genellikle. *Charybde'den Sicilya'ya düşmek* [Beterin beterine uğramak] atasözü buradan kaynaklanır. (Çev.)

taya çıkan uzak bir ırmaktan²⁰ gelsin... Doğanın gemilerimiz için oyduğu ya da insan eliyle düzenlenen limanların en iyisini, en şiddetli fırtınaların öfkelerini orada asla hissettiremeyecek kadar sağlam limanı göreceksin. Athena'nın gücü kırıldığında, binlerce tutsağın, gerçek bir hapishane olan ve duvarları kocaman bir taş ocağının²¹ içine tıklandıkları yeri göreceksin. Nihayet, sadece sur alanı bile birçok kentin toprağından daha geniş bu sınırsız siteyi, güneşsiz bir gün nedir bilinmeyen, son derece ılık bir kışlık olan o kenti göreceksin. Ancak çevrenin bütün güzelliklerini takdir ettiğinde, can sıkıcı ve sağlıksız yaz, sana kış göğünün yararlarını beğendirecektir; orada tiran Denys'i, özgürlüğün, adalet ve yasaların felaketi olan zorbayı, Platon'un ziyaretinden sonra despotizme de susayan, vaktiyle sürgün yaşamak bile isteyen o adamı bulacaksın. Birilerini yaktıracak, öbürlerini kırbaçlattıracak, en hafif bir hakaret için boynunu vurduracak, şehvetini doyurmak için erkek, dişi ne olursa olsun yanına aldıracak bir adam, hem de, krallık fantezilerine adanmış bu rezil ekipler arasında, aynı anda iki çiftleşmeye katılmak da pek önemli olmayacaktır. İşte seni çekebilecek ve seni alıkoyabilecek şeyler. Şimdi, ya git ya kal!" Adamımız eğer böyle uyarılardan sonra da Syracuse'da olmak isteğinde ısrar ederse kendinden değil de kimden şikâyet etmekte haklı olacaktır? Kaza eseri orada bulunmayıp tam işin bilincinde olarak kendi keyfince oraya gelecek adam kime yakınabilir? Doğa, herkese söylediğini söyler bize: "Kimseye nankörce davranmam. Sen dünyaya çocuklar getirirsen güzel çocukların da olabilir, çirkin çocukların da. Belki sakatlar da doğabilir. İçlerinden kimi vatanı savunabilecek, kimi ihanet edebilecektir. Onların sahip olduğu saygınlığın, dedikodunun bütün zararlarına karşı doğal olarak seni koruyacak olmasını

²⁰ Peloponez ırmağı Alfios. Çok tanınmış efsanevi bir geleneğe anıştırma. (Ed.)

²¹ Eskiden hapishane olarak kullanılan ünlü taş ocakları, Cicero'nun betimlemesiyle karşılaştırınız, Verrines, V, 62: *Totum (opus) est ex saxo in mirendam altitudinem depresso et multorum operis penitus exciso; nihil tam clausum ad exitum, nihil tam saeptum undique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest.* (Ed.)

umut etmekte haklısın; yine de onların utanç içine gömülebileceklerini de yaşayan bir yüzkarası olabileceklerini de düşün. Çocuklarının sana son görevlerini yerine getirmesini, senin övgünü yapan insanlar olmasını hiçbir şey engelleyemez; ama sen, onları ister gençliklerinde, ister olgun yaşlarında, ister yaşlılıklarında, odun yığınınna bizzat koymaya hazır olmalısın. Zira yılların bir önemi yoktur, anne-babanın katıldığı cenade törenleri de her zaman vakitsiz törenlerdir.” Eğer bu durumları bilerek dünyaya çocuk getirirsen, tanrıları suçlama hakkını yitirirsin. Tanrılar seninle hiçbir anlaşma yapmadılar.

XVIII. Şimdi karşılaştırmamızı insanın hayata girişine uygulayalım. Syracuse’yı görmeye gidip gitmeyeceğini düşünüyorsan, bu seyahatte senin hoşuna gidebilen ve seni tiksindirebilen her şeyi sana gösterdim. Doğduğun zaman sana şu öğüdü vermeye geldiğimi hayal et: “Birazdan tanrıların ve insanların ortak kentine, tüm evreni kapsayan, gök cisimlerinin yorulmaz dönüşlerini yaptıkları, değişmez ve öncesiz-sonrasız yasalara boyun eğen kente giriş yapacaksın. Orada sayısız yıldızın her taraftan ışıldadığını, bir tek yıldızın tüm uzayı ışınlarla doldurduğunu göreceksin. Her günkü devinimiyle günün ve gecenin sınırlarını belirleyen, yıllık devinimiyle de yazların ve kışların dönemsel dönüşünü düzenleyen o Güneş’i göreceksin. Gece boyunca onun yerini alan, tatlı ve yumuşak ışığını onun kardeş ocağından alan, bazen gizlenip bazen ılık ılık yüzüyle yeryüzüne bakan, sırayla dolunaya ve hilale dönüşen, her defasında da bir öncekinden farklı görünen Ay’ı göreceksin. Beş gezegenin, öteki yıldızların yoluna ters yönde bir yol izlediğini ve göğün genel hareketinin ters yönünde ilerlediğini göreceksin. Onların en küçük değişiklikleri halkların yazgısını değiştirir, en önemsiz şeyler gibi en önemli şeyler de ortaya çıktıklarında, uğurlu ya da uğursuz bir yıldızın hükmüne göre farklı bir şekilde etkilenir. Toplanıp yığılan bulutlara, düşen yağmurlara, şimşeklerin zikzak yapmasına, yıldırımların çatırtısına hayran olacaksın. Göksel gösterilere doyup da bakışlarını yeryüzüne indirdiğinde, seni başka nesneler, mucizelere benzer şeyler

bekleyecek. Burada, sonsuza yayılıp uzanan engin ovalar, orada, karla kaplı dorukları göklerin en tepesine dek, yükselen sıradağlar; sularını hızlandıran ırmaklar, aynı yerden çıkan, gün doğarken gün batarken dökülen dereler; en yüksek doruklarda sallanan ağaçlar, birçok farklı hayvanı barındıran, birçok kuşun şarkılarıyla şenlendirdiği ormanlar; değişik konumlarda kentler, kimileri dağların doruğuna sığınmış, kimileri korkuyla derin yamaçlarda derelerle kuşatılmış, geçilmez sınırlarla birbirinden ayrılmış uluslar; başakların etkisiyle eğilen ekinler, kendi kendine meyve veren ağaçlar; çayırlar arasında yavaş yavaş kıvrılarak giden ırmaklar, hoş kavisli körfezler, liman şeklinde oyulan kıyılar; uçsuz bucaksız denizde, tekdüzeliği bozan, şuraya buraya serpilmiş sayısız adalar. Değerli taşlar için incilerin ihtişamı için azgın çağlayanların kumlarıyla sürüklediği göz kamaştırıcı altın için ne demeli? Ya da toprağın bağrından, bazen de denizlerin ve bizim okyanusun, yeryüzünün kuşağı olan üç körfezi,²² dünyanın bölgelerini birbirinden ayıran ve dalgaları korkunç bir kaynamayla yükselen bizim denizin ortasından fırlayan ateş sütunlarına ne diyelim? Rüzgâr esmediği zaman bile her zaman çalkantılı olan denizin altında yüzen, bazıları sürüklenerek ilerleyecek kadar hantal, bazıları da en iyi kürekçileri geride bırakacak kadar çevik, kara hayvanlarından çok daha iri olan hayvanlar göreceksin orada; bazıları çok büyük miktarda su emer, geçen gemiler için büyük tehlike yaratarak şiddetle püskürür. Bilmedikleri ülkelerin ardına düşen gemiler göreceksin. Hiçbir şeyin insanın cesaretini kıramadığını göreceksin; onun girişimlerine tanık olarak sen de ona katılacaksın. Sanatları öğrenecek, öğreteceksin, bu sanatların bazıları konuşmaya, bazıları süslemeye, bazıları yaşam kılavuzluğuna yarayacak. Ancak, yeryüzünde o kadar çok maddi-manevi belalar da bulacaksın: savaşlar, kıyımlar, acı şeyler, yıkımlar, kötü ha-

²² Yaşlı Plinius'a göre (*Doğanın Tarihi*, IX, 182) balinalar *musculus* adlı bir balık tarafından yönlendirilir. (Ed.)

valar, hastalıklar, vakitsiz yaslar ve tatlı mı yoksa korkunç işkencelerden beter mi olacağı bilinemeyen ölüm. Kendini dinle, düşün ve karar ver. Bunca harikalardan yararlanmak istiyorsan, işte bu yoldan geçmek zorundasın!” Yaşamak istediğini söyleyeceksin. Başka türlü nasıl olabilir ki? Sana acı çekirtmeden en küçük parçası bile senden alınamayan şeyi mi reddedeceksin? O zaman kabul ettiğin yasaya göre yaşa. –Ama bize danışılmadı, diyeceksin.– Bizim için ana-babalarımıza danışılıyor. Onlar bizi bu dünyaya getirdikleri vakit yaşamın koşullarını biliyorlardı.

11. Teselli yöntemleri.

XIX. Ama teselli yöntemlerine gelmek için ilkin hangi kötülüklerin giderilmesinin, sonra da onların nasıl giderileceğinin söz konusu olduğunu görelim. Acımızı kıskırtan şey, bizim için değerli bir varlığın artık yanımızda olmamasından kaynaklanan üzüntüdür. Bu yoksunluğa, doğası gereği, muhakkak ki katlanabiliriz. Zira bize sağladıkları tüm hazları, onları görme olasılığı ile birlikte, yitirdiğimiz hâlde, varlıkları süresince burada olmamak durumunda olanlara ağlamıyoruz. Demek ki biz imgelemimizden dolayı kurbanlar oluyoruz; mutsuzluğumuz da olmasını istediğimiz şeyden başka bir şey değildir asla. Çare ellerimizin arasında. Ölüler burada olmayanlardır diyoruz ve bile bile kendimizi aldatıyoruz. Bir seyahat dolayısıyla ayrılmak gibi onlardan ayrılıyor. Sanki onlara kavuşacağız, sadece bizden önce davrandılar. Acımızın bir başka nedeni de şu düşüncedir: “Kendimi korumam için hor görüden korunmam için kimsem olmayacak artık.” Buna, kuşkusuz biraz yüksek, ama olumlu bir teselliyle yanıt veriyorum: Bizimki gibi bir sitede, çocuklarımızı yitirmedeğimize düşüncesinden daha çok onların öldüğünü görmekte yararımız vardır; vaktiyle bir insanın ölümü olan, bugün yaşlılığı saygınlığa dönüştüren bu ayırma o denli gerçektir ki oğullarına kin besliyor gibi

görünen, çocuklarını inkâr eden ve kendilerine yapay bir yalnızlık yaratan birtakım kişiler görülür. Bana söyleyeceğin şeyi biliyorum: “Acı çekiyorsam, uğradığım zarardan dolayı değildir.” Gerçekten, bir oğlun ölümüne bir kölenin ölümü kadar üzülen ve oğlunda bu oğuldan başka şey görme imkânını bulan kişi için teselliye gerek bile yoktur. Peki, Marcia, neden acı çekiyorsun o hâlde? Oğlunun ölümünden mi, çok az yaşadığından mı? Ölümünden ise hep acı çekmek zorunda kalacaksın. Zira onun ölmekte olduğunu her zaman bildin. Ölülerin artık hiçbir kötülük görmediklerini, bizi korkunç cehennemlere kavuşturan şeyin efsaneden başka şey olmadığını, ne ölüleri kuşatan karanlıkların, ne ölüm-ötesi hapishanenin, ne ateş oklarının, ne unutuş ırmağının, ne mahkemelerin, ne suçlamaların olduğunu ve bu benzersiz özgürlüğe orada yeni tiranlar bulmak için ulaşılmadığını da düşün. Bu saydığım azap görüntüleri, bizi boş korkularla rahatsız etmek için şairlerin uydurduğu şeyler. Bütün acılar ölümle birlikte yok olup gider; bu, mutsuzluklarımızın ötesine geçemedikleri bir sınırdır. Ölüm, doğmadan önce içinde olduğumuz huzura kavuşturur bizi. Ölülere acıdığınıza göre doğmamış olanlara da acıyın o hâlde. Ölüm ne bir iyilik, ne bir kötülüktür. Zira bir iyilik ya da kötülük olması için bir şey olması gerekir. Ama kendi başına bir değeri olmayan ve her şeyi bir hiçliğe dönüştüren şeyin bizim için hiçbir önemi yoktur. Üzerinde etkili olabilecekleri bir varlık olmadan ne kötülükler ne de iyilikler olabilirdi. Talih, doğanın kaçındığı bir şeyi hiç üzerine almamıştır, artık yaşamadığımızı müddetçe de mutsuz olamayız. Oğlun külfet alanının sınırlarını aştı; o, derin ve öncesiz-sonrasız bir huzurun bağrındadır. Ne yoksulluk korkusu, ne zenginlik aşkı, ne de zevkin aldatıcılığı ile ruhu bozan tutkunun dürtüleri onunla mücadele edebilir; başkasının mutluluğundan hiçbir kıskançlık duymaz, senin mutluluğun ona daha çok mutluluk sağlar; hiçbir zaman hiçbir küstahlık da onun namuslu kulaklarına ulaşmaz. Gözleri ne kamusal felaketleri, ne özel yıkımları görür. Vaatleri her zaman daha aldatıcı olan bir gelecekte kaygılı

bir tutsak da değildir. Nihayet o, hiçbir şeyin onu artık oradan kovamayacağı, hiçbir şeyin bir daha korkutamayacağı bir yuvadadır artık.

12. Ölüme övgü.

XX. Ah! Ölümlü doğanın en güzel icadı olarak görmeyenler, onu umutla beklemeyenler, kendilerini mutsuz kılan şeyin değerini hiç de bilmiyorlar! İster mutlu bir yaşamı taçlandırsın, ister bir ihtiyarın bıkkınlığına ve yorgunluğuna son versin, ister çiçeği burnunda bir delikanlıyı en umut verici çağında alıp götürsün, ister çocuğu tecrübe yaşlarından önce istesin, ölüm herkes için bir sondur; çokları için bir kurtuluş, kimileri için son bir dileğin yerine getirilmesidir; ona daha büyük minnet borcu olanlar da ölümün gelmesi için yalvarmadan önce onu kabul edenlerdir. Ölüm, efendisine rağmen köleyi azat eder; ölüm zincirlerinden kurtarır onu; ölüm, eğilmez bir iktidarı zorbaca elinde tutanlara açar zindanlarını; ölüm, akli fikri vatanlarında olan sürgünlere, bir toprak altında olduğu gibi bir başka toprak altında da dinlenilebileceğini gösterir; talih bütün insanların ortak olduğu zenginlikleri iyi bölüştürmeyip de eşit haklarla doğan insanları birbirinin buyruğu altına koyduğu zaman ölüm eşitliği sağlar. Ölümden sonra hiç kimse başkasının keyfine bağlanamaz; ölüm kimseyi es geçmez asla Marcia, baban da bu ölümlü arzu etti. Doğumun bir işkence olmaması, yine-liyorum, ölüm sayesinde; beni korkutan mutsuzlukların beni hiç bunaltmaması, ruhsal dengemi ve bağımsızlığımı koruyabilmem de ölüm sayesinde: Çaremin ne olduğunu biliyorum. Karşımda işkence aletlerini görüyorum, hiç de aynı model değil, onları yaptıran efendiye göre değişiyor: Kurbanlarını baş aşağı asanlar, kazığa oturtanlar, çarmıha gerenler; işkence sehpaları görüyorum, kırbaçlar görüyorum; her aza için özel aygıtlar üretmeye kadar varır! Ama ölümlü de görüyorum. Karşımda kan dökücü düşmanlar, söz

dinlemez hemşehriler var; ama ölümü de görüyorum aynı zamanda. Boyunduruktan bitkin düşeceğimiz gün, kendimize özgürlük vermek için sadece atacak bir adımımız olduğunu bildiğimiz zaman, kölelik hiç de katlanılmaz değildir. Seni seviyorum yaşıyam, ölümü göz önünde tutarak!

Uygun bir ölümün iyiliklerini düşün, çok uzun süre yaşamış olmak ağırına giden kaç insan olduğunu düşün. Bu imparatorluğun onuru ve dayanağı Pompeius, Napoli'de hastalığa yenilseydi, hiç kuşku yok ki, ölürken, Roma Cumhuriyeti'nin ilk yurttaşı idi. Onu saltanatının doruğundan aşağı yuvarlamak için hayatına eklenen çok kısa bir mühlet yeterli oldu. Senatonun ilk savunma hattını oluşturduğu ve generalin –uğursuz ayrıcalık!– sağ kalanlar arasında olduğu o savaşta,²³ tümenlerinin gözlerinin önünde kılıçtan geçirildiğini gördü; Mısır'ın celladını gördü ve bizzat galip için kutsal olan o başı bir yardakçıya uzattı. Zaten nice belalardan sağ çıkmış, eriştiği yaşa da pişman olmuştu. Zira bir Pompeius için kurtuluşunu bir kralın merhametine borçlu olmak ne büyük bir utanç! Cicero, Catilina'nın hançerlerinden –bunlar Cicero'da vatani hedef alıyordu– kurtulduğu anda düşmüş olsaydı, kurtarıcı unvanıyla cumhuriyeti kurtardıktan sonra ölmüş olsaydı, hatta kızını mezarda izlemiş olsaydı, daha da mutlu ölebilirdi: Yurttaşların başına çekilen kılıçları görmüş olmayacaktı, kurbanlarının mallarını paylaşan katilleri –kurbanlar kendi ölümlerinin bedelini böyle ödüyorlardı– görmüş olmayacaktı, haraç mezat satılan konsül terekelerini, katliamları, devlet hazinesinden desteklenen soygunculukları, savaşı, yağmayı, bunca yeni Catilina'yı görmüş olmayacaktı. Caton, Kıbrıs'tan dönüşünde, kraliyet mirasını düzenlemeye geldiğinde, kendisiyle beraber getirdiği ve iç savaş konusu olacak hazinelerle birlikte bile olsa, sulara gömülmüş olsaydı, bu onun için bir mutluluk olmayacak mıydı?²⁴ Hiç değilse, hiç kimsenin Caton'a karşı bir cürüme kendini kaptıramayacağı düşüncesi-

²³ Pharsale Savaşı. (Ed.)

²⁴ Caton, 58 yılında, Kıbrıs Kralı Ptolémée'nin mirasına Roma halkı adına el koydu. (Ed.)

ni beraberinde götürmüş olacaktı. Ne yazık! Sadece birkaç yıl, hem bireysel hem de ulusal özgürlüğün timsali olan bu adamı, Sezar'la bozuşmak ve Pompeius'a bağlanmak zorunda bıraktı.

Oğlunun vakitsiz ölümü ona hiçbir haksızlığa yol açmadı. Ölüm onu da kesin olarak bütün kötülüklerden masun kıldı.

13. Yaşamın kısalığı. Yaşam süresi her birey için değişmeksizin saptanmıştır.

XXI. –Çok erken ve çağından önce gelen ölümler sıradan ölümlerden daha az değildir.– İlkin, turalım ki yaşayacak bir ömrü olsun... Görelim! İnsanın ulaşabileceği en uzun bir süreyi verelim ona. Ne kadar olur bu? Çok kısa bir süre için doğan bizler, yerini hemen başkalarına bırakmaya mecbur olanlar –ki bu yerde başkaları için en iyisi olmayacak– geçici konuklardan başka bir şey değiliz. İnsan yaşamından söz ediyorum, döngüsünün şaşılacak derecede hızlı olduğunu bildiğimiz yaşamdan söz ediyorum. Kentlerin ömürlerini bir düşün. Eski çağlarıyla övünen kentlerin bile çok az bir zaman yaşadıklarını göreceksin. Kısa ve kırılğan olan insani şeyler, zamanın sınırsız uzamında önemsiz bir yer işgal ederler ancak. Kentleri ve halklarıyla, ırmakları ve onu kuşatan okyanusuyla bu yeryüzü, evrenle karşılaştırıldığında, bize bir nokta gibi görünür. Yaşamımız, zamanın sonsuzluğu karşısında bir nokta bile değildir; zaman da yayılım olarak dünyayı aşar, çünkü o öncesizlik-sonrasızlık (*ezel-ebed*) bağrında durmadan yinelenir. Peki, o zaman, hiçliğe her zaman böylesine yakın olan bir şeyi, ona sunulan ilerleme ne olursa olsun, artırmak neye yarar? Biz çok yaşamanın bir şekline sahibiz sadece: Yaşamımızı doldurmaktır bu. Olağanüstü bir uzun ömür sürmüş ihtiyarlardan, yüz on yıl yaşadığı için ün sahibi olan insanlardan bana boşuna söz edeceksiniz. Sonsuzluğu zihninizde bir tasarlayın, en kısa ve en uzun ömür arasındaki bütün fark, herkesin yaşadığı zaman ile onun yaşadığı zamanı karşılaştırdığınıza göre yok olacaktır.

Sonra şunu da söyleyeyim: Senin oğlun gerçekten de çok erken ölmedi. Yaşaması gerektiği kadar yaşadı; fazladan bir şeye hakkı yoktu. Yaşlılık hayvanlar için olduğu gibi insanlar için de tek biçimli değildir. On dört yıllık bir sürede tükenişe varan bazı hayvanlar görülür; öyle ki insan çocukluk döneminden ancak çıkarken, bu hayvanlar yaşlılığa ulaşır. Her bireyin kendine ait bir yaşam süresidir payına düşen. Kimse çok erken ölmez, çünkü kimse yaşadığından daha çok yaşamak zorunda değildir. Herkesin belirli, saptanmış sınır taşı vardır. Bu işaretin, konulduğu noktadan kımıldaması olanaksızdır, ne bakım ne koruma onu daha öteye götürebilir. Sen oğlunu yitirdiysen, inan ki bu, ilahî bir iradenin ezelî-ebedî bir tasarısı gereğince. Onun kısmeti buydu. O, *matesque dati peruenit ad aeul*. (Kendi payına düşen zamanın sınırına vardı.). O hâlde oğlunun daha çok yaşayabileceği şeklindeki o suçlayıcı düşünceyi kafandan atıver. Onun yaşamı yarıda kalmadı; hiçbir kaza da yıllarımızın seyrine karışmaz. Herkes kendine vaat edilen şeyin gerçekleştiğini görür; herkesin yazgısı kendi yolunda dosdoğru gider; onun için yazılan yazıya ne bir şey eklenir, ne de bir şey çıkarılır ondan. Dileklerimizin, kaygılarımızın bir yararı olmaz. Herkes, varoluşunun ilk günü ona ayrılan şeye sahip olacaktır sadece. Işığın görüldüğü andan itibaren ölüme doğru yol da başlar, ölümcül sınıra doğru gidilir ve gençliği uzatan yıllar yaşamı da o kadar kısaltır. Çocukluk olsun, gençlik çağı olsun, her yaş bizi mezara doğru sürmesine karşın, biz sadece ihtiyarların defterlerinin dürülmüş olduğuna, sadece çökmüş insanların toprağa eğilmiş olduklarına inanırız, bu bizim evrensel hatamızdır. Yazgılar kendi işlerini yapar. Onlar, yok olduğumuzu görmemize engel olur; ölüm de yürüyüşünü daha iyi gizlemek için yaşam görüntüsüne bile bürünerek içimizde saklanır. Farkına varılmayan bir dönüşümle, küçük yaş çocukluk içinde, çocukluk erinlik içinde kaybolur gider; ihtiyarlık, olgun yaşı kendi içinde eritir. İyi hesaplanırsa, her yeni kazancın bir kayıp olduğu görülür.

14. Marcia'nın oğlunun ölümü belki de bir mutluluk oldu onun için.

XXII. Marcia, oğlunun olabileceği kadar uzun süre yaşamadığına üzülüyorsun. Onun daha çok yaşamakta bir yararı olduğunu, bu ölümün oğlun için bir iyilik olmadığını nereden biliyorsun? Günümüzde bana bir tek kişi göster. Durumu öyle emin ve öyle sağlam olsun ki gelecekte korkması için hiçbir neden olmasın, insani şeyler sallantılı ve geçicidir, hem kırılgan hem geçici olan yaşamımızda var olan şey de bizim en çok önemseydiğimiz şeydir; bundan dolayı mutluluğun doruğundayken ölümü arzu etmek zorunda kalırız. Zira her şeyin değişkenliği ve karışıklığı, geçmişin dışında, hiç güvenemediğimiz şeylerdir. Kokuşmuş bir sitenin hayâsız bakışları altında saf kalmış çocuğunun cezbedici bedeninin bütün hastalıklardan kurtulmuş olacağına ve bozulmamış güzelliğinin yaşlılığa kadar korunmuş olacağına sana kim güvence verebilir? Ruhu pusuda bekleyen binlerce pisliği düşün: En iyi mizaçlar gençliklerinin yarattığı umutları yaşlanırken muhafaza etmez; çoğu zaman yolda bozulur. Kâh gecikmiş bir iştah ve o kadar da utanç verici bir sefahat kuşatır onları, kâh bir pisboğazlığa düştükleri ve ne yiyip içeceklerini bilmenin ötesinde bir kaygıları olmadıkları görülür. Yangınları, çöküşleri,²⁵ yıkımları unutmamalı; ayrıca hekimlerin kemiklerinizi yoklamak için sizi canlı canlı yırttıklarında, ellerini sizin çırpınan etlerinize daldırdıklarında ya da pek çok acı pahasına edep yerlerinize baktıklarında size yaşattıkları işkenceleri de ekleyelim. Sonra, senin oğlundan daha doğru olan Rutilius'un²⁶ başına gelen sürgün var, oğlundan daha bilge olan Sokrates'in girdiği zindan var, oğlundan daha erdemli olan Gaton'un intiharı var. Bütün bu olasılıkları düşün; göreceksin ki doğadan ayrıcalıklı olanlar, doğanın erkenden güvenli bir yere koyduğu insan-

²⁵ İlkçağda sık sık görülen ev çöküşleri yangınlar kadar korkunçtu. (Ed.)

²⁶ P. Rutilius Rufus, Asya'da âşarcıların hilelerini açığa çıkarmıştı, onu sürgüne yolladılar. (Ed.)

lardır, doğa onları yaşamın istediği fidyeden bağışık tutmuştur. İnsan hayatı kadar sahte, insan hayatı kadar yalan bir şey yoktur; Herkül'e ant olsun ki bu hayat bize sorulsaydı, kimse ona razı olmazdı! O hâlde en üstün mutluluk hiç doğmamaktır, buna en çok yaklaşan mutluluk ise bana göre olabildiğince erken bu dünyadan çekip gitmek ve hızla başlangıçtaki yokluğa dönmektir. Seianus'un, babanı, kurbanlık olarak himayesi altındaki Satrius Secundus'a teslim ettiği o korkunç zamanı düşün.²⁷ Onun bir iki cesur sözüne çok kızıyordu; Cremutius Cordus, bir Seianus'un başlarımızın üzerine konulmuş olmasına, daha doğru bir deyişle, bizzat kendisinin tepemize çıkmış olmasına sessizce katlanamıyordu. Tiberius'un bir yangının ardından yeniden yaptırdığı Seianus heykelinin Pompeius tiyatrosuna dikilmesi hakkında bir oylama yapıldığında Cordus şöyle haykırdı: "Bu kez, bu tiyatronun tam sonu oldu bu!" Bir Seianus'un, tanrılaştırılmış hain bir askerin, bizim daha büyük generallerimizden birinin anısını ebedileştiren bir yapının içinde, Pompeius'un külleri²⁸ üzerine dikildiğini görünce kendini tutabilir miydi? İddianame damgalandı: Seianus'un insan kanıyla suladığı sessiz öfkesi, bütün soğukkanlılığını korumaya çalışan bu büyük adamın etrafında havlamaya başlar; o, kendini bu öfkeye adanmış, bu öfkeyi bambaşka bir kıyıcılığa çevirmiştir. Ne yapmalı? Yaşamak için Seianus'a yalvarmak, ölmek için kızını yatıştırmak gerekiyordu: İkisi de katlanılmaz bir durum. Kızını yatıştırmaya, oyalamaya karar verdi. Gücünü düşürmek için banyo yaptı, hafif bir şeyler yiyeceğini söyleyerek odasına çekildi; orada, kölelerine yol verdi, yemek yediğine inandırmak için yemek artıklarını pencereden attı; bundan sonra, odasında yeterince yediği bahanesiyle akşam yemeğine katılmadı. Ertesi gün, sonraki gün, aynı şeyi yaptı. Dördüncü gün, zayıflığı daha fazla gizlenmesine izin verme-

²⁷ Bkz. bu kitapta, 'Marcia Hakkında', s. 17. (Ed.)

²⁸ İfade harfi harfine alınmamalı. Zira bildiğimiz trajik durumlarda ölen Pompeius'un külleri oradan getirilmemişti. Tiyatronun yangını fikri Seneca'ya hayli zayıf bir 'nükte'yi esinlemişe benziyor. (Ed.)

di. Seni kollarına alarak “Sevgili kızım”, dedi, “senden bir gün gizlediğim tek bir şeyi öğren: Ben ölüm yoluna girdim ve yolun da hemen hemen yarısını kat ettim; beni engellememelisin, bunu da yapamazsın artık.” Bunları söyledikten sonra, bütün ışık girişlerini kapattırdı ve karanlıklara gömüldü. Onun aldığı karar öğrenildiğinde, açgözlü kurtların yemlerinin ağızlarından alındığının belli olduğu düşüncesiyle, tüm dünyayı bir sevinç kapladı. Seianus’un kışkırtmasıyla, savcılar konsüllerin mahkemesinde yerlerini aldılar; Cordus’un onların işini yapmalarına engel olmak için intihar edeceğini ileri sürdüler. Cordus’u ellerinden kaçıracakları duygusuna öyle kapılmışlardı ki! Ortaya atılan soru önemliydi: Sanıklarının ölümünü ellerinden mi kaçıracaklardı? Savcıların tutumlarını değiştirmelerinin tartışıldığı sırada Cordus söz konusu edilmemişti. Görüyorsun Marcia, zor zamanlarda ne umulmadık belalar çöker üstümüze. Sen bir yakınının ölmek zorunda bırakılmasına ağlıyorsun; bir başkası az kalsın ölemiyordu.

Geleceğin her zaman belirsiz olmasının ve güzel günlerden çok kötü günler göstereceğinin dışında şu da var: Gök yolculuğu insanlarla ilişkiyi erkenden terk eden canlara son derece kolaydır. Onlar çirkefe çok fazla batmamışlardır. Maddeye çok bulaşmadan ve dünyevi öğelerle çok fazla etkilenmeden kurtulmuş olanlar, ilk vatanlarına doğru daha hafif bir uçuşla yükselirler ve onları kirleten ve bozan her şeyden daha kolay kurtulurlar. Zaten üstün ruhlar şu beden yuvasından asla hoşlanmazlar; kaçıp kurtulmaya can atarlar, göklerde özgür dolaşmaya ve insanlığın sefaletine çok yukarıdan bakmaya alışkın oldukları için hapishanelerine sabırsızlıkla katlanırlar. Platon’un, bilgenin ruhunun tamamen ölüme doğru açıldığını, dilediği şeyin, düşüncesinin, onu dünyanın dışına taşıyan direşken tutkunun orada olduğunu haykırmasının nedeni de işte budur.

15. Kusunuz, mükemmel şeyler çok sürmez. Metilius'a övgü.

Peki, Marcia, sen bu genç adamda, bir yaşlının ihtiyatını, bütün zevklerine egemen bir duyguyu, tamamen temiz, kötülüklerden uzak, varsılığı açgözlülüğe düşmeden, onuru tutkuya kapılmadan, zevkleri aşırılığa varmadan arayan bir duyarlılığı gördüğün zaman onu uzun süre koruyabileceğini mi sanıyordun? Yetkinliğe ulaşan şey her zaman yok olmaya yakındır. Eksiksiz bir erdem gözlerden sakınır ve kendini gizler, bir şey erken olgunlaştığında da son mevsimi beklemez. Ateş nedenli parlarsa o denli çabuk söner; inatçı ve iyi yanmayan bir odunla karşılaştığında ve alevi yoğun bir duman tabakasını zorla yarıp geçtiğinde daha çok sürer. Ateş karşılaşacağı birçok engellerden dolayı devam eder. Karakterlerimiz de aynı durumdadır: Ne kadar parça atarlarsa o kadar az süregider; zira bir şeyin gelişme olanağı olmadığında gerileyip sona ermesinden uzaklaşmış olmaz. Fabianus²⁹ anlatıyor: –babalarımız onu gördüler–, Roma'da bir çocuk vardı, dev yapılı, güçten ve sağlıktan pırıl pırıl parlayan bir çocuk; ancak bu çocuk çok az yaşadı, akli başında bütün kişiler onun çabuk öleceğini öngörmüşlerdi; öne alarak sahip olabileceği bir yaşa nasıl ulaşabilirdi ki? Şunu yine söylüyorum: Aşırı bir erken gelişmişlik çok yakın yok oluşu gösterir; ilerleme sona erdiğinde bitiş yakın demektir.

XXIII. Karar ver, oğlunun erdemlerini mi, yoksa onun yaşadığı yılları mı göz önünde tutacaksın? Onun yeterince yaşadığını göreceksin. Babasından yoksun, on dört yaşına kadar vasilerinin gözetiminde ve tüm yaşamı boyunca annesinin himayesinde kaldı. Ona ait yuvası olmasına karşın, seninkini terk etmeyi reddetti, hem de genç insanların bir babanın toplumuna zorla katlanabildikleri bir yaşta. O, anne çatısı altında kaldı. Onun boyu posu, güzelliği, vakarı, onu ordu mesleği

²⁹ Fabianus, Papirius: Latin retorikçisi ve ahlakçısı (1. yy). Filozof olarak, Seneca'nın da benimsediği felsefe okuluna bağlıydı. (Çev.)

için betimliyordu. Ama senden uzak olmamak için askerî bir yaşam istemedi. Say bakalım, Marcia, çocuklarından ayrı oturan kaç anne onları az sıklıkla görür; çocukları orduda olan ve yılları endişe içinde geçip gidenleri düşün: Senin yaşadığın acılı dönemin gereğinden çok uzadığını itiraf edeceksin. Şu hiçbir zaman senin görüşünden kaçmadı: Birçok yeteneği boğan alçakgönüllülük buna engel değilse, bu üstün ve dedesine eşit olan bir kafayı çalışmanın, irdelenmenin yaratması senin gözlerinin önünde olmuştur. Herkeste olmayan bir güzelliğe sahip olan bu yeniyetme, bizim cinsimizi yoldan çıkarmaktan başka şey düşünmeyen bütün bu kadınların ortasında, onların hiçbir beklentisine boyun eğmedi. Birilerinin ahlaksızlığı ona yaklaşmaya kadar varınca, beğenilmiş olmak bir kusurmuş gibi kızarırdı yüzü. Bu ahlak temizliği onun kutsal bir göreve layık olduğunu düşündürdüğü zaman, o henüz bir çocuktan sadece; annesinin desteği hiç kuşkusuz ona yardımcı olmuştur, ama bu annenin kendisi liyakatsiz bir aday için hiçbir şey sağlamış olmazdı. Bu erdemleri düşünerek oğlunu âdeta yeniden kollarına al! Şimdi o tamamen sana aittir; şimdi hiçbir şey seni ondan ayıramaz; o sana asla kaygı vermeyecektir artık, sana acı vermeyecektir artık. Bu denli mükemmel bir oğuldan sana gelebilen tek bir acıyı yaşadın; sonradan olacak olanlar hiçbir risk taşımaz artık, çocuğunun değerini bilmen ve onda gerçekten değerli olan şey hakkında doğru bir fikir edinebilmen koşuluyla, sonradan olacak şeyler sana zevk verebilir sadece. Ortadan kaybolan, oğlunun imgesidir sadece, onun eksik tasarımıdır; o ebedîdir, şimdiki durumu çok daha iyidir, çünkü onu bunaltan ilişkilerden kurtulmuş ve tamamen kendi özüne kavuşmuştur. Bizim giydiğimiz şu madde, şu kemikler, şu kaslar, bunları örten şu deri, şu yüz, şu nazik eller, insana özgü bütün bu zarf, ruh için köstekten başka, karanlıktan başka bir şey değildir. Madde yırtılmış, ezilmiş, bozulmuş durumdadır; bunlar ruhu hakikatten ayırır –ruh, hakikat için yaratılmıştır– ve onu yanılgının içine hapseder. Ruh, ağırlığıyla onu sürükleyen ve çökerten bu kaba gövdeye karşı mücadelesini hep sürdürür; nereden indiyse oraya çıkmaya çalışır. Kaostan ve

karanlıktan çıkarken orada onu ebedî bir barış ve saf bir ışıık manzarası bekler.

16. Metilius'un ruhu, atalarının yanında, ahiret mutluluğuna kavuşmuştur.

XXV. O hâlde, kendini oğlunun mezarına atmamalısın. Orada değersiz ve can sıkıcı bir yığından, kemiklerden, küllerden başka şey göremezsın. Giysilerinden ve vücutlarımızı örten her şeyden daha çok ona ait olmayan şeylerdir bunlar. O buradan göçmüştür tamamen, şu yeryüzünde kendinden hiçbir şey bırakmadan geçip gitmiştir; başlarımızın üstünde kısa bir süre kaldıktan sonra –ölümlü hayatın bütün kusurlarından, bütün kirlerinden arınıp kurtulma zamanı– göklerin en yüksek katına çıkmıştır, şimdi de çok mutlu ruhlar arasında özgürce eğleniyordur. O, Scipion'ların ve Caton'ların sağlıklı toplumuna kabul edilmiş oldu. Yaşamı küçümseyen ve kendiliğinden bu yaşamdan kurtulanlar arasında, senin kendi baban da vardı Marcia! Baban (hepsi cennette tek bir aile oluştursa da) bu yeni nurdan büyülenmiş torununu yanına alıyor; ona komşu olan ve onu sevinçle kabul eden yıldızların hareketini, tahminler üzerine değil de kendisinin hakikat hakkında sahip olduğu doğrudan deneyimler ve doğanın bütün bu gizemleri sayesinde ona açıklıyor; bir yabancıнын meçhul bir kenti ona gösteren rehber için duyduğu minnettarlığı, senin oğlun da göksel olayların nedenlerini kendisine açıklayan bu ata için duymaktadır. O, oğlunun bakışlarını uzayın tam dibine, yeryüzüne kadar yönettiriyor. Zira terk edilen bölgeleri yukarıdan görmek hoştur. Buna göre, Marcia, babanı ve oğlunu, senin tanıdığın gibi değil de son derece yücelmiş ve evrene çok yukarıdan egemen olan tanıklar olarak bir düşün. Her bayağı ve kaba davranıştan yüzü kızarmış, senin yakınlarına ağlamaktan kanlanmış, böyle güzel bir metamorfozun nesneleri olan tanıkları düşün. Onlar ebedî uzamın ve özgür enginliklerin bağrındadır, ne büyük denizler, ne yüksek dağlar, ne aşılmaz vadiler, ne

dibi kaynayan Sirte'ler,³⁰ hiçbir şey onları ayıramaz artık. Her yol birdir onlar için; ideal bir çeviklikle devinirler, karşılıklı olarak birbirine katılırlar, yıldızların cevherine de karışırlar.

17. *Cremutius Cordus'un dillendirilmesi.*

XXVI. Peki Marcia, oğlun üzerinde seninle aynı yetkeye sahip bu babanın, göklerin en yüksek katından, iç savaşıyla üzüldüğünü ve sürgüncüleri ebedî olarak sürgüne yolladığı o muhteşem anlatım biçimiyle değil de onun oturduğu esirimsi alanlarla uyumlu olarak, daha da ince bir üslupla, sana şöyle dediğini düşün:

Acının senin üzerinde kurduğu bu uzun egemenlik niçin kızmı? Ne onun ailesinde, ne onun kişiliğinde en küçük bir zarara uğramadan, atalarına yeniden kavuşmaya geldiği andan itibaren, oğluna bir kurban olarak bakmak için hakikate bu kadar kapalı kalmanın nedeni nedir? Talihin dünyayı hangi kasırgalarla altüst ettiğinden haberin yok mu? Onun sadece kendisiyle düşüp kalkmaktan özenle sakınanlara karşı bağışlayıcı ve uzlaşıcı olduğunu bilmiyor musun? Ölüm, canlarını tehdit eden kötülüklerden onları daha erken kurtarmış olsaydı mutluluklarına diyecek bir laf olmayan şu krallardan söz edecek miyim sana? Ömürlerinden birkaç gün eksilseydi büyüklüklerinden hiçbir şey eksilmeyecek olan şu Romalı generalleri mi anlatacağım sana? Sadece bir paralı askerin kılıcı altına sürülmek için korunmuş olan şu büyük adamları mı, şu ünlü kahramanları mı sayacağım sana? Babana ve dedene bak. Deden bir katilin oyunağı oldu;³¹ ben, kendi üzerimde kimseye hak vermedim, yiyecekten yoksun kaldım, yazılarımda da hayatımda da yüksek bir karaktere sahip olduğumu

³⁰ Sirte'ler: Afrika'nın kuzey kıyısında, Akdeniz'deki iki körfez: doğuda Büyük Sirte, batıda Küçük Sirte, bugünkü adıyla Gabes Körfezi. (Çev.)

³¹ Ayrıntıları bilmiyoruz. Marcia'nın büyükbabası kuşkusuz sürgünlerin kurbanı olmuştu. (Ed.)

gösterdim. Ailemizde en mutlu ölüme sahip olan, niçin en uzun süre ağladığınız kişi olsun? Biz şimdi yeniden birleştik ve sizi kuşatan yoğun karanlıktan kurtulduk; sandığınız gibi, sizin dünyevi varoluşunuzda arzu edilir hiçbir şey, yüce hiçbir şey, parıltılı hiçbir şey olmadığını, ama her şeyin orada iğrençlikten, ağırlıktan ve işkenceden ibaret olduğunu, ayrıca size kadar ışıgımızın sadece çok solgun bir yansımasının ulaştığını görmeye başlıyoruz! Burada, asla ne birbirine öfkeyle saldıran ordular, ne birbirini ezen donanmalar gördüğümüzü; anne babayı ya da hükümdarı yok etme suçlarının burada ne tezgâhlandığını, ne de düşünüldüğünü; sabahtan akşama dek davaların gürültü-patırtısından uğuldayan çarşı- pazarların hiç bilinmediğini; her şeyin açıkta olup bittiğini; düşüncenin örtüsüz-perdesiz, gönülden dilenen şeyin açık açık ortaya çıktığını; herkesin gözü önünde yaşandığını; ayrıca, geçmiş ve gelecek çağların bütün seyrinin izlenebildiğini ekleyecek miyim? Evrenin en önemsiz bölgesinde gerçekleşen olayları küçük bir insan avucuyla yazıp dile getirmekten, bir yüzyılın tarihini yazmaktan gurur duyuyordum, ama şimdi kaç yüzyılı, art arda gelen nice çağları, sayısız yılları görmek-gözlemlemek bana nasip oluyor! İmparatorlukların gelecek doğuşlarını ve düşüşlerini, en güçlü kentlerin çöküşlerini ve en son deniz ve nehir baskınlarını keyfime göre seyrederim. Zira ortak bir yazgı düşüncesinde yasına bir teselli bulabilirsen, yerinde kalması gereken hiçbir şey yoktur, zamanın altüst etmediği, er ya da geç akışının içinde sürükleyip götürmediği hiçbir şey yoktur. Zamanın oyuncağı olacaklar da sadece insanlar değildir (talihin gücünü denediği sonsuz alanda insanlar nedir ki?); bölgeler, ülkeler, evrenin farklı kısımları da zamanın hükmü altındadır. O, dağları düzleştirecek, başka yerlerde yeni sarp doruklar ortaya çıkaracaktır; denizleri kurutacak, ırmakların yönünü çevirecek ve halklar arasında iletişimi ortadan kaldırarak toplumu ve insan türünün birliğini yok edecektir; başka yerlerde kentleri yutacak korkunç girdaplar açacak ya da bu kentleri depremlemlerle sarsacaktır; yerden pis kokulu buharlar çıkartacaktır; meskün dünyanın

yüzeyini taştan sularla kaplayacak ve bütün hayvan türlerini dalgalar altında telef edecektir; soluk alan her şeyi yutup tüketecek olan yakıp yıkıcı alevler yayacaktır. Ve dünyanın kendini baştanbaşa yenilemesi için ortadan kalkmasının vakti geleceği zaman³² her cevher kendini yok edecek, yıldızlar yıldızlara çarpacak, ateş evreni saracak ve bugün bu kadar güzel bir düzen içinde parlayan şu ışıklı cisimler sadece büyük ve eşsiz bir yangının aleviyle çevrilecek. Biz bile, ebediliği paylaşanlar, Tanrı'nın evreni yeniden kurma konusunda kesin karar vereceği gün, genel bir kargaşanın ortasında, en büyük felaketin en küçük bir parçasından başka şey olmayacağız ve ilk elementlerin bağrında yeniden yitip gideceğiz.

Ne mutlu oğluna, Marcia! O, erdi bu sırlara!

³² Stoacıların inancına göre evren periyodik felaketlerle kendini yenilemektedir. (Ed.)

İKİNCİ KISIM
HELVIA'YA TESELLİ

HELVIA HAKKINDA *

Caligula ve Agrippina'nın kız kardeşi Julia Livilla ile, haklı ya da haksız, zinadan suçlanan Seneca, Claudius'un saltanatının başlangıcında, utanç verici bir davadan sonra, sürgüne mahkûm edildi (MS. 41). Ona gösterilen ikamet yeri Korsika oldu. Yaşamının yedi yılını orada geçirdi ve bu küçük talihsizliğe filozofça dayandı.

Bu oğlu için belli bir tercihi olduğu sanılan anne Helvia, bu talihsizlikten en az onun kadar etkilendi ve bu zorla ayrılığa bir ölüm gibi, bir kayıp gibi üzüldü. Duldu.¹ Ama başka çocukları da vardı: yaşamını yüz aklıyla sürdüren Novatus² ve imparator temsilcisi³ Mela.⁴ Bu üç oğlundan torunları vardı. Bununla birlikte, Seneca onun biricik oğlu, tek dayanağı ve hayatta tek kaygısıydı, acısı bu yüzden o denli canlı ve kolayca dinmeyen bir acıydı.

42 ya da 43 yılında, yani Korsika'ya hareketinden bir ya da iki yıl sonra, Seneca, elinde olmadan annesine yaşattığı bir acıyı yumuşatmak umuduyla, onun için bu *Teselli*'yi yazdı. Anne şefkatinin, sevgisinin, ona dokunaklı bir hava, ama bizim modern zevkimize göre fazla belagatli, fazla özentili bir üslup esinlediği görülüyor.

* Editörün notu.

¹ İki yıldan beri: *Controuersiae* ve *Suasoriae* adlı yapıtların yazarı olan baba Seneca, 39 yılında öldü.

² Ya da Gallion, hatip Junius Gallio'nun evlatlığı, geleneğe göre manevi babasının adını aldı.

³ Novatus ağabey idi, ikinci Seneca, Mela üç erkek kardeşin en küçüğü.

⁴ Şair Lucanus'un babası.

ANNEM HELVIA'YA TESELLİ

1. Gerekçe. Seneca Helvia'yı teselli etmek istiyor. Yaşadığı tecrübeler ruhunu hafifletmeliydi.

I. Güzel annem, daha şimdiden kaç kez seni teselli etmeye hazırlandım! Kaç kez engelledim kendimi! Birçok şey beni cesaretlendiriyordu bu konuda. İlk, elimden gelse gözyaşlarınızı kurutmak, en azından kurulamak isterdim, böylece bütün sıkıntılarımdan kurtulacağımı sanıyordum; sonra, şunun farkına varıyordum ki her şeyden önce ben kendi ezincimden kurtuldukça senin kederin üzerinde etkili olacaktım; nihayet bana yenik düşen talihin, sırası gelince, yakınlarımdan birini yenik düşüreceğini görmeyi de öğreniyordum. Bundan dolayı elimi yarama bastırıp acılarınızı dindirmek üzere kendimi size kadar çekmek için bütün çabanı gösteriyordum. Fakat başka fikirler bu tasarının uygulanmasına engel oluyordu. Biliyordum ki benim tesellilerim, senin henüz taze olan acını şiddetlendirmek ve onu daha çok alevlendirmek riskini taşıyordu. Zira hiçbir şey, hastalıklarda bile, zamansız bir ilaçtan daha tehlikeli olamaz. İstirabının kendiliğinden yatışmasını ve zamanın, onu dindirerek, onu benim ihtimamlarıma daha az ası kılmasını, ona dokunup yordamlamanın mümkün olmasını bekliyordum. Öte yandan, ünlü dehaların acıyı frenlemeyi ve yatıştırmayı denedikleri yapıtları incelerken, bizzat kendisinin söz konusu bir acıdan dolayı yakınlarını teselli etmeye çalışan bir adam örneğini boşuna arıyordum. Böyle yeni bir girişim beni düşünmeye yöneltti; acıyı yatıştırmak isterken, onu sona erdirmek konusunda değil de daha çok onu azdırmak konusunda kaygılanıyordum. Yeni bir dil gerektiğini, sıradan davetler için kullanılan üslubun, yakınları cesaretlendirmek için söylüyorum, kendisi için hazırlanan odun yığınlarının üzerinden başını dikiveren bir zavallı için uygun olmadığını ekleyeyim. Ama her günkü ölçüyü aşan yoğun acılar ifadelerimizin seçimini bize bırakırlar mı? Hem de böyle sık sık sözümüzü kestiklerinde. Kısacası, yine de bunu başarmaya çalışacağım, yeteneğime inandığım için değil, burada en etkili tesellinin

belki de bizatihi teselli edicinin kendisi olacağı için. Benden hiçbir şeyi esirgemeyen sen, umut ediyorum ki bir acı hiçbir zaman tümüyle silinmese de senin üzüntülerine son vermenin sevincini de benden esirgemeyeceksin.

II. Bak, senin hoşnutluğunu ne kadar umuyorum. Senin üzerinde senin acından daha çok etki yaratacağımı sanıyorum; gücü mutsuzlar üzerinde egemen olan acıdan söz ediyorum. Zaten hemen onunla anlaşmazlığa düşmeyeceğim. Ona yardım etmekle ve ona besin sağlamakla başlayacağım. Bütün kapanmış yaralarını ortaya çıkarıp yeniden açacağım. Birileri şöyle diyecek: Sönmüş acıları yeniden uyandırmak ve insanın bütün mutsuzluklarının görünüşünü ona zorla kabul ettirmek ne tuhaf bir teselli biçimi!– Düşünün siz yine de bir hastalık ilaçlara rağmen kötüleşecek kadar tehlikeli olduğunda, karşıt bir yöntemle, onun bütün acılarını ve bütün üzüntülerini kullanacağım. Burada ılımlı bir yöntemle baş vurmak değil, ateş ve demirle tedavi etmek söz konusu olacak. Ne elde edeceğim? Bunca sıkıntının üstesinden gelmiş hastanın bunca yara izi taşıyan bir bedende bir tek yaraya razı olamamaktan yüzünün kızardığını göreceğim. Uzun bir mutluluğun rahatsız ettiği, en küçük bir sarsıntının devirdiği zayıf ruhlar, bırakalım ağlasınlar, inleyip dursunlar hiç durmadan! Ama varoluşları art arda gelen talihsizliklerden başka bir şey olmayan insanların sert ve sarsılmaz bir yüreğin en acımasız vuruşlarına dayanabildiklerini göreceğim. Mutsuzluğun sürmesi en azından şu avantajı sağlar: Mutsuzluk, hırpalaya hırpalaya sonunda pişirip sertleştirir insanı.

Talih ara vermeden en acı felaketlere uğrattı seni. Doğduğun gün bile hatır dinlemedi. Doğar doğmaz, ya da daha doğrusunu söylersek, doğarken anneni yitirdin, âdeta dünyaya girişinde yüzüstü bırakıldın. Bir üvey anne tarafından yetiştirildin ve kuşkusuz senin ona karşı duyduğun sevgi ve saygı –bunlar bir kızın duygularını düşündürüyorlardı– onu bir anne gibi görünmek zorunda bıraktılar, ama iyi bir üvey anne bile pahalıya mal olmadı mı? Seni candan seven bir dayın vardı, iyi bir insan olduğu kadar da cesur bir insandı. Gelişini beklediğin bir anda yitirdin onu ve talih, onların ara-

larına mesafe koyarken âdeta senin yediğin darbeleri daha iyi yansıtamamaktan çekinmiş olmalıydı, tapılası bir eşi, seni üç çocuklu anne eden bir kocayı otuz güne varmadan mezara koydun. Yasın ortasında bu yeni cenazeyi duyurdular sana, hem de bütün çocukların uzaktayken; yaşadığın acıyı hiçbir avuntu koruyup beslemesin diye mutsuzlukların bütün hepsinin kasten üzerine çöktüğünü söylediler sana. Hiç yılgınlık göstermeden sürekli saldırılarına katlandığın bunca tehlikeyi, bunca korku ve telaşı geçiyorum. Daha dün, üç çocuğun yeni terk ettikleri aynı bağrın içine, sen üç torununun küllerini topladın. Senin kollarında ve öpücüklerinin altında ölen oğlumu kefenledikten henüz yirmi gün sonra, sana hayran olduğumu anladın. Yaşayanların yasını tutamıyordun!

III. Seni kalbura çeviren en kötü yara, bunu kabul ediyorum, sonuncu yaradır. Sadece deriyi yırtmadı bu yara, tam bağrına, gövdeneye kadar işledi. Ama acemi bir asker en küçük bir sıyrıktaki çılgılığı basar ve düşmanın kılıcından daha çok hekimin elinden korkar, oysa kılıçla doğranan tecrübeli bir asker, sanki söz konusu kendisi değilmiş gibi, kımlıdamadan ve inleyip sızlamadan yaralarının temizlenmesine katlanır. Sen de benim giriştiğim bu tedaviye aynı cesaretle kendini hazırlamalısın. İnemeleri, çılgınlıkları ve alışlagelen bütün kadınca gürültü patırtıyı koy bir tarafa. Bunca mutsuzluklar, sana mutsuz olmayı öğretmedilerse, yitip gittiler demektir. İşte, düşünüyorum, cesaretle talihsizliklerinin hiçbirini senden gizlemek, saklamak şöyle dursun, hepsini karşına çıkarıyorum.

2. Konunun bölümlere ayrılması.

IV. Cesaretimin işareti şudur: Ben senin acının üstesinden gelmek istiyorum, onunla oynamak hiç değil. Oysaki gündelik durumumda hiçbir şeyin, kendimi mutsuz olarak gösteremediğini ve hele hele ailemi mutsuz kılması gerekeceğini ilk önce ortaya koyarsam, sanıyorum, bu acıyı alt edeceğim ve çok sonra, sana gelince, tamamen benimkine bağlı talihinin hiç de korkulacak bir yanı olmadığını göstereceğim sana.

*Birinci Bölüm:**Seneca mutsuz olmadığımı ileri sürüyor.*

Senin en çok önem verdiğin sorundan başlayarak konuşalım: kişisel olarak hiçbir sıkıntı çekmemem. Elimden gelse, senin benim belimi büktüğünü sandığın sefaletlerin tamamen dayanılabilir olduklarını sana kanıtlardım. Seni buna inandıramasam bile, hiç değilse insanı umutsuzluğa vardırarak koşullarda bile mutlu olmaktan gurur duyacağım. Şu konuda hiç kimseye güvenme: Birtakım belirsiz düşüncelerin bizi içine düşürdüğü endişeden seni kurtarayım diye sana mutsuz olmadığımı söyleyen benim. İçini tamamen rahat ettirmek için şunu da ekleyeyim ki böyle olmam da asla mümkün değildir.

V. Durumumuzdan hiç kurtulmasak bile, hepimiz mutluluk için doğduk. Doğa, mutlu yaşamamız için bizden karmaşık birtakım çareler, yollar istemez; mutluluğumuz her zaman elimizdedir. Dış koşulların hiç önemi yoktur. Onların hiçbir bakımdan çok fazla etkisi yoktur. Gönenç bir bilgeyi, kara bahtının onu yere devirmesinden daha çok yükseltmez, yüceltmez. Zira bilge hep kendine güvenir sadece, hoşnutluğu hep kendinde aramaya çalışır. Ne söylemeye çalışıyorum? Kendimi bilge mi sanıyorum? Değil elbette. Bu unvana hakkım olsaydı, mutsuz olmadığımı söylemekle yetinmez, insanların en talihlisi, tanrılara en yakın insan olduğumu ilan ederdim. Ben sadece kendim oldum, ama bu, bilgelerin kılavuzluğu ile bütün sıkıntılarımı dindirmeye yetti. Bir kampta –bu kampta oturanlar, onları çeviren şundan bundan kendilerini korumasını en iyi bilenlerdir– bir sığınak aradım. Feleğin bütün devinimlerini, bütün saldırılarını uzaktan sezinleyecek tarzda, bana sürekli nöbet tutmasını ve gözetlemesini salık veren bu kampın insanlarıdır. Bu felek, bu talih sadece onun eline geçirdiği insanlar için korkunçtur; ona karşı her zaman hazır olursak saldırısına da kolayca dayanırız. Düşman ansızın saldırırsa böyle devirir bizi; ama çok önceden savaşa hazır olduğumuzda, her zaman savaşa eşlik eden kargaşaya rağmen

ilk sarsıntıya dayanmak için elverişli bir durumda, sağlam ve dengeli oluruz. Asla talihe güvenmedim, sessiz sakin olduğu zaman bile; o bana zenginlik, saygınlık, ün ve sayısız lütuflar bağışladı, ama ben hiç sarsılmadan onları geri vermesini de bildim. Kendimden çok uzakta tutuyordum onları. Bundan dolayı talih onları giderdi benden, söküp almadı. Ters talih ancak başarıdan sarhoşluğa kapıldığımızda ezer bizi. Kendilerini talihin armağanlarına verenler, bunları kişisel ve sürekli varsılıklar gibi görenler ve insanları hayran bırakan unvanlar edinenler, dengeli bir hazzın ne olduğunu bilmeyen çocuksu gururları geçici olduğu kadar düş kırıcı da olan bu eğlencelerden yoksun olduğunu görür görmez bitkinliğe ve umutsuzluğa düşerler. Ama gönencin, refahın hiç şişirmediği insan, aksiliklerin ağırlığı altında yılgınlığa kapılmaz. O, mutluluğun bağrında bile güçlerini talihin darbelerine karşı ölçtüğü için her iki yazgıya karşı alt edilemez bir ruhla ve her sıkıntıya karşı bir sabırla karşılık verir. Bana gelince, ben insanların sadece sahte zenginliklere can attıklarını düşündüm her zaman. Tecrübe de bana gösterdi ki arzularının nesneleri boştur, görkemli ve aldatıcı renklerle boyanmıştır; bu renklerin içinde yüzeye uygun olabilecek hiçbir şey yoktur; bugün kötülük denilen şeyde, ben kamuoyunun ürkütücü ve korkutucu gördüğü şeyleri hiç görmüyorum. Kuşkusuz sözcüğün kendisi, evrensel bir önyargıdan dolayı, kulağı amansız yaralar; duyulduğu zaman uğursuz ve tiksindirici bir şeyi vardır bu sözcüğün. Yığınlar da kötülük hakkında böylece karar verdiler. Ama yığınların kararları bilgeler tarafından genellikle yürürlükten kaldırılır.

1. Sürgün nedir? Bir yer değiştirme. Niteliği gereği önemsiz bir şey.

VI. Şimdi, kalabalıkların eleştiriden yoksun, görünüş tarafından saptırılan yargısını bir yana koyalım ve sürgünün ne olduğunu görelim. Sürgün, bir yer değiştirmedir. Onun önemini küçümsüyor ve en temel niteliğini ortadan kaldırıyor gibi bir

izlenim vermek istemediğim gibi, bu yer değiştirmenin üzücü sonuçlara da yol açtığını kabul ediyorum. Yoksulluk, kırılmış onur, kamusal hor görü, bu sonuçlardan birkaçı... Daha az önemli olan bu sakıncalarla daha sonra savaşıcağım; şimdilik, kendi niteliğiyle ele alınan yer değiştirmenin neden olduğu sıkıntıyla meşgul olmak istiyorum sadece.

—Yurdundan uzak yaşamak dayanılmaz şeydir.— Görelim! Bizim büyük başkentimizin çatılarının barındırmaya ancak yettiği şu topluluğa bak biraz: Bu insanların en büyük çoğunluğu yurdundan kovulmuş kişiler değil midir? Özerk eyaletlerden, sömürgelerden, kısacası dünyanın her köşesinden gelip burada toplanmışlardır. Kimileri hevesle, kimileri bir kamu görevinin yükümleriyle, kimileri onlara verilen bir ödevle, kimileri fuhşun kolay ve bol olduğu bir konut arayışında ve zevklerin tatmini peşinde, kimileri serbest çalışma, araştırma aşkıyla, kimileri oyunlara, gösterilere duyukları sevgiyle buraya yönelmişlerdir; ahbaplıktan dolayı gelen de vardır, yeteneklerini daha büyük bir tiyatrodaki sergileme umuduyla gelen de vardır; birileri güzelliklerini satar burada, birileri söz ustalıklarını. Bu kentte kendini göstermeyen bir insan ırkı yoktur; burada erdemler de kötülükler de çok yüksek fiyatla değerini bulur. Kentin bütün sakinlerini sırayla karşına al ve her birine nerede olduklarını sor. Göreceksin ki bu insanların büyük çoğunluğu, doğdukları ülkeleri, kuşkusuz dünyanın en büyük ve en güzel kenti olan ama onların olmayan bir kent uğruna terk etmişlerdir. Sen, şimdi evrensel olduğunu söyleyebileceğimiz bu siteyi bırak ve öteki kentleri bir gözden geçir. Sakinlerinin en büyük bölümünü yabancıların oluşturmadığı bir kent yoktur. Manzarasının güzelliğiyle ya da ikliminin hoşluğuyla insanı cezbeden kentlere takılma sen; çölleri, en yabanıl adaları, İskidos ve Serifos'u, Gyare ve Cossyra'yı gez. Bu kadar hoşça ikamet edilen bir sürgün yeri bulamazsın. Benim bulunduğum kayalık kadar çıplak, onun kadar yalçın neresi var? Hangi ülke bundan daha yoksul, hangi topluluk bundan daha yabanıl, hangi ülke bundan daha ürkünç görünümlü, hangi iklim bundan daha sağlıklı

olabilir? Ama yine de burada yerlilerden çok yabancıların ikamet ettiğini görüyorum. Yer değiştirme, niteliği gereği öyle önemsiz bir derttir ki bazı insanlar bu yeri onları yurtlarından çıkarma aracı olarak görür, ikamet değiştirme ve barınağını başka yere taşıma ihtiyacının gerçek bir eğilim olduğunu söyleyen filozoflar tanırım. İnsan ruhu özü gereği gerçekten de devingen ve kıpırdak bir karaktere sahiptir. Yerinde duramaz asla; yayılır, bilinen ya da bilinmeyen binlerce nesne üzerine dağıtır düşüncesini; bir anı bir anına uymaz, dinlenme nedir bilmez ve tutkuyla her yeniliğe göz dikmiştir. İnsan ruhunun kökeni incelenirse buna hiç şaşmamak gerekir. Yer cisimlerini oluşturan şu ağır maddeden yapılmamıştır asla. Göksel canlılardan gelir. Oysaki göksel nesnelerin niteliği sürekli devinim hâlinde olmaktır, uzayda baş döndürücü bir hızla akma ve uçmaktır. Gök kubbeye kaldır gözlerini. Onu ısıtan yıldızlardan hiçbirisi durağan değildir. Güneş durmadan yer değiştirir, belli olmadan konumdan konuma geçer ve evrenin dönüşüne ortak olmasına karşın göklerin genel devininin ters yönünde de döner; hiçbir yerde asla oyalanmadan bütün burçları sırayla kat eder. Seyri, geçişi aralıksızdır. Bütün yıldızlar durup dinlenmeden yuvarlanır ve sürekli göç hâlinindedir: Doğanın var ettiği önüne geçilemez yasayı izleyerek durmadan ilerler. Belirli bir yıl çevriminin sonunda dönüşleri tamamlandığında, aynı yola yeniden başlayacaklardır. Tanrısalılık, sevincini ve bu sevinci muhafaza etmesini, bu sürekli ve olağanüstü devingenliğine borçlu olunca, tanrısal varlıklarla aynı tözden yaratılan insan ruhunun yer değiştirmelerle ve seyahatlerle yetindiğini bundan sonra siz de savunacaksınız.

VII. Göklerden tekrar yeryüzüne inelim; halkların, bütün ulusların yer değiştirdiklerini göreceksin. Barbar ülkelerin ortasında kurulan şu Yunan kentleri ne ifade ediyor? Hindistan'da ve Pers ülkesinde Makedonca konuşulmasının nedeni nedir? Yabanıl ve baş eğmez kavimlerin egemen olduğu bütün bölgeye ve İskit ülkesine, Pontus'un kıyılarında kurulan bir dizi Aka [*Ac-haiae*] kentine bir bak. Ne bitmeyen bir kışın şiddeti, ne de iklimleri kadar sert olan yerlilerin karakteri göçmenleri

yıldırdı. Asya'da çok Atinalı var; Milet pek az yere serpiştirilmiş yetmiş beş kentin gereksinimini karşılıyor; İçdeniz'in kuşattığı İtalya'nın her tarafı Büyük Yunanistan oldu. Asya Toskanlar'da hak iddia ediyor;⁵ Triyanlar Afrika'da, Kartacalılar İspanya'da oturuyor;⁶ Yunanlılar Galya'da, Galyalılar Yunanistan'da bulunuyorlar.⁷ Pirene dorukları Cermenleri durduramadı.⁸ Ne aşılmaz geçitler, ne bilinmeyen yollar, hiçbir insanların hareketine engel olamadı. Göçmenlerin, arkalarında çocuklarını, karılarını, ağır yaşta anne-babalarını sürükledikleri görüldü. Kimileri, uzun sıkıntıların ardından, kalacakları yeri seçemediler bile. Yorgunluğun onları durdurduğu yerde yerleştiler. Kimileri de yabancı bir toprağa yerleşme hakkını kılıcın ucuyla elde ettiler. Macera yolunda, denizin yuttuğu halklar da vardır; nafakalarının tükendiği yerde kalmak zorunda olanlar da. Hepsinin yurtlarını terk etmek ve yeni bir yurt aramak için nedenleri de aynı olmamıştı zaten. Kimi kez düşmanın kılıcından kurtulmuş mağluplar idiler, kentlerinin yıkılmasıyla ellerinde ne var ne yok hepsini yitirmişler ve yabancı bir ülkeyi istila etmek zorunda kalmışlardı; kimi kez bir iç savaş dolayısıyla sürgün edilmiş yurttaşlar idiler; kimi kez topluluğun toptan göçüne neden olan bir ülkenin nüfus fazlalığı oldu; kimi kez bir salgın hastalık, ya çok sık meydana gelen depremle ya da benzer bambaşka bir felaket, nasipsiz bir ülkeyi yakıp yıkan bir bela ortaya çıktı; başka bir zaman, efsanenin süsleyip püslediği verimli bir yörenin çekiciliği söz konusu oldu. İnsanları yurtlarının dışına iten sebepler çeşitlidir; ne olursa olsun, kesin olan şudur ki insanlığın hiçbir parçası atalarının yerinde kalmamıştır. İnsan türü soluk almadan çırpınır durur; her gün şu engin evrende bir değişimi işaret eder. Eskilerin ortadan kalktıkları ya da daha güçlü ırklara katıldıkları ölçüde yeni kentlerin temellerinin atıldığı, yükselen yeni ulusların kendini gösterdiği görü-

⁵ Etrüskler Lidya'nın yerlileri gibi görünüyorlar. (Ed.)

⁶ Triyanlar orada Kartaca'yı kurmuşlardı. (Ed.)

⁷ Kekler İÖ 279'da Trakya'yı istila etmişlerdi. (Ed.)

⁸ Kimberler ve Tötonlar, İÖ. 105 yılında. (Ed.)

lür. Peki, bütün halk göçleri toptan sürgünler değil de nedir? Ama neye yarar bu sonsuz, bu sonuçsuz ilerlemeler? Padova'yı kuran Antenor'dan,⁹ krallığını Arkadya'dan Tiber Irmağı'nın kıyılarına taşıyacak olan Euander'den,¹⁰ Diomedes'ten¹¹ ve Truva Savaşı'nın yabancı ülkelere dağıttığı bunca öteki kahramanlardan, yenenlerden, yenilenlerden söz etmem gerekir mi sana? Roma İmparatorluğu doğuşunu bir sürgüne, bir kaçağa borçlu değil mi? Bu adam, yurdunun teslim olmasından sonra, toplum içinde birkaç önemsiz hatıra eşyayı peşinden sürükleyen ve yoksulluktan ya da galipten korktuğu için uzak bir sığınak arayacak duruma düşen, İtalya'ya ulaşmaya çalışan biri değil miydi? Ve nihayet, bu aynı ulus bütün eyaletlerine binlerce göçmen göndermedi mi! Roma, yendiği her yere Romalıları yerleştirdi. Bu tür yer değiştirmeler için gönüllü olanlar da eksik olmadı hiçbir zaman; sunakları terk eden ihtiyar, denizlerin ötesinde sömürgelerin ardına düşüyordu.

Benim konum daha fazla örnek gerektirmiyor. Yine de bir örnek daha vermek isterim, çünkü bana göre gerekli. Benim bulunduğum ada, daha önce çok kez nüfus değiştirdi. Çağların karanlığına gömülen ilk dönemlere doğru gidecek olursak, bugün Marsilya'da oturan Phocideli¹² yerli Yunanlıların ilk önce bu adaya yerleşmiş olduklarını görürüz; onları buradan çıkaran, bu bölgenin sağlığa hiç uygun olmayan iklimi mi, İtalya'nın burnunun dibinde oluşu mu, yoksa doğal barınaklardan yoksun kıyıların arazi yapısı mıydı, çok bilinmiyor. Zira yerlilerin vahşiliği buraya besbelli boşuna nüfuz etmedi, çünkü onlar Galya'nın yabani ve kaba insanlarıyla çok çabuk kaynaşacaklardır. Onlardan sonra ada, Ligürleri, ardından İspanyolları kabul etti, bazı âdetlerin benzerliği de bunu doğ-

⁹ Antenor: Truvalı prens, ihtiyar Priamos'un danışmanı; Romalıların inandığı efsaneye göre İtalya'ya çıkmış ve orada Padova'yı kurmuştur. (Çev.)

¹⁰ Euander: Latium'un hükümdarı; bu bölgeye medeniyeti getirdiği söylenir. Bir ayaklanma sırasında babasını öldürdükten sonra Arkadya'dan ayrıldı. (Çev.)

¹¹ Diomedes: İliada'da adı geçen Truva savaşının Argos'lu kahramanlarından biri, cesaretiyle tanınmıştı. (Çev.)

¹² Seneca, Phocide (Fosit) ile Küçük Asya'nın (Türkiye) kenti Foça'yı karıştırıyor. (Ed.)

ruluyor. Korsikalılar, Kantabrolarla¹³ aynı başlığı ve aynı tür ayakkabıyı giyerler; birçok ortak sözcükleri de vardır (çünkü genel olarak dil Yunanlılar ve Ligürlerin etkisi altındadır ve bozulmuştur). Sonra iki Romalı yurttaş topluluğu buraya gönderildi, biri Marius, ikincisi Sulla tarafından. Bu çorak ve çalılarla kaplı kayalığın da çok sık sakin değiştirdiğini söylemeye gerek yok herhâlde! Kısacası, bugün, ilk topluluğunu korumuş hiçbir ülke bulamayacaksınız. Her şey karışmış ve birbirine dolaşmıştır; bu genel bir karşılıklı yer değiştirmedir. Biri ötekinin önemsemediği şeye göz koyar; başkasını kovmakla başlayan kişi sırası gelince kendisi kovulmuş olur. Dünyada hiçbir şeyin kalımlı olmaması yazgının isteğidir.

2. Doğa her yerde aynıdır; erdemlerimiz her yerde izler bizi.

VIII. Romalıların en bilgin adamı Marcus T. Varro, sürgünü, bütün sakıncalı yanlarından soyutlanmış yer değiştirme gibi kabul edenlere karşı şu düşüncüyü yeterli bir yol olarak görür: “Gittiğimiz her yerde aynı doğayı buluruz.” M. Brutus’a göre insanın sürgüne giderken kendisiyle birlikte erdemlerini de taşımakta özgür olduğunu düşünmek yeter. Bu tesellilerden her birinin ayrı ayrı biraz başarılı olduğunu kabul edince, hepsi bir araya geldiğinde, eşsiz bir güç kazandıklarını itiraf etmek gerekir. Yitirdiğimiz şey gerçekten de pek az! Hepsinden en değerli iki iyilik her yerde her zaman izleyecek bizi: evrensel doğa ve bizim kişisel erdemimiz, özel niteliğimiz, iyilik, her şeyi, ne olursa olsun her şeyi, evrenin efendisi Tanrı’yı, bunca harika olayların (fenomenlerin) cisimsiz işçisi Akıl’ı [*Raison*],¹⁴ en büyüğünden en küçüğüne bütün varlıkların içine eşit bir gidişle yayılan İlahî Soluk’u,¹⁵

¹³ Kantabrolar: Gaskonya Körfezi’nin güneyinde yaşayan İspanyol halkı, İÖ. 25-19 yıllarında Romalıları boyun eğdiler. (Çev.)

¹⁴ *Nous*, Aristoteles’te evrenin ilk devindiricisi. (Ed.)

¹⁵ Stoacılar, ruhun bedeni canlandırdığı gibi dünyayı canlandıran soluk. (Ed.)

Zorunluluk'u ve birbirini koşullandıran nedenlerin değişmeyen bağlantısını¹⁶ yöneten gücün görünüşlerinde yer alır, buna adamakıllı inan; sadece en değersiz şeylerimizi başkasının lütfuna bırakma konusunda egemen bu gücün görünüşlerinde yer alır, diyorum. İnsanın en iyi sahip olduğu şey insani iktidarın elinden kurtulur; bu şey ne ona verilebilir ne de elinden alınabilir. Doğanın bütün yaratımlarının en büyüğü ve en muhteşemi olan, bu gökleri –ruh bu göklerin çok asil bir parçacığıdır– hayranlıkla seyre dalmak için yaratılmış olan bu ruh ve bu gökler bize aittir, sonsuza dek öyledir, biz var olacağımız sürece de bize ait olacaklardır. Bundan dolayı, sevinç ve gururla doluyuz, talihin bizi gönderdiği yerden yılmaz adımlarla oraya yürüyelim. Tüm yer-yüzünü dolaşalım: İnsanın kendi evinde olmadığı bir köşe yoktur gök kubbenin altında. İnsan nereden bakarsa baksın, bakışları göklere yükselmek için aynı mesafeyi aşarlar; insanlıkla Tanrı arasındaki aralık her zaman aynıdır. Yeter ki o hâlde, gözlerim doymadıkları bir gösteriden yoksun olmasınlar; yeter ki dilediğim gibi bakayım Güneş'e ve Ay'a, yıldızları seyre dalabileyim; doğuşlarını, batışlarını, uzaklıklarını, inceleyebileyim; devinimlerinin neden dolayı daha hızlı ya da daha yavaş olduklarını araştırabileyim; gece boyunca, kimi durağan, kimi gezegen, ama hiçbir zaman uzayda kendilerinin çizdikleri yoldan çıkmadan ışıdayıp duran, bazıları ansızın doğan, bazıları düşüyorlarmış gibi âdeta bir ışık huzmesiyle gözleri kamaştıran ya da geçtikleri yerde uzun ışıklı bir çizgi çeken şu parıltılı on bin yıldız hayran olabileyim; yeter ki bu sevinçleri tadayım ve bir insanın elinden geldiği ölçüde bu göksel yaşama ben de katılayım; yeter ki sadece gerçek vatanını görmeye can atan ruhum bu manevi âlemlerde yaşasın, bastığım toprağın ne önemi var!

IX. –Ama benim olduğum yerde ne meyve ağaçları, ne gölgelikler var; içinden gemilerin geçtiği akarsular da yok; bura-

¹⁶ Epikürcü determinizm kabul ediliyor. (Ed.)

da dış satıma sunacak en küçük bir gıda maddesi bulamazsınız, ancak kendi sakinlerini beslemeye yeter; kıymetli mermer de çıkmaz buradan, altın ve gümüş madenleri işlenmez hiç.– Bir ruh toprak işlerinden hoşlandığında dar görüşlüdür. Biz ruhumuzu her yerde eşit olarak görülen şeye, her yerde aynı parıltıyla parlayan şeye çevirelim. Bu dünya nimetleri, onlarla ilgili yanlış düşünceler ve önyargılar yüzünden gerçek mutluluğa engel oluşturur. Revaklarınızı açtıkça kulelerinizi yükselteceksiniz, yapılarınızı yaydıkça yazlık mağaralarınızı oycaksınız, yemek odalarınızın tavanlarını aşırı doldurdukça gökyüzünü de kendinize kapatmış olacaksınız. Kötü talihiniz, sizi, en şatafatlı konutu bir kulübecik olan bir ülkeye mi atıyor? Siz bizzat kendiniz sadece Romulus'un kulübesini¹⁷ düşündüğünüz için bu bahtsızlığa yılmadan katlanırsanız, gerçekten düşük bir karakteriniz var demektir, değersiz, önemsiz tesellilere çok açıksınız. Biraz şöyle düşünün: “Bu sefil kulübe erdemlerini değil de seni mi barındırmakta? Senin kulüben, burada adaletin, azla yetinmenin, sakınımın, güzelliğin, ödevleri birbirinden kesin olarak ayırt etme yetisinin, beşerî ve ilahî ilimlerin parlayacağına görüleceği andan itibaren, dünyanın bütün tapınaklarından daha güzel olacaktır. Bir yuva bunca yüce erdemleri içine aldığı anda asla dar değildir; bir sürgün olayı, orada her bakımdan böyle bir mayiyet içinde görülebiliyorsa asla ağır değildir.” *Erdem Üzerine* [De Virtute] adlı denemesinde Brutus, Midilli’de gördüğü Claudius Marcellus’un –oraya sürgüne gönderilmişti– insan doğasıyla bağdaşan bütün mutluluğu yaşadığını ve kendini her zamankinden çok edebiyata verdiğini anlatır. Onsuz yola çıkarken, bir sürgünden değil de kendini sürgüne gönderen birinden ayrıldığı gibi bir izlenim edindiğini de ekler. Ey Marcellus! Cumhuriyet senin konsüllüğünü onayladığı gün belki mutluydun, ama Brutus kendini sürgün etmenden dolayı seni övgülere boğduğu gün daha da çok mutlu oldun! Kendini

¹⁷ Romulus’a barınak olduğu düşünülen ve Romalıların sevgiyle söz ettikleri kulübe. (Ed.)

sürgün yerine koymadan sürgünde bırakılamayacak bir adamın büyüklüğüne ne demeli! O, kendisi için çok değerli olan Cato'nun hayran olduğu bir kahramanın bile hayranlığını uyandırıyor! Brutus, haksız yere lekelenmiş bu büyük adamın görünümüne dayanamadığı için Sezar'ın Midilli'de mola vermekten kaçındığını da anlatır. Elbette, senato genel tasayı ve üzüntüyü görünce, birtakım tumturaklı yalvarıp yakarmalar yüzünden¹⁸ sürgünün geri çağrılmasını sağladığı zaman bütün senatorlerin o gün Brutus'a karşı duyarlı oldukları, Marcellus'un dönüşünü değil de kendi iyiliklerini düşündükleri ve kendilerine teslim edilmeseydi kendilerini sürgün saydıkları söylenmişti; ama onun için en şerefli an, Brutus'un onu sürgünde bırakmaya karar veremediği an oldu, Sezar'ın onu orada görmeye karar verdiği an değil. Şu çifte tanıklık önemli bir ayrıcalık: Marcellus olmadan geri döndüğüne üzülen Brutus ve bundan utanan Sezar. Böyle büyük bir adamın kendini şu sözlerle sürgüne davet etmediğini nasıl düşünebiliriz: "Yurdundan uzak olmak bir mutsuzluk değildir. Senin ruhunu besleyen felsefe, bilgenin her yerde yurdunda olduğunu öğretti sana. Seni sürgüne yollayan kişi, dış ülkede aralıksız on yıl geçirmedim mi? Ülkemizi genişletmek içindi bu, bunu yadsımıyorum; o, doğduğu toprakların dışında bundan daha az yaşamıyordu. Bugün, savaşın yeniden ortaya çıkma tehlikesinin olduğu Afrika'da, yenilen tarafın kalıntılarından dirildiği İspanya'da,¹⁹ hain Mısır'da²⁰ ve nihayet imparatorluğumuzun geçirdiği sarsıntılardan yararlanma anını bekleyen her yerde gereken de işte bu. O bu tehlikelerin hangisine karşılık verecek ilk önce? Hangi taraftan cephe açacak? Zaferinin coşkusuyla yakında tüm yeryüzünü katedecektir. Ulusların saygısını ve hayranlığını kazanmasının tadını çıkarsın! Biz Brutus'a hayran olmakla yetinelim."

¹⁸ O zaman diktatör olan Sezar'a hitaben (Bkz. Cicero, *Ad Fam.*, IV, 4). (Ed.)

¹⁹ Pompeiusçulara karşı 46 ve 45 seferlerine anıştırmalar. (Ed.)

²⁰ Pompeius'un öldürülmesinden sonra Sezar'ın Mısır'a çıkışına ve ardı sıra gelen isyana (48-47) anıştırmalar. (Ed.)

3. Sürgünün sonuçları

3.1. Yoksulluk bir kötülük değil.

X. Marcellus böylece sürgüne cesaretle katlandı; bu yer değiştirme, yoksullukla birleşmesine karşın, onun ruhsal durumunda bir değişiklik yaratmadı. Yoksulluk yine de bir kötülük değil; yeter ki açgözlülüğü ve ölçsüzlüğü en aşırı bir deliliğe vardırmayalım, sıkıntı çekmeden kabul edeceğiz yoksulluğu. Bir insanın yaşamını sürdürmesi için gerçekten de çok az şey gerekir, en küçük bir ruh metanetine sahip olunursa, bu azıcık şey de her zaman sağlanabilir, değil mi? Ben olanaklarımın elimden alınmadığını iyi biliyorum; beni ilgilendiren, bir anlayış güçlüğüdür. Bedenin ihtiyaçları çok azdır: Soğuktan sıcaktan korunması, açlığını susuzluğunu dindirecek besinlerin ona sağlanması gerekir; bu sınırları aşan her arzu, kötü alışkanlıkların bir sonucudur, ihtiyaçların değil. Okyanusların dibini taramak, mideye yüz canlı sığırı indirmek, dünyanın ucundan meçhul ülkelerden kabuklu hayvanlar getirtmek tamamen gereksizdir. Tanrılar ve tanrıçalar, oburlukları bu kocaman imparatorluğun sınırlarında durmayan kaçıkları perişan etsin! Onlar istiyorlar ki şatafatlı, zengin mutfaklarının av etleri Phasin'in²¹ ötesinden aşırılsın, kümes hayvanı ihtiyaçlarının da Parth'lardan sağlanmasından utanmazlar –Parth'ların bize yaptıkları kötülüğü de henüz ödetmedik onlara–.²² Bütün dünya, damakları körelmiş bu insanların heveslerini karşılamak zorundadır; okyanusun ötesinden, çok gereksiz besinlerle harap olan midelerinin neredeyse sindiremeyeceği yemekler göndermek gerekir onlara. Yedikleri için kusarlar, kustukları için yerler ve bütün dünyayı hizmetlerine alanlar bu şölenlere katlanmaya da tenezzül etmezler artık. Bu aşırı titizlikleri hor gören insana, yoksulluk hangi haksızlığı yapabilir? Bu titizliklerin peşinde olanlara gelince, yoksulluk onlara hizmet eder,

²¹ Phasin (Yun. *Phasis*): Kolkhis'te ırmak. Eskiçağda Avrupa ile Asya arasında sınır sayılırdı. (Çev.)

²² Licinius Crassus, Parth ülkesine saldırdığında çöllerde yolunu kaybetti ve Harran'da (Kâran) bozguna uğradı, İÖ. 53. (Çev.)

zira yoksulluk onlara rağmen iyileştirir onları. Bu yaman ilaca karşı boşuna direnirler, istem dışı çekimserlikleri onlar için geçici perhizin yerini tutar. Bana öyle geliyor ki doğa Caligula'ya en talihli zamanında en büyük kötülüğü göstermek için ömür vermiş; o bir akşam yemeği için on bin gümüş harcamış ve en yaratıcı dehaların yardımına rağmen üç eyaletin gelirini bir çırpıda yutma yolunu biraz sıkıntı çekmeden bulamamıştı. Ey acınası yaratıklar, iştahları ancak altın yüküyle ödenen gıdalarla açılanlar! Bunların karşılığı da ne bir ağız tadı ne de gelişmiş bir damak zevkidir, sadece bu gıdaların az bulunurluğu ve elde edilmelerinin güçlüğü bu insanlar için tatmin edici olabiliyordu. Zaten bu zavallılar sağduyuya dönmek isteselerdi midelerinin işini bu kadar karmaşık hâle sokarlar mıydı? Bütün bu uğraş niçin? Ormanları yakıp yıkmak niçin? Okyanusları taramak niçin? Besinler her yerde var, doğa her yere saçtı onları; ama onlar körler gibi görmezlikten gelirler, dünyanın her tarafını ara ştırır, denizleri aşarlar, açlıklarını çok ucuza giderebildikleri zaman da çok para harcayarak açlıklarını azdırmak için hazırlanırlar. Onlara şöyle demek arzu edilir: “Gemilerinizi denize indirmek neye yarar? Kollarınızı vahşi hayvanlara ve insanlara karşı silahlandırmak neye yarar? Durmadan istif edilen hu mal mülk neye yarar? Bedeninizin en önemsiz şey olduğunu anımsamak istemiyor musunuz? Bu kadar sınırlı bir güç ile bu kadar akıl almaz arzulara sahip olmak deliliğin ve zirzopluğun son haddi değil midir? Gelirlerinizi şişirebilirsiniz, topraklarınızın sınırlarını genişletebilirsiniz, ama vücudunuzu asla büyütemezsiniz. Ticaret size yarasın, savaş size büyük yararlar sağlasın, dünyanın her köşesinden gelen yiyecekler biriksin etrafınızda, böyle ikmal-leri saklayıp koruyacak şeyiniz olmayacak asla. Böyle tıka basa kendinizi doldurmak niçin? Atalarımız, erdemleri bizim kötülüklerimizin yeri oldu, kuşkusuz kendi yemeklerini kendileri yapmaktan, gök yorgan yer döşek yaşamaktan, altın kaplı tavanlara da ışılan değerli taşlarla döşeli tapınaklara da sahip olmamaktan mutlu değillerdi! Balçıktan yapılmış ilah-

ları adına ant içiyorlardı, ama hiç değilse yeminlerine bağlı kalıyorlardı ve bunları tanık gösterenler de sözlerine ihanet etmektense düşman topraklarında ölmeye gidiyorlardı.²³ Şu Romalı diktatörü²⁴ düşünelim, düşmanı çoğu zaman yıldırım çarpmışa çeviren ve zafer çelengini kendi eliyle Jüpiter Capitol'un²⁵ dizlerine bırakan ve ocağında en mütevazı yemeğini kaynatırken, Samnit'lerin²⁶ elçilerini dinleyen adamın mutluluğu, elbette çağdaşımız Apicius'un mutluluğuna denk değildi; biliyorsunuz bu Apicius, vaktiyle gençleri yoldan çıkardıkları gerekçesiyle filozofların kovuldukları bir kentte güzel yemek okulu açtı ve çağımızı da bu dersleriyle berbat etti ki onun sonu bilinmeye değer. Mutfağına bir milyon gümüş harcayan ve borçlar altında ezilen, ilk kez hesaplarını gözden geçirmek zorunda kalan Capitol'un haracını ve prenslerin bütün bağışlarını içki âlemlerinde yutan Apicius kendisine ancak on milyon gümüş kalacağını hesapladı. On milyon gümüşle geçinmek onu kıtlığa düşürmek olmuştu. O, kendini daha iyi zehirlemekten hoşlanırdı. Ne müthiş bir çürüme! On milyon gümüş ve yoksulluk! Bundan sonra da önemli olanın vicdan değil de cüzdandan olduğuna inanın! On milyon gümüşle fakirlikten korkan bir adam! Başka birçok insanın bütün dileklerini karşılayacak paradan zehirden dolayı yüz çeviren bir adam! Bu son ilaç, bu sapık varlığın asla sindirmiş olmadığı en sağaltıcı ilaçtır. Zehir! Ama o bunu sonu gelmez şölenler onu mutlu ettiğinde değil sadece, ona ün sağladığında da kenti sefahatlerinin ihtişamıyla büyülediğinde ve kötü örneklerle hiç de ihtiyacı olmayan bir gençliği buna öykünmeye özendirdiğinde yiyip içiyordu. İnsanlar zenginliklerini kullanmayı belli sınırları olan sağduyuya göre düzenleyecekleri yerde, kendilerini ne doygunluk ne

²³ Regulus'a anıştırma. (Ed.)

²⁴ Hem diktatör, hem konsül olan Manius Curius. (Ed.)

²⁵ Roma'da büyük Capitolum tapınağının Minerva ve Juno ile birlikte kendisine adandığı Tanrı. (Çev.)

²⁶ Samnit'ler, Sabin ırkından eski İtalya halkı; dağlı ve kaba saba insanlardı ve kırlarda göçebelik ederlerdi. Roma ile çok savaşmışlar ve yenilmişlerdi. (Çev.)

ölçü tanıyan fantastik ve sapık zevklere kaptırdıkları zaman olan şey budur işte. Açgözlünün karnı doyar gözü doymaz, hiçbir şey yetmez açgözlüye; doğanın her zaman fazla şeyi vardır. Demek ki yoksulluk hiçbir zarar veremez sürgündeki insana. Zira bir insan varlığını besleyebilecek şeyi daha rahat bir şekilde üretemeyecek kadar yoksun bir sürgün yeri yoktur.

XI. Sürgünün neyi eksiktir, giyim kuşamı mı, konutu mu? Burada da arzuları ihtiyaçlarını aşmasın, ne barınmakta, ne giyinmekte güçlük çekecektir. Zira vücudunu beslemesinden çok onu örtmesi gücüne gitmez. Doğa bu farklı ihtiyaçları insana kabul ettirirken, çaba göstermeksizin bu ihtiyaçlarını giderme yollarını da ona sağlar. Ama erguvan renkli kumaşlar, altın nakışlı dokumalar, çeşitli süsler ve sayısız övünç kaynağı gerekir ona. Yoksulsa talihin kusuru değildir bu; kendi kusurudur. Onun yoksun olduğu her şeyi geri verin ona, bunun hiçbir yararı olmayacaktır. Yeni isteklerde bulunacaklardır, bu istekler onu sürgünün doğasından kaynaklanan yoksulluklardan daha çok mutsuz edeceklerdir. Birkaç manyak ihtirasının ateş pahasına satışa çıkardığı altın kaplamalı bir yemek takımı, İlkçağın en önemli sanatçıların imzasını taşıyan bir gümüş sofrta takımı, tunç heykeller, en geniş sarayı daraltacak çıplak köle kadınlar, besili ve zorla semirtilmiş yük hayvanları, her çeşitten mermerler vb. gerekir ona değil mi? İstif edin, biriktirin daima, bu doymaz ruhu asla doyuramayacaksınız; susuzluğu ihtiyaçtan değil de bağırsaklarını yakan ateşten kaynaklanan bir adamın hararetini daha fazla söndüremeyeceksiniz. Zira bu bir susuzluk değil, bir hastalıktır. Bu da sadece parayla ve besinle ilgili değildir. Besinden değil kötü alışkanlıktan kaynaklanan bütün arzuların durumu budur. Bu arzuları tümüyle karşılamak için boşuna çabalarsınız, onları yatıştırmaz, daha çok kıskırtırsınız. Kendini doğanın sınırları içinde tutan yoksulluğu hissetmeyecektir demek ki; yoksulluk doğanın sınırlarını aşan kişiyi bolluğun doruğuna kadar izleyecektir. Gerekli olana sürgün yeter, bolluğa kralıklar yetmez. Zenginliğimizi yaratan ruhtur. Oysa ruh bizi

sürgünde de en korkunç çöllerde de izler, vücudu taşıyacak gücü olduğu andan itibaren kendine ait zevkleri de fazlasıyla tadar; ruh ölümsüz tanrılardan daha çok ilgisizdir paraya. Etin tutsağı olmuş cahil kafaları büyüleyen, onları kendinden geçiren bütün nesneler, mermer yontular, altın, gümüş, cila-lı ahşaptan yapılmış büyük yuvarlak sofralar, bütün bunlar maddi kütlelerden başka şey değildir, kökenine sadık ve saf bir ruh bunlara bağlanamaz, ruh kirden masundur ve kendi-ni özgür hisseder etmez göklerin en yüksek katına atılacaktır. Şimdilik ona engel olan maddi öğelerin ve onu bunaltan cenderenin olanak verdiği ölçüde, düşüncenin hızlı kanatları üzerinde, Tanrı'nın ikametgâhını, cenneti araştırmaktadır. Bundan dolayı, tanrılara yakın ve özgür olan, zamanın sonsuzluğuna katıldığı gibi mekânın da sonsuzluğuna katılan ruh asla sürgün edilemez. Zira onun düşüncesi bütün göğü kucaklar ve hiçbir engel olmadan geçmiş ve gelecek zamanın bütün akışına açılır. Ruhun hapishanesi ve ayak bağı olan şu zayıf vücut binlerce sıkıntının oyuncağıdır. Bütün işkenceler, suikastlar, hastalıklar onun üzerinde alevlenir, ebedî ve bozulmaz ruh ise bütün bu dokuncalardan uzaktır.

XII. Ne kadar üzücü olduğuna inanılırsa o kadar üzü-cü olan yoksulluğun sakıncalarını hafifletmek için bilgele-rin öğütleriyle yetineceğimi de sanma. Yoksulların çoğunun zenginlerden ne daha üzüntülü, ne de daha kaygılı olduk-larını göreceksin. Hatta belki de, zihinlerinde daha az te-dirginlik yaşadıkları için daha da neşelidirler. Biz şimdi yok-sulları bırakıp zenginlere dönelim; yoksul gibi göründükleri koşullara bir bakalım! Seyahatlerde, bagajlarını azaltırlar, azıcık acele etmek zorunda kalsınlar, bütün maiyetlerine yol verirler. Savaşlarda, kendileriyle birlikte hangi servetlerini alıp götürürler? Kamp disiplini her tıkanıklığı, her doluluğu yasaklar. Ama bunlar sadece koşulların özelliği ya da zen-ginleri yoksulların düzeyine getiren bu yerlerin verimsizliği, kıtlığı değildir. Bolluk onlara ağır gelmeye başladığı zaman düpedüz toprak yedikleri, altına ve gümüşe aldırmadıkları,

topraktan yapılan kap kaçak kullandıkları²⁷ günler de olur. O günlerde onları heyecanlandıran yoksulluk olağan günlerde korkutur, tam bir delilik! Kafalarında hangi karanlıklar, ne tür bir körlük, nasıl bir cehalet var ki eğlenmek için yoksulluğa öykünürler! Bana gelince, İlkçağın örnek kişiliklerini hatırladığımda, yoksulluğa katlanabilmenin yollarını araştırmaktan utanıyorum. Zira müsriflik bugün öyle ileri boyutlara vardı ki bir sürgünün yol parası eski zamanların bir büyüğünün mirasını aşmış durumda. Biliyorsunuz, Homeros'un bir kölesi vardı sadece, Platon'un üç, Stoacıların katı ve sert öğretilerinin kurucusu olan Zenon'un ise kölesi yoktu. Bunlar sefalet içinde mi yaşadılar diyeceğiz? Kendimizi en büyük mutsuz olarak görmek olurdu bu! Patrisyenler ile plebler²⁸ arasında barış düşüncesini kuran Menenius Agrippa'nın cenazesini belediye kaldırdı. Kartacalıları Afrika'da ezdiği dönemde, Atilius Regulus, tarlasında çalışan işçinin toprağı terk edip gittiğini yazdı senatoya. Senato, bunun üzerine, Regulus'un olmadığı sürece tarlanın giderlerinin devlet tarafından karşılanacağını ilan etti. Roma halkı çiftlik sahibi olarak kabul edildiğinde, köle sahibi olmamaktan nasıl üzülebiliriz ki? Scipio'nun kızlarının çeyizlerini hazine karşıladı, çünkü babaları onlara hiçbir şey bırakmamıştı. Herkül aşkına söyleyin! Scipio Kartaca'dan düzenli olarak vergi çektiği zaman Roma halkının ona bir kez vergi ödemesi haklı ve yerinde değil miydi? Roma halkı bu mutlu kadınların kocalarına kayınpeder olmuştu! Dansçıları²⁹ bir milyon gümüşle evlenen hükümdarları sen Scipio'dan daha mutlu mu buluyorsun? Onun çocukları, vasileri olan senatodan tartarak bakır eşya çeyiz aldılar.³⁰ Yoksulluk, bu kadar güzel övünç sıfatları olduğunda da küçümsenecek midir? Scipio'nun kızları için çe-

²⁷ Kimi Romalı zenginlerin, zenginliklerinden bıkmış gibi, ara sıra kendilerine yoksul süsü verme alışkanlıklarına anıştırma. (Ed.)

²⁸ Patrisyenler, eski Roma'da soylular sınıfından olan yurttaş; plebler, ikinci sınıf yurttaş, halk tabakası. (Ed.)

²⁹ Daha doğru bir deyişle, pandomimcileri. (Ed.)

³⁰ Kilo ile bakır, ilkel bir Roma parasıydı. (Ed.)

yiz parası olmadığı zaman, Regulus'un tarlası için çalıştıracak işçisi olmadığı zaman, Menenius'un cenaze masraflarını ödeyecek parası olmadığı zaman, bu büyük adamlara yapılan yardımların, onların bu kadar soylu çıkar gözetmez karakterlerini açığa çıkardığı zaman, sürgün olayının yol açtığı yoksulluklara karşı mı çıkılacak? Böyle örnekler yoksulluğa sadece saygı uyandırmıyor; ona gerçek bir itibar da sağlıyor.

3.2. Şerefsizlik. Bu, bilgeye erişemez.

XIII. “Ama, şöyle denilebilir bana: Ayrı ve dayanılır olaylar ile birleşmiş ve dayanılmaz olayları yapay olarak ayırıyorsun. Yer değiştirme basit bir yer değiştirme olduğu zaman yoksulluk da şerefsizlikle ikiye katlanmadığı zaman dayanılabilir. Ama şerefsizlik tek başına bir ruhu ezmeye yeter.” Bu kötülükler çıktı ile beni ürküttüğünü ileri sürecek kişiye şöyle yanıt vereceğim: Sizin herhangi bir talihsizliğe direnecek gücünüz varsa bütün talihsizliklere karşı da gücünüz var demektir; erdem bir ruhu çelikleştirdiği andan itibaren hiçbir silah ona işlemez artık. İnsan türünün en korkunç yarası olan açgözlülüğten sakının, o zaman tutkunun hiçbir etkisi olmayacaktır üzerinizde. Son satinize bir ceza olarak değil de doğal bir yasanın sonucu olarak bakın, kalbinizden ölüm endişesini çıkarıp atarsanız, hiçbir korku içinize işleyemeyecektir. Aşk arzularının insana zevki için değil, türünün çoğalması için verilmiş olduğunu, bu aldatıcı belanın, etimizin en derinine batmış bu okun size dokunmadığını söylerseniz, başka hiçbir tutku sizde hiçbir tahribat yapamayacaktır. Akıl, kötülüklerimizi birer birer değil, birden yok eder; zaferi geneldir. Sen o hâlde, sadece kendine güvenen ve halkın görüşlerinden kesin olarak vazgeçen bilgenin aşağılanmadan çok etkileneceğini mi sanıyorsun? Aşağılanma aşağılayıcı bir ölümün yanında hiçbir şey değildir. Bu arada Sokrates'e bak! Daha dün, tek başına otuz tiranı³¹ yıldırان

³¹ Seneca, burada İÖ. 404 yılında Atina'yı birkaç ay yöneten otuz yargıca de-

aynı yüzle, zindanının, mevcudiyetiyle arındıracağı o alçaklık ikametgâhının eşliğini geçti. Zira Sokrates'in bulunduğu bir zindan artık bir zindan değildi. Marcus Cato'nun yargıçlıkta ve konsüllükte iki yanlı oynamasını rezillik olarak değerlendirmek için hakikatin parlamasına vaktiyle kim bu kadar kör kaldı? Rezillik, yargıçlık ve konsüllük uğruna oldu, Cato bu yerleri entrika ile ele geçirmeye çalışarak bu makamların yüz akı oldu. İnsan ilk önce kendini ne kadar hor görürse, başkası tarafından da ancak o kadar hor görülür. Bu hakaret türü ba-yağı ve çaresiz ruhları yaralasın; ama biz en acımasız talihsizliklere karşı başımızı dik tutarsak, halkı ezip geçen bahtsızlıkların üstesinden gelirsek, mutsuzluk, insanların saygısına bir sıfat olur ancak. Böyle yaratılmıştır insanın kalbi. Hiçbir şey bizi kahramanca bir mutsuzluğun görünümünden daha derin bir hayranlıkla heyecanlandıramaz. Aristides³² Atina'ya idama götürülüyordu. Önünle karşılaşanların hepsi bu namuslu adamda bir insanı değil, adaletin kendisinin cezalandırıldığını görünce duygulanıyor, ah çekerek başlarını eğiyorlardı. Yüzüne tükürüldüğü için o yine de kendini bir sefil olarak gördü. Aristides'in ağızına gidebiliyordu bu, zira biliyordu ki böyle bir hakaret ancak pis bir ağızdan çıkardı. Yüzünü sildi sadece, ona eşlik eden yargıca bir gülümsemeyle şöyle dedi: "Şu adama söyle, bir başka zaman daha az nezaketsizce esnesin!" Hakarete karşı bir hakaretti bu. Hor görülmenin kendileri için en büyük kötülük olduğunu düşünen ve ölümü buna tercih eden insanların var olduğunu biliyorum. Onlara yanıt olarak, sürgün olayının çoğu zaman hiçbir hor görüye, küçümsemeye yol açmadığını söyleyeceğim. Düşen bir ruh yerde daha da büyüktür;³³ sadık müminler çökmüş tapınaklarının yıkıntılarına hâlâ ayaktalarmış gibi büyük saygı gösterirler.

giniyor. Bu yargıçlar galip İspanakların baskısıyla sayıca az bir yurttaş grubu tarafından seçilmişler ve geleneksel demokrasinin yerini alacak oligarşik bir meclis kurmuşlardı. Sokrates bu yargıçların kararıyla İÖ. 399 yılında baldıran zehiri içerek öldü. (Çev.)

³² Aslında Aristides değil, Phocio. (Ed.)

³³ Türk atasözü: "Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz." (Çev.)

İkinci Bölüm:

Helvia'nın üzülmemesinin kişisel nedenleri; Seneca onları çürütüyor.

XIV. Sevgili anneciğim, benim durumunda hiçbir şey senin dinmeyen gözyaşlarını haklı göstermediğine göre, bu derin acının birtakım nedenleri olması gerekir. Oysa bu nedenler iki türlü olabilir: Ya benimle bir desteğini yitirmiş olmanın üzüntüsünü yaşıyorsun ya da benim yokluğuma dayanamıyorsun.

Birinci hususa sadece değinip geçmek zorundayım, zira ruhunu çok iyi tanıyorum anneciğim. Senin, çocuklarında sevdiğin şey, onların kendileridir. Tam kadınca bir küstahlıkla çocuklarının itibarından yararlanan annelere, cinsiyetleri yüzünden kamusal işlevlerinden dışlandıklarını görüp de tutkularını bu işlevlerle doyurmaya çalışan, oğullarının mirasını tüketen ya da onları gözetleyen, hitabetlerini dünyanın hizmetine sunarak heba eden annelere yazıklar olsun! Sen çocuklarının zenginliğinden son derece sevinen bir insansın, deyim yerindeyse bundan hiç yararlanmadın; cömertliğimizi, eli açıklığımızı her zaman frenledin, ama kendi cömertliğini hiç sınırlamadın; ailenin kızı³⁴ konumuna rağmen oğullarının zenginleşmesi için canla başla çalıştın; servetimizin yönetiminde kendin için çalışıyormuş gibi faal oldun, bu servet bir yabancıнын servetiymiş gibi de titizlik gösterdin; bundan yararlanmaya hakkın yokmuş gibi hesabımızın kadını oldun; görevlerimiz, mevkilerimiz de senin için bir sıkıntı ve masraf kaynağından başka bir şeyi temsil etmedi asla. Şefkatinde bir kez bile çıkar gütmedin. Demek ki oğlun şimdi seninle değil diye onu yanında tuttuğun sürece hiç hesaba katmadığın, hiç önemsemediğin şeylerin yokluğuna yerinemezsin.

XV. Benim bütün çabalarım, senin acın gibi ancak ana olanların duyabileceği acılara yönelik olmalıdır: “Sevgili oğlumu öpüp kucaklayamıyorum! Ona dokunamıyor, sözlerini duya-

³⁴ O, bu sıfatla babasının himayesi altındaydı ve sadece ona intikal etmesi gereken malların bir kısmına sahipti. (Ed.)

mıyorum! Gördüğümde yüzümü güldüren, bütün sıkıntılarımla hafifleten oğlum nerededir şimdi? Tadına doymadığım o söyleyişler, pek az kadının aldığı bir zevkle, pek az annenin tanıdığı bir samimiyet içinde katıldığım o çalışmalar nerede? Nerededir sevimli karşılaşmalarımız? Anacığını görünce yüzünde güller açan bir çocuğun neşesi nerede?” Yaşadığımız ortak sevinçlere ve dertleşmelerimize tanık olan yerlerin görünümü, daha dün bu bildik sahnelere karışan ve ister istemez acıları canlandıran birçok nesne, senin için bu anılara eklenir. Zira talih, acımasızlığına daha zarif bir şekil vermiştir. Bu bela başıma geldiğinde, beni terk etmeden henüz iki gün önce, son derece telaşsız bir hava vardı ve bu kadar yakın bir felaket hakkında da hiçbir şüphe yoktu ortada. Ah birbirinden uzak yaşamış olmak ne güzel şey! Seni erkenden şimdiki talihsizliğine alıştıran bu uzun yılların ayrılığı ne güzel şey! Geri geliyorsun, bu da oğluna kavuşmak için değil, ayrılık alışkanlığını yitirmek içindir. Uzun süre benden uzak kalmış olsaydın daha az sarsılmış olacaktın. Zira üzüntüler zamanla azalır; yola çıkmış olmasaydın oğlunu fazladan iki gün görmenin bu eşsiz avuntusuna sahip olacaktın. Ama acımasız kader istedi ki ben gözden düştüğüm sırada sen orada olmayasın, ama kendimi senden uzak sanmama da daha çok alışmış olmayasın. Böyle olmakla birlikte, sıkıntı büyüdükçe cesaret göstermelisin ve çok eskiden beri tanıdığın ve çoğu zaman alt ettiğin bir düşmanla şiddetle savaşmalısın. Senin kanayan yaran aldığın ilk yara değildir; darbe, senin eski yara izlerinin üzerine gelmiştir.

1. Kadınca bir zayıflık kötü bir mazerettir.

XVI. Kusuru, cinsiyetinin zayıflığına yüklemeye çalışma. Bu, neredeyse ona ölçüsüzce ağlaması için verilen bir haktır; ama bu hakkın da sınırları vardır ve atalarımız dullara kocalarının yasını tutmak için dokuz ay müsaade ettiyseler, bu, kadınların acıyı sürdürme ısrarlarını resmî bir kuralla bağdaştırmak içindir. Onlar acıyı yasaklamadılar, sınırladılar. Zira

sevilen bir varlığı yitirdiğimizde kendimizi sonu gelmez bir acıya bırakmamız saçma bir hatırsayarlıktır; hiçbir acı duymamak da insanlık dışı bir duygusuzluk olurdu. Duyguyu ve akli bağdaştırmanın en iyi yolu, acıları hissetmek ve onları boğmaktır. Şu ya da bu kadını bir kez yakalayan umutsuzluğun ancak ölümle sona erdiğini düşünme. Sen bilirsin bunu, oğullarını kaybettikleri gün üzerlerindeki yas giysilerini bir daha çıkarmayan o mutsuz kadınlardan haberin vardır. Hayata başladığından beri senin cesaretin bir başka tutuma zorluyor seni. Bir kadın, bu cinsiyetin en küçük bir aksaklığına düşmediği hâlde kusuru kendi cinsine yükleyebilirdi. Çağın en büyük kötülüğü olan açgözlülüğün kurbanları arasında yoksun sen; ne mücevherler, ne inciler baştan çıkardı seni; zenginlik insanlığın en büyük serveti olarak gözünü kamaştırmadı; eski ve mütevazı bir evde gerektiği gibi yetiştilirdin, erdemin kendisi için o denli zararlı olan önde görünme hastalığı sana bulaşmadı asla; doğurganlığından asla utanmadın, yaşını ortaya çıkaran bir leke olarak görmedin onu; sadece güzelliğiyle övünebilen kadınlardan çok farklı olarak, gebeliklerini kaba bir yük diye gizlemediğin gibi, karnında oluşan meyveyi de fırlatıp atmadın asla; uydurma düzgünler ya da allıklar yüzünü asla kirletmedi; vücudu örtüp örtmediği belli olmayan şu tuvaletlerden hoşlanmadın asla. Senin gözünde biricik süs, en üstün ve zamanın hiçbir zararına aldırmayan güzellik, bir kadının en parlak övünç kaynağı edeptir. O hâlde, acını haklı göstermek için kadın sıfatını ileri süremezsin, çünkü erdemlerinden dolayı cinsiyetinin dışındasın. Onun kusurlarına yabancı olduğun kadar vicdan acılarına da yabancı kalmalısın.

Hayır, yaranın seni kemirip durmasını kadınlar bile kabul etmeyecekler. Hayranlık verici yüreklikleriyle üstün erkekler sırasına yükselen kadınlara yine de güvenmek istersen, kaçınılmaz birkaç damla gözyaşı dökeceğin zaman bu kadınlar başını dik tutmanı söyleyecekler sana. Cornelia'nın on iki çocuğu olmuştu, kader ikiye indirdi onları. Ölüleri sayalım: on çocuk; yıkımı tahmin edelim: Gracchus kardeşlerdi bun-

lar. Bununla birlikte, Cornelia, belini büken yazgıya lanet okuyarak etrafında ağlayan dostlarına talihi suçlamayı yasak etti, o talih kendisine oğul olarak Gracchus'ları bahşetmişti çünkü. Meclisin ortasında, "Anama küfrediyorlar! Gün ışığını ona borçlu olduğumu unutuyorlar mı?" diye bağırان adam işte bu kadından doğmalıydı. Ama annenin sözü, bana göre, daha kahramancadır: Oğul Gracchus'ların soyundan kendine övünç çıkarırken, anne onların ölümüne o kadar değer katıyordu. Rutilia, oğlu Cotta'yı sürgünde izledi. Ona öyle şefkatle bağlıydı ki ayrılık acısına karşı sürgün acısını yeğledi ve ancak onunla birlikte geri döndü. Bu oğul geri dönmüştü ve annesi onu yitirdiğinde en parlak konumdaydı. Onu izleyecek kadar cesaret gösterdi ve hiç kimse cenaze töreninden sonra ağladığını göremedi. Oğlunun sürgününde yüreklilik timsali olan Rutilia, ölümünden sonra, bir sağduyu timsali oldu. Hiçbir şey onun şefkatinin coşkusuna engel olamamış, hiçbir şey yararsız olduğu kadar da saçma olan bir üzüntüyü uzatmasına neden olmamıştı. Seni de böyle kadınlar arasında saymak isterim. Her zaman bu kadınlar gibi yaşadığın için ancak acına egemen olarak ve onu bastırarak bu kadınlara öykünmekle daha iyi yapabilirsin.

2. En iyi oyalayıcı, araştırmadır. Seneca, annesini bundan yararlanmaya davet ediyor.

XVII. Olayların bize bağlı olmadığını, duyguların hiçbirine egemen olmadığımızı ve acılarımızdan kaynaklanan duyguların da daha az uysal olduğunu biliyorum. Bunlar şiddetli ve yabarıldır ve çareleri israfla reddederler. Bazen onları bastırmaya ve iniltilerimizi sineye çekmeye çalışırız; ama yüzümüzü gizleyen maskenin arasından gözyaşlarımız ortaya çıkar bize rağmen. Zihnimizi meşgul etmesi için bazen oyunlara, gladyatör dövüşlerine gideriz. Bizi oyalayan gösterinin ortasında bile bizi apansız altüst eden bir hatıranın filizlen-

diğini hissederiz. Demek ki acıyı bastırmaktansa onu yenmek daha iyidir. Zira acıyla oynadığımızda ve onu uzaklaştırmak için eğlenceye ve işe başvurduğumuzda bu acı hemen canlanır, hem de bu dinlenme süresince birikip yoğunlaşarak ve yeniden şiddetlenerek; sağduyuya borçlu olduğumuz huzur, tam tersine, sonsuza dek kazanılmıştır. Bundan dolayı, sizi meşgul edecek ya da zevkle oyalayacak bir seyahat yapmak gibi, bütün zamanınızı, hesaplarınızı incelemeye ve servetinizi yönetmeye adanmak gibi, durmadan yeni girişimlere başlamak gibi, alışlagelen yöntemleri sana önermeyeceğim. Bütün bunlar bir an için etkili olabilir, ama acıya çare olmaktansa ona köstek olur. Oysa ben acıyı değiştirmek değil, onu durdurmak, ondan vazgeçirmek istiyorum. Demek ki ben sana kader kurbanlarına açık olabilecek tek sığınağı gösteriyorum, bu sığınak da araştırmadır. Yararı ancak çalışma iyileştirecek, seni kederinden ancak araştırma kurtaracaktır. Vaktiyle kendini buna vermemiş olsan bile bugün bu gerekli olacaktır. Ama babamın antik bağnazlığının izin verdiği ölçüde, derinliğine değilse de en azından bütün bilim dallarını ele aldın. Tanrı'ya şükürler olsun ki geleneklere daha az saygılı ve insanların en iyisi olan bu baba, bilgeliğin temel kuralları hakkında bu denli üstünlük bir bilgiye düşürmedi seni! Bugün talihe karşı silah aramayacaksın, o silah elinin altında şimdi. Çünkü öyle kadınlar var ki kültür onları yola getirecek yerde daha da bozar, araştırma zevkini, isteğini azaltmaya kendini mecbur sanırsın. Ama zekânın keskinliği az zamanda çok şey kazanmanı sağladı: Bütün beşerî bilgilerin temel öğelerine sahipsin. Şimdi bu bilimlere dön. Bunlar sana huzur verecek, senin için teselli ve sevinç kaynağı olacak. Ruhunu bunlara içtenlikle açarsan acılar, kafa karışıklıkları, gereksiz bir üzüntüden kaynaklanan beyhude azaplar asla ruhuna işlemeyecek artık. Kalbin bu sefaletlere kapalı olacak. Uzun zamandır çok başka bir zayıflığa da kapalıdır kalbin.

3. *Helvia, çevresindeki insanların şefkatiyle de teselli olmalıdır.*

XVIII. Talihin acımasızlıklarından seni kurtarabilecek en güvenilir yardım, tek yardım, kuşkusuz budur işte. Ama çalışmanın sana sağlayacağı barınağa kavuşmayı beklerken, ilerleyişini güvenli kılmak için desteğe ihtiyacın olacağından, şu andan itibaren yararlandığın birkaç teselli sunmak isterim sana. Kardeşlerimi düşün. Onlar orada oldukça talihi suçlamaya hakkın yok. İkisi de zıt yetenekleriyle yüreğini neşelendirmeliler. Biri, çalışma sayesinde yüksek görevlere ulaştı; öbürü ise bunları küçümseme bilgeliğine sahip.³⁵ Birinin ihtişamına, öbürünün alçakgönüllülüğüne ve her ikisinin sevgisine, şefkatine sahip ol. Kardeşlerimin öz duygularını tanıyorum. Biri ancak senin yüzünü güldürmek için liyakat peşinde koşarken, öbürü bu sakın ve aylak yaşamı, tamamen sana adamak için tercih eder. Çocuklarında sana bir destek ve bir kıvanç hissettiren talihe hamdolsun. Birinin itibarı seni korurken, öbürünün boş zamanları sadece senin mutluluğunu amaç edinir. Onlar sana doğru özveriyle yarışır, bu ikili sevgi de bir tek kaybı telafi edebilecektir. Çekinmeden şunu sana söz verebilirim: Sayıdan başka hiçbir eksiğin olmayacak. Kardeşlerimden sonra torunlarına geç: Marcus'a³⁶ bak, bu tatlı yumurcak bütün kederlerini dağıtır insanın. Ne denli büyük ve taze de olsa onun güler yüzü her acıyı dindirir. Onun sevimliliği hangi gözyaşlarını kurutmaz ki? Tasadan sıkışmış hangi yürek açılmaz ki onun gülücüklerinde? Onun neşesine kim direnebilir? Dinlemekten bıkmadığımız bu tatlı cıvıltı kimi kendinden geçirmez, kimi kafasına takılan düşüncelerden kurtarmaz? Ah! Yalvarıyorum tanrılara, bu çocuk bizden sonra da yaşasın! Kader-

³⁵ Novatus ve Mela. Bkz. bu kitapta, 'Helvia Hakkında', s. 61. (Ed.)

³⁶ Marcus Annaeus Lucanus (39-65), Latin ozan, Seneca'nın yeğeni. Sezar ile Pompeius arasındaki savaşı konu edinen destanın (*Pharsale*) yazarı. Piso'nun hazırladığı hükümet darbesine katıldı, ölüme mahkûm olunca damarlarını keserek intihar etti. (Çev.)

lerin zulmü benim üzerimde bitsin! Annemin, bu ninenin kalbine mahsus bütün acılar benim başıma toplansın ve aziz topluluktan geri kalanlar dokunulmamış ve sağlıklı kalsın! Özverimle ailemi bundan böyle koruyabilirsem, ne çocuğumun kaybindan ne de şimdiki durumumdan yakınacağım. Yakında sana torun oğulları bırakacak Novatilla'yı³⁷ bağrına bas. Onu öyle sevmiş, ona öyle bağlanmışım ki artık yanımda olmadığına göre babasını yitirmemiş olmasına karşın, bir yetim gibi bakılabilir ona. Onu benim için sev. Talih daha geçenlerde annesini aldı elinden. Senin şefkatin onun bu kayba üzülmelerini ve onu yeniden hissetmemelerini sağlayabilir. Gecikmeden eğit onu, yetiştir. Davranış kuralları ilk gençlik yıllarından itibaren aşılandığında daha öncesine kadar uzanır. Senin derslerine alıssın, iradene katlansın; ancak ona örnek olacağın zaman onun için çok şey yapacaksın. Senin için o denli kutsal olan bu ödev bir ilaç gibi etkili olacaktır. Zira yaralı bir ruh, senin tatlı şefkatlerinde, ancak bir sağduyu çabasıyla ya da erdemlice bir amaçla acısını ortadan kaldırabilir. Senin için en iyi teselliler arasında, yanında olsaydı babanı da sayardım. Bununla birlikte, onun sana karşı duygularını senin duygularına bakarak tasarla. Kendini benim için feda etmenden çok kendini onun için korumanın ne kadar hakkaniyetli olduğunu göreceksin. Acı ne zaman seni şiddetle sarıp sürüklemeye başlarsa babanı düşün. Kuşkusuz, ona birçok torun ve torun oğlu verdiğinden, onun için her şey değilsin artık; ama mutlu yaşamını huzur içinde tamamlaması da tamamen sana bağlı. O yaşarken yaşamaktan şikâyet etmeye hakkın yok.

XIX. Şu ana kadar sana en tatlı teselliden, kız kardeşinden hiç söz etmedim, senin bütün kaygılarını âdeta bir başka sen gibi yüreğinde toplayan ve o denli anaç duyguların hepsine bizi tanık eden o vefalı kalpten söz etmedim sana. Gözyaşlarını, onun gözyaşlarıyla karıştırdın, onun göğsünde hayata yeniden kavuştun. O senin bütün duygu-

³⁷ Novatus'un kızı. (Ed.)

larına katılır; ama yine de söz konusu ben olunca, sadece senin için üzüldür. Roma'ya onun kollarında taşındım; uzun bir hastalıktan sonra toparlanmamı onun candan bakımlarına, onun anaç sözleri ve davranışlarına borçluyum; bana meclisteki idare amirliğini sağlayan onun gösterdiği çabadır. Biriyle konuşamayan ya da birini yüksek sesle selamlayamayan bu kadın, bana göre aşktan dolayı çekingenliğini alt edebildi. Ne onun münzevi yaşamı, ne onun öteki kadınların küstahlığının yanında yabanılığa benzeyen ihtiyatlılığı, ne onun rahatlık kaygısı, ne huzur ve yalnızlık zevki onu engelleyebildi. Bana göre, o kendi kendine entrikacı biri oldu. İşte, benim sevgili annem, senin avuntunun kaynağı bu. Elinden geldiğince, kendine yaklaş ve kalbine karşı çek kendini. İyileşmesini istediğimiz kişilerle çoğu kez acı içinde karşılaşmak istemeyiz, tam bir özgürlükle kendilerini acılarına bırakabildiklerini görürüz; kız kardeşine git, tasarıların ne olursa olsun hüznüne gömülmeyi ya da hüznünden kurtulmayı iste, onu aynı zamanda acını dağıtmaya ya da acını paylaşmaya hazır bulacaksın. Ama bu yetkin kadının bilgeliğini kabul etsem bile, o, senin kendini bu kadar kısır acıyla bitirip tüketmeden acı çekmeyecek ve sana kendi örneğini gösterecektir. Onun tavrına ben de tanık oldum. Çok sevdiği bir eşi, bakireyken evlendiği amcamızı az önce deniz yolculuğunda yitirmişti.³⁸ Acısını ve ürküntüsünü aynı zamanda aştı, fırtınanın üstesinden geldi ve kendi tehlikesine aldırmadan cesedi batmaktan kurtardı. Yüce davranışları karanlıklarda unutulup giden kadınlar! Sadeliği ile erdemlere hayran olmasını bilen o eski çağlarda yaşasın da dehalar o kadını yüceltme onurunu kazanmamış olsunlar! O kadın ki güçsüzlüğünü unutmuş, en gözü pek insanların bile gözünü korkutan denizi aklından çıkarmış, kocasını kefene sarabilmek için yaşamını tehlikeye atmış, sadece ona bir mezar sağlamak istemiş, ama kendisinin de

³⁸ Mısır'dan dönüyorlardı. Seneca'nın amcamız dediği kişinin kimliği tam olarak saptanamamaktadır. (Ed.)

mezardan yoksun olabileceğini asla düşünmemişti! Ozanlar birbiriyle yarışırcasına, kocasının yerini alan kahraman kadını³⁹ övdüler. Kocasına bir mezar elde etmek için ölüme meydan okumaktan daha güzeli var mıdır? Eşit bir tehlike pahasına, daha küçük bir yararın ardına düşüldüğü zaman özveri daha büyük değil midir? Bundan sonra hiç kimse, kocasının Mısır'ı yöneteceği on altı yıl boyunca ortalıkta asla görünmemiş olmasına, eyaletten hiçbir kimseyi evinde ağırlamamış olmasına, kocasına hiçbir şey sormamış olmasına, kendisine de sorulmasından hiç hoşlanmamış olmasına şaşırmayacaktır. Valilerini karalayacak kadar geveze ve becerikli olan, en kusursuz insanların bile kendilerini iftiradan kurtaramadığı bu eyalet, işte bundan dolayı ona eşsiz bir erdem timsali olarak hayran olacaktır; şaka zevki tehlikeyi küçümseyecek kadar ileri götürüldüğünde çok daha övgüye değer olan şey eyaletin dilinin aşırılığını tamamen bastırarak olmasıdır, bugün de onun benzerini bulmayı daha da ister, ama bunu ummaya cesaret edemez. On altı yıl boyunca eyaletinde alkışlanmış olması çok fazla olurdu; meçhul biri olarak kalması daha şerefli. Bu ayrıntıları anlatıyorsam, onun övgüsünü yapmak istediğim için değil (öyle olsaydı hızlı bir özetle yetinerek bu övgüyü çok kısaltırdım), ama bu, kadının ruh yüceliğini iyice hissetmeniz içindir; ne tutku, ne açgözlülük, ne de olağan arkadaşlıklar ve iktidarın okları onun üzerinde etkili olabildi. Silahsızlandırılmış gemisinin karşısında, biraz sonra batacak gemisinin karşısında, ölüm korkusu bile onu koca-

³⁹ *Alkestis*, Euripides'in trajedisi: Alkestis, Pelias'ın kızı ve bir Argonot olan Admetos'un karısıdır. Kocasının yerine ölmeyi kabul etti, ama Herakles tarafından cehennemden kaçırıldı. Efsanesi Euripides'in bir trajedisine konu oldu. Bizim *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde, Azrail, Deli Dumrul'a ancak kendisinin yerine canını feda edecek birini bulursa canını bağışlayacağını söyleyince, Deli Dumrul'un ne annesi, ne babası canından olmaya yanaşmış, sevgili karısı canını vermeye hazır olduğunu söyleyince, Azrail ikisini de bağışlamış. Sadi de *Gülistan*'ında benzer bir hikâye anlatır, ama burada erkek, sevgilisinin kurtulması için canını feda eder. Bkz. Sadi, *Gülistan*, Türkçesi: Kenan Sarıalioğlu, 2005, s. 195. (Çev.)

sının cesedinden ayıramadı, kocasını mezara koymayı kendi güvenliğinden daha çok düşündü. Sen de bu kadın gibi cesur ol, kurtar acıdan kendini, kimsenin de anne olmaktan pişman olduğunu sanmasına izin verme...

4. Seneca, son olarak, mutlu olduğunu ve ruhunun hiçbir zaman bu kadar huzur içinde olmadığını söylüyor.

XX. Zaten, ne yaparsan yap, aklının her an bende olması kaçınılmaz olduğuna göre, şu anda çocuklarından hiçbirinin hayali o denli sıklıkla zihnine gelmediğine göre, –ötekileri daha az sevdiğinden değil de elimizi özellikle ağrıyan yerimize koymamız doğal olduğundan– benim şu anda, mutluluğun doruğunda bir adamın sevinci ve huzuruna sahip olduğumu düşünmelisin. Bütün boş kaygılardan azade, gerçek eğilimlerinin peşinde olan ruhum, kâh ufak işlerle oyalandığında, kâh hakikat tutkusuyla kendi doğasının ve evrenin doğasının seyrine çıktığında gerçekten mutlu değil miyim? İlk önce, yeryüzünü ve yapısını, sonra onu kuşatan denizlerin düzenini, birbirini izleyen gelgitleri inceliyorum; daha sonra gökleri yeryüzünden ayıran mesafeyi ve dehşetin krallığı olan şu uzayı, gök gürültüsünün, yıldırımın, rüzgârların, yağmurların, karların ve dolunun aralıksız bir altüst oluşu sürdürdükleri mekânı gözlemliyorum; nihayet, bu alt bölgeleri araştırdıktan sonra, bir sıçrayışla göklerin zirvesine atılıyor ve ilahî dünyanın gözlerimin önüne serdiği muhteşem manzaranın hazzını yaşıyorum. Ebediyetinin farkında olarak bütün geçmişi ve bütün geleceği, baştan sonra bütün çağları katediyorum.

ÜÇÜNCÜ KISIM
POLYBIUS'A TESELLİ

POLYBIUS HAKKINDA*

43 yılının ortasına doğru, Seneca sürgünden geri çağrılmasını sağlamak için onu hiç de onurlandırmayan, üstelik de sonuçsuz kalacak bir girişimde bulundu.

İmparator Claudius, Britanya'ya hareket etmek üzere hazırlanıyordu. Zaferini orada arayacaktı. Dalkavukluğu denemek ve bağışlayıcılığını dilemek için iyi bir fırsat ortaya çıkmış gibiydi. Seneca, bununla birlikte, kurnazca sandığı bir yola başvurdu. Doğrudan hükümdara başvuracak yerde, onun azatlısı Polybius'un gözüne girmeye çalıştı; Polybius, hükümdarın dilekçe yazmanıydı. Uygun bir durum vardı: Polybius yakın zamanlarda genç bir kardeşini yitirmişti. Seneca onu 'teselli etmek' işine adadı kendini. Bu amaçla, biraz sonra okuyacağımız, türün bütün kurallarını gözetten uygun bir yazı yazdı. Ama bu *Teselli*, gerçekte, pek de gizlenemeyen bir yağcılıktan başka bir şey değil.¹

Güçlü olduğu kadar da aşağılık biri olan bu Polybius, imparatorun karakteri üzerindeki etkisiyle, sonradan görme çalımlarıyla, ayrıca edebiyatla ilgili savlarıyla da tanınıyordu: Homeros'u Latince düzyazıya, Virgilius'u Grekçe düzyazıya çevirmişti. Onun ahlaksal değerinden daha çok entelektüel değerinden kuşkusu olan Seneca, onu sayfalar boyunca tantanayla över ve utanç verici yağcılıklarla kendini küçültür, ama bahanesi Polybius'u yüreklendirmek ve felsefe yoluyla acısına katlanabilmesine yardımcı olmaktır. Azatlı için yaptığı bu övgünün ortasında,

* Editörün notu.

¹ Seneca'nın imparatora usulüne uygun bir dilekçe sunması zaten imkânsızdır.

hükümdarın bir övgüsü de geçer. Bu övgü, yapıtın gerçek konusu olan dilekçeye bir kılıf olur (Böl. XIII).

Yağcı, tek düze ve özensiz biçimiyle, yazarının yeteneğine de karakterine de hiçbir onur kazandırmayan bu yapıt, yalvarıp yakardığı bağışlanmayı da ona sağlamadı. Korsika Adası'nda beş yıl daha kaldı, gözden düşmüş olarak tam bir yıkım içinde yaşadı. Daha sonra bu gereksiz zafiyetten pişman oldu ve öyle görülüyor ki anısı için hiç de iç açıcı olmayan bir yazının bütün izlerini ortadan kaldırmaya çalıştı.²

² Bkz. Dion Cassius, *Roma Tarihi*, LXI, 10. *Polybius'a Teselli'nin gerçekliği* bazen yadsındı, ama akla uygun hiçbir neden gösterilmedi. (Ed.)

POLYBIUS'A TESELLİ

1. Ölüm evrenin yasasıdır.

I. ...Onlar insan hayatıyla karşılaştırıldığında, uzun sürelidir, ama her şeyi yok eden, yok edip yoktan var eden doğanın karşısında ise geçicidir, bir günlüktür. Ölümlü eller bir gün ölümsüz bir şey yarattılar mı? Dünyanın yedi harikasına bakalım, insan gururunun ilerleyen çağlarda, daha da muhteşem anıtlarla bir gün kendi kalıntılarının toprağını örtmek üzere inşa ettiği şeylere bir göz atalım. Yasadır bu: Pek az şey uzun süre kalsa da hiçbir şey sonsuza dek kalmaz; ortadan çekilmenin pek çok yolu vardır, ama başlayan her şey biter. Bazı bilginler gökleri de yok olmaya mahkûm eder; bütün ilahî ve beşerî varlıkların bu engin uyumu olan evren de bir gün gelecek (bu inancı reddetmezsek) parçalanacak ve ilk kaosu karanlıklarında bir daha batıp gidecektir. Hadi bundan sonra da kişilere ağlayın bakalım! Düşecek yeri olmayan evren bile ortadan kaybolmaya davet edildiği zaman, biz Kartaca'nın, Numancia'nın, Korint'in ya da çok daha eskiden düşmüş kentlerin külleri üzerinde ağlayıp inleyelim, olacak şey mi!³ Bir gün bu korkunç felaketi bitirecek olan kader tanrılarının sizi bağışlamaları gereğine inanmamalarına hayıflanmak isteyin bakalım! Her şeye aynı akıbeti nasip eden doğanın bu kaçınılmaz yasasına karşı, kendisinin ve yakınlarının lehine bir istisna sağlanmasını isteyecek kadar, göklerin bile kurtulmayacağı bu genel felaketten şu ya da bu aileyi korumak isteyecek kadar aşırı bir küstahlığa kim sahip olabilirdi ki? En etkili teselli, bizden önce insanların başına ne geldiyse bizim de başımıza geleceğini, bizden sonra da bütün yaratılmışların başına geleceğini kabul etmektir; doğa en sert yasasını ortak bir yasa hâline getirdiyse, bu sertliği evrensel bir eşitlikle yumuşatması içindir diye düşünüyorum.

³ Açıkça insanlar tarafından dikilen anıtlar söz konusu ediliyor. (Ed.)

2. Sızlanma bir şeye yaramaz.

II. Öte yandan, ne üzüldüğün kişiye, ne de kendine bir yararı olduğu düşüncesinde belli bir rahatlama da bulacaksın, zira yararsız bir şeyi uzatıp durmayı da elbette istemeyeceksin. Umutsuzluğa düşmekle ne kazanırsak kazanalım, kendi mutsuzluklarımın bana bıraktığı bütün gözyaşlarını senin talihsizliğine saçmaya hazırım; ailevi acılarım yüzünden yorgun düşen gözlerimden, yeter ki bir işine yarasan, yeni gözyaşları akıtılabileceğim. Vazgeçme noktası: Yanıp yakınlım; senin davanı benim davam hâline getiriyorum: “Hepimizin ilk önce büyük haksızlığını haykırmakta olduğumuz talih, senin sayende, ender bir ayrıcalıkla, mutluluğunun kıskançlıktan kurtulduğunu böyle büyük bir sevgi içinde yaşayan şu adamı şimdiye dek kayırdığına inanabilirdik, ama işte, Sezar hayattayken, hissedebileceği en korkunç acıyı tattırdın ona! Onun çevresinde dolanıp durarak, senin saldırılarına açık tek geçidin bu olduğunu çok iyi gördün. Zira ona başka ne yapabilirdin ki? Onu servetinden yoksun bırakmak mı? Onun boyunduruğuna asla katlanmadı; bugün bile, elinden geldiği kadar kaçmıyor ondan. Servetini çok kolayca çoğaltma olanağını ona sağlayan bir durumda bile elde etmek istediği en büyük üstünlük, bu serveti küçümseme üstünlüğüdür. Onu dostlarından ayırmak mı? Sen onun kaybedeceği dostlarının yerine başka dostlar bulacak kadar sevmeye layık biri olduğunu da biliyordun. Zira imparatorluk evinde saygın gördüğüm adamlar arasında, oybirliği ile, menfaat gereği değil, kıvanç duygusuyla dostluğu aranılan tek kişinin o olduğuna inanıyorum. Halkın saygısından mı soyutlayacaktın? Onun onuru senin tarafından bile sarsılamayacak kadar sağlamdır. Sağlığından mı? Sen onun serbest çalışmalarla beslenmiş ve yoğrulmuş olan ruhunun bütün bedensel acılara çok yukarıdan egemen olacak kadar güçlü olduğunu biliyordun. Yaşamdan mı yoksun bırakacaktın? Alay mı ediyorsun?! Onun ün salmış dehası onu ölümsüz kılmadı mı? Öldükten sonra varlığının en soy-

lu parçasıyla yaşamak için yazdığı başyapıtlarla ölümden kurtulmak için ne gerektiyse yaptı. Edebiyata en küçük bir onur bahşedildikçe, Latin dilinin yüceliği ya da Grek dilinin gururu bu niteliklerini korudukça, o, büyük insanlar arasında parlayacak; bu insanlar onda kendilerine bir rakip ya da bu sözcük onun alçakgönüllülüğünü yaralayacaksa şöyle diyelim: Sadık bir çömez bulacaklar. Demek ki onun biricik düşüncesi senin darbelerine vesile olabilecek zayıf noktayı keşfetmek oldu. Zira en zengin insani duygular senin en kör tutkuyla üzerine saldırdığın duygulardır ve iyiliklerinin ortasında bile en çok korkmakta haklı olduğun bunlardır. Bilinçli bir şekilde koruyup kayırdığın bir adamı bu hakaretten kurtarmak ve bu lütfunu her zamanki alışkanlığıyla talihe bırakmamak pek de gücüne gitmedi!”

III. İstersen, bu şikâyetlere, öylesine yetenekli bir genç adamın dünyaya ilk adımlarını atar atmaz ortadan kaybolduğunu görmüş olmanın hüznünü de ekleyelim. Sana yaraşır bir kardeşti o. Senin gözyaşlarına layık olmayan bir kardeşe de asla ağlamamaya kuşkusuz çok layıktın; ama herkes onun lehinde konuşmaktadır. İnsanlar sana duyulan saygıdan ötürü üzülmüyorlar ona, ama kendi liyakatinden ötürü övüyorlar onu. Senin göğsünü kabartmayan hiçbir özelliği yoktu onun. Elbette sen daha az iyi huylu bir kardeşten de iyiliğini esirgemezdin; ama onda öylesine kusursuz bir şey buldun ki şefkatin kendiliğinden sardı onu. Asla hiç kimse onun saygınlığından zarar görmek zorunda kalmadı, kardeşinin adı kimsenin ağzında bir tehdit olmadı; senin ölçülü, ılımlı karakterin ona örnek oluyordu, hem de senin yakınlarına bir yükümlülük olarak kabul ettirdiğin bir onuru yaşayarak bunun sorumluluğunu da taşımayı bildi. Ey merhametsiz kader! Ey hiçbir erdemin dize getiremediği talih! Kardeşin mutluluğunu ölçüp biçmeden nasıl da biçilip gitti! Ah! Biliyorum, öfkem zayıf: Büyük acıları ifade edebilecek sözleri bulmaktan daha güç bir şey olamaz. Biz yine de, bir yararı olacaksa, sızlanmalarımıza devam edelim: “Peki ne düşünüyordun, adaletsiz ve zalim kader? Bağışlayıcılığından pişman mı oluyordun? O

denli birleşmiş bir kardeşler topluluğunun ortasına atılman ve zalimce adam kaçırarak onların uyumunu bozman ne acımasızlık! Hiçbiri kardeşlerini utandırmayan genç insanlardan oluşan çok seçkin bir topluluğu barındıran bu aileye, sen huzursuzluk tohumları ekmeyi ve onun nadide çiçeğine saygısızlık etmeyi kendine iş mi edindin! Törenin bütün kurallarını sevgi ve saygı dolu bir sadakatle gözetmek, eski çağlara özgü bir sadelik içinde yaşamak, güç ve gönencin doruğundayken en soylu bir çıkar gözetmezliği alışkanlık hâline getirmek, edebiyatı temiz ve soylu bir aşkla sevmek, bütün kirlerden arınmış bir ruha sahip olmak, demek ki hiçbir işe yaramıyor. Polybius gözyaşları içinde şimdi; bir kardeşini kaybederek başkaları için korkabileceği şeyi kendisi yaşadığı için üzüntüsü içinde ona kalan teselliler için bile kaygılanıyor. İğrenç bir suikast! Polybius gözyaşları içinde, Sezar da sırası gelince elbet, katlanması gerekir! Ey uzlaşılmaz kader! Darbelerini defetmek için Sezar'ın bile elinden bir şey gelmediğini kanıtlama fırsatını bekliyordun değil mi?"

IV. Yazgıyı sonsuza dek suçlayabiliriz, ancak onu değiştirmek olanaksız; amansızdır, acımasızdır o; ne sövüp saymalara aldırır, ne gözyaşlarına, ne de bahanelere; asla bağışlamaz, asla beklemez. O hâlde boş bir umutsuzluktan kurtulalım, acılarımızın nesnesini bizden uzaklaştırmaktansa bizi onunla birleştirecek bu umutsuzluktan koruyalım kendimizi. Üzüntü, hiçbir yardımı olmadan bize acı veriyorsa, ilk andan itibaren vazgeçelim ondan, birtakım aldatıcı rahatlamalarla bizi kandırmasına izin vermeden gözyaşlarımızın bu ruk hazzına karşı direnelim. Zira sağduyu gözyaşlarımıza bir sınır koymasa, talih hiç böyle bir sınır koymayacaktır. Çevrendeki bütün insanlara bir bakıver. Her tarafta bitmez tükenmez sefalet ve üzüntü kaynakları bulacaksın. Biri onu bunaltan ihtiyaçtan dolayı gündelik uğraşının içinde, öbürü tutkularının peşinde durup dinlenmeden çırpınmaktadır; çok arzu ettiği zenginliklerin sarstığı, titrettiği bu insan kendi isteklerinin kurbanıdır; biri yalnızlığından acı çeker, öbürü ona gösterilen itibardan, bir başkası durup dinlenmeden evi-

ne doluşan kalabalığı görmekten rahatsız olur; biri çocuklarından yakını, öbürü çocuklarını yitirdiğinden. Gözyaşlarımız, gözyaşı dökmemize neden olacak etkenlerden çok daha erken terk edecekler bizi. Doğarken hayata ağlayarak başlamamızı isteyen yaratılışın bize ne tür bir ömür vaat ettiğini görmüyor musun? İşte dünyada ilk adımlarımız böyledir; yıllarımızın bütün seyri de buna bir yanıttır zaten. Ağlamak hayatın kanunudur. Bundan dolayı, bize o denli sıkça dayatılan bir davranışı ölçüyle yapmak gerekir; her adımda karşımıza çıkacak üzüntülerin karşısında hiç ses çıkarmayalım demiyorum, ama hiç olmazsa ölçüsüz bir şekilde gözyaşı dökmeyelim diyorum. Esirgememiz gereken bir şey varsa, o da elbette çok sık kullandığımız bir şeydir.

V. Seni pek desteklemeyecek bir başka gözlem de şudur ki hiç kimse kendi acısına seninkinden daha az yanmamıştır. Ya senin umutsuzluğunu kınamış ya da onu bilmezlikten gelmiştir. İlgili kişi artık bir şey hissetmiyorsa gereksiz, biraz duygu muhafaza ediyorsa merhametsiz olacak böyle bir bağlılıktan da aptalca bir şey yoktur. Bütün dünyada senin gözyaşlarına sevinen bir insan olmadığını korkmadan söyleyebilirim. Ama öyleyse, kimsenin sana karşı beslemediği bu kötü yürekliliği sen kardeşine mi yükleyeceksin? Onun sana acı çektirmekten zevk aldığına mı, seni işlerinden, edebiyattan ve Sezar'dan demek istiyorum, alıkoymak istediğine mi inanacaksın? Bu hiç de doğru gibi görünmüyor. Bir kardeşe borçlu olduğu sevecenliği, bir babaya göstermesi gereken saygıyı, soylu bir yaratılışın esinlediği saygı ve sevgi dolu hayranlığı her zaman sana göstermedi mi? Özlem bekliyor senden, umutsuzluk istemiyor. Şu hâlde, ölümlerin de bir duygusu varsa eğer, kardeşinin isteklerinin bir sonu olması gereken bir acının seni kemirip durmasına izin vermen neye yarar? Duyguları şüpheli olabilecek bir başka kardeş söz konusu olsaydı, iki seçenek düşünüp şöyle derdim: "Kardeşin, ya sonu gelmez gözyaşlarını dökerek senin bitip tükenmeni istiyor, bu durumda da o senin sevgine layık olmaz; ya da bunu istemiyor, o zaman şu iki kardeşin de size çektirdiği bir

acıdan vazgeçer: Hayırsız bir kardeş böyle üzüntülere layık değildir, sevilen bir kardeş de bu üzüntüleri kabul edemeyecektir.” Ancak sana duygusal bağlılığının bunca kanıtını gösteren sevgili bir kardeşle birlikte, biz, hiçbir şeyin, kendi ölümünden dolayı seni üzgün görmekten, herhangi bir üzüntüye sebep olduğunu görmekten, bu yıkıma da değmeyen gözyaşlarına boğulup kendini bitirmekten daha çok onu üzemeyeceğinden emin olalım. Ama yine de seni bu yararsız üzüntüden en iyi koruyacak olan şey, kardeşlerine cesaret örneği olman ve yazgının bu adaletsiz sertliğine karşı bir güçsüzlüğe kapılmadan dayanabileceğini onlara göstermen gerektiğini düşünmektir. Büyük bir asker, tehlikeli anlarda, komutanlarının yılgınlığı askerlerinin yılgınlığına yol açmasın diye, kendini kasten neşeli gibi gösterir ve endişelerini sahte bir neşe görüntüsü altında gizler. Senin durumun da tamamen aynı. Duygularının tam zıddı bir görünüm almakta hiç duraksamıyor. Elinden geliyorsa, üzüntünü tamamen ortadan kaldır; değilse, bu üzüntüyü ta içine göm, dışarıda patlayacak hiçbir şey bırakma ve kardeşlerinin seni örnek olarak aldıkları şeye çok dikkat et. Onlar senin yapacağın her şeyi iyi bulacaklar ve ruhlarını senin yüzünün imgesine göre belirleyeceklerdir. Onlar için teselli olduğun gibi, onları da teselli etmelisin. Oysa sen kendi acına teslim olursan, onların acısına da engel olamayacaksın.

3. Büyüklük insanı yükümlü kılar.

VI. Acıyı kötüye kullanmana engel olabilecek bir şey daha var. Bu da senin davranışlarından hiçbirinin halkın meraklı bakışlarından kurtulmayacağı görüşüdür. Dünya sana yüce bir rol veriyor. Bunu sürdürmek zorundasın. İşte etrafını çeviren ve sana taziyelerini sunan kalabalık: Herkes senin ruhunda, hangi gücün senin gibi bir adamı acının karşısına diktiğini okumaya ve bilmeye çalışıyor, sen sadece mutlu durumlardan yararlanmakta mı ustasın, yoksa cesur bir

yüreğin mutsuzluğuna dayanabilecek biri misin? Öğrenmek istiyor. Herkes bakışlarını izliyor. Heyecanlarını gizleyebilenler daha özgürdür; ama sana gelince, hiçbir gizemi dile getiremezsin. Talih seni ışığın ortasına yerleştirmiş. Dünya sen bu yaraya katlanırken nasıl davrandığını bilecek, yaralanır yaralanmaz silahı bıraktın mı, yoksa ona daha mı sıkı sarıldın? Bunu görecektir. Sezar'ın dostluğunun seni insan toplumunun üstüne çıkarması da çalışmalarının seni gözler önüne sermesi de bugün olan bir şey değil sadece. Hiçbir bayağılık, hiçbir sığlık olmamıştır tavrında. Peki, kendini bile bile acının yiyip bitirmesine bırakmaktan daha aşağılık ve daha az erkekçe olan ne vardır? Sen, derin bir üzüntü içinde de kardeşlerinle aynı özgürlüğe sahip değilsin. Senin kültüründen ve karakterinden edinilen kanaatten dolayı sana yasak olan çok şey vardır. Dünya çok şey ister, çok şey bekler senden. Sen davranış özgürlüğünü korumak isteseydin, tüm insanların dikkatini üzerine çekmen gerekmezdi. Şimdi söz verdiğin şeyi yerine getir. Senin deha ürünü yapıtlarını övenlerin hepsi, onları yazanların⁴ hepsi, senin talihine bağımlı olmadan düşüncene bağlı olanların hepsi senin ruhunun, karakterinin bekçileridir. Çok sayıda kişiyi sana olan hayranlıklarından pişman olmaya zorlamadan yetkin ve görgülü bir adam onurunu yadsıyacak kişiye sen hiçbir şey yapamazsın. Aşırılıklardan dolayı ağlamaya hakkın yok, yapmaya hakkın olmadığı tek şey de bu değildir: uykunu bir gündüz bölümü uzatmaya da işlerinin gürültü patırtısına karşı kırların dinginliğinde bir sığınak aramaya da hiç bitmeyen görevlerinin yorgunluğundan bunaldığında bir seyahate çıkarak vücudunu rahatlatmaya da değişik manzaralara dalıp kafanı dinlendirmeye de günlerini keyfine göre düzenlemeye de hakkın yok. Süründükleri yitik köşede en mütevazı koşullarda yaşayan kişilerin hakkı olan şeyler sana yasak! Büyük bir baht, büyük bir köleliktir. Heveslerinin peşinde

⁴ Ya da bu yazıların kopyalarını korumak için başka bir yazıya (ör. Grek harflerine vb.) çevirerek yazdıranlar. (Ed.)

olamazsın asla. İlgilenecek binlerce şey, tasnif edilecek binlerce dilekçe vardır; hükümdarın incelemesine sunabilmek için dünyanın her köşesinden akın eden o akıl almaz karışık davaları yöntemli bir düzen içinde aydınlığa kavuşturmak gerekir. Tekrar ediyorum, sızlanmaya hakkın yok. Ağlayan bunca mutsuz insanı dinleyebilmek için Sezarların en tatlısının merhametine havale edilen kurbanların gözyaşlarıyla ilgilenabilmek için, kendi gözyaşlarını kurutman gerekir.⁵

4. Sezar'ın düşüncesi Polybius'u desteklemeli.

VII. İşte seni daha da kolayca yatıştıracak bir çare: Her şeyi unutacak olursan Sezar'ı düşün. Onun senin için yaptığı fedakârlıkları, onun sana iyilik yapmak için gösterdiği bütün çabayı hatırlarsan, hani şu efsanedeki dünyayı omuzlarında taşıyan devden⁶ daha çok yük altında eğilmeye hakkın olmadığını anlayacaksın. Sezar da öyledir işte. Bütün haklara sahiptir o, ama bu nedenle de binlerce şey ona yasaktır; uyruklarının uykusunu korumak için uyanık kalır, onların istirahatini sağlamak için yorulur, isteklerini yerine getirmek için çalışır ve eğlencelerini de ancak kendi özgürlüğü pahasına güvence altına alır. Sezar kendini dünyaya adadığı andan itibaren, kendi dünyasından vazgeçti. Hiç durmadan ezelî-ebedî dönüşlerini yapan yıldızlar gibi, ona da durması ve kendini kararsızlığa kaptırması yasaklandı. Sen de belli bir noktaya kadar aynı zorunluluğa bağlısın. Ne çıkarlarını, ne kişisel zevklerini düşünmeye hakkın var. Sezar dünya imparatorluğuna sahip oldukça, sen kendini ne hazza, ne acıya, hiçbir şeye adayamazsın; kendini tamamen Sezar'a adamak zorundasın. Sen her zaman Sezar'ın senin için hayattan daha değerli olduğunu dile getirdiğine göre, o soluk aldığı sürece, talihten yakınmamanın bağışlanacak bir yanı

⁵ Polybius'un görevleri üzerine, bkz., bu kitapta 'Açıklama', s. 95. (Ed.)

⁶ Grek mitolojisinde, tanrılara isyan ettiği için Zeus tarafından omuzlarında gök kubbeyi taşımaya mahkûm edilen dev, atlas. (Çev.)

olamayacağını eklemeliyim. Sezar hayattayken, seninkilere dokunulmamış, hiç zarar görmedin; gözyaşların kurumuş olmalı, dahası neşeli bile olmalısın. Her şeyi onda buluyorsun, o senin için her şey. Senin her zamanki bilgeliğinin ve samimi dürüstlüğüünün aksine, Sezar'ın sağlığında bir şeye üzülmeye zayıflığını göstersen bile, haksız yere mutluluğunun değerini bilmiyorsun.

5. Başka bir çare: çalışma.

VIII. Bu kez sana elbette daha güçlü değil, ama daha bildik, tanıdık bir başka çare göstereceğiz. Ne zaman kendi başına kalacak olursan seni bir üzüntü, keder alacaktır. Zira, sen kendi tanrısallığını gözetip korudukça, acılar sana kadar hiçbir çıkış yolu bulamayacaktır, Sezar'ın ruhu bütün benliğini saracaktır. Ondan bir kez uzak kalacak olursan, acılar da fırsattan yararlanarak yalnızlığına tuzağını kuracak ve yavaş yavaş boş ruhuna işleyecektir. Öyleyse, bir an bile işsiz kalmamaya, boş durmamaya çalış. Çok uzun zamandan beri büyük bir bağlılıkla, sevgiyle kendini adadığın edebiyat, bu kez sana karşılığını versin, ilahlarını ve tapıcılarını ödüllendirsin. Homeros ve Virgilius insanlığın övgüsüne mazhar oldularsa, insanlığa yararlı hizmetler yaptılarsa da sen hem onlar, hem de hepimiz için daha az yararlı oldudun. Bu büyük ozanlar sana saatlerce arkadaşlık etsinler! Sen onları birçok insana tanıttın, yapıtlarını bunların dillerine çevirdin.⁷ Himayeleri altında geçireceğin zamanlar için korkacak bir şeyin olmayacak. Sezar'ın işlerini anlatan öyküler yaz, bütün titizliğini göster bu konuda, bütün çağlar onu bu bildik, tanıdığın övgüleriyle tanınsın; bir tarih başyapıtı yazacaksın, Sezar bu başyapıtın konusunu ve modelini verecektir sana.⁸ Roma dehasının, senin her zamanki tarzın

⁷ Polybius, Homeros'u Latinceye, Virgilius'u da Grekçeye çevirmişti. (Ed.)

⁸ Claudius, edebiyattan hoşlanmıyordu, birçok tarihî yapıt kaleme almıştı (bkz. Suetonius Tranquillus, 12 *Sezar'ın Yaşamları*, Claudius, 41-42). (Ed.)

olan bu Tanrı lütfu yeteneğinin henüz denemediği türden ezopik masallar ve övgüler⁹ yazmayı sana öğütleyecek kadar ileri gidemeyeceğim. Öylesine acımasız bir şekilde yaralanmış bir ruh için kendini hemen böyle şakalara, matraklıklara adaması gerçekten de zor olurdu. Bununla birlikte, gerçekten sert ve soğuk işlerden daha hafif, daha uçarı bir edebiyata geçebilirsen, ruhun daha da güçlenecek ve daha kolay toparlanabilecektir. Zira senin zihninin hâlâ karmakarışık olsa bile, kendine karşı savaş hâlinde olsa bile, sen büyük kişilerin ciddiyetiyle oyalanacaksın; ancak gülen bir çehre isteyen eserler, sen kendi konumunu bulmadıkça seni tiksindirecektir. Demek ki ilk önce zihnini ciddi konulara vermen ve sonra daha neşeli konuları ele alarak biraz rahatlatan gerekir.

IX. Senin sık sık kendine sorduğun önemli bir teselli daha olacaktır: “Ben kendim için mi yoksa artık olmayan biri için mi üzülmüyorum? Kendim için üzülsüyorsa, zayıflığımla övünmemin yeri yok. Acı ancak özgecil olduğu ölçüde bağışlanabilir; benci olursa tüm ahlaksal değerini kaybeder. Oysa dürüst bir karakter için hiçbir şey, bir kardeş yasına birtakım hesapları karıştırmaktan daha kötü olamaz. Yok, eğer onun için üzülsüyorsa, şu iki seçenekten birini zorunlu olarak kabul etmem gerekir. Bir: Ölülerin hiçbir duyumları yoktur artık, hayatın bütün sıkıntılarından kurtulmuş kardeşim de doğmadan önceki durumundadır. Her tür kötülükten uzakta, ne korku, ne arzu, ne bir acı bilmektedir. Artık hiçbir ezinç duymayacak bir varlık için benim sürekli acı çekmem delilik olmaz mı? İki: Ölülerin hâlâ bir duyumları vardır, bu durumda da kardeşimin ruhu, âdeta çok uzun bir tutsaklıktan kurtulurcasına tam ve eksiksiz özgürlüğüne yeniden kavuşmuş olmanın sevincini yaşamaktadır; doğanın manzarasının hazzını duymakta, insani olayları çok yukarı-

⁹ Seneca, Phaedrus’u kasten görmezlikten geliyor. Phaedrus, Ezop etkisini taşıyan masallar yazmıştı. (Ed.)

dan seyretmekte, buna karşılık, uzun süredir gizemini keşfetmeye çalıştığı tanrısal olayları da yakından görmektedir. Öyleyse, ya sonsuz bir mutluluk içinde ya da hiçlik içinde olan bir varlık için üzülererek kendimi yiyip bitirmem niçin? Mutlu bir insana ağlamak onu kıskanmaktır; hiçliğe ağlamak ise saçmalıktır.” Senin kafanı karıştıran şey, kardeşinin yararlandığı son derece zengin olanaklardan artık yoksun kalması mıdır? Şöyle düşün: Evet, o çok şey yitirdi, ama onun şimdi artık yitirme kaygısı taşımadığı daha da çok şey vardır. Öfke onu ezmeyecek artık, hastalığa yakalanmayacak asla, kuşku içini kemirmeyecek artık, insan başarılarının ezeli-ebedî düşmanı olan o yıpratıcı kıskançlık duygusu onu kurban olarak alamayacak, korku onu altüst edemeyecek artık, kayrasını her zaman başka tarafa yöneltmeye hazır olan talihin cilveleri onu artık endişelendirmeyecek. Kısacası, kardeşin hırpalanmasından daha çok esirgenmiş, korunmuş oldu. O artık ne zenginlikten yararlanacak, ne de senin konumunun ve kendi konumunun ona sağladığı tasarruflara sahip olacaktır; artık iyilik de görmeyecek, başkalarını da bağlamayacak; ama sen onun bu ayrıcalıkları yitirmiş olmasından dolayı onu mutsuz mu görüyorsun, ya da bunların yokluğunu hissetmemekten dolayı mutlu olduğunu mu sanıyorsun? İnan bana, varlığa sahip olma mutluluğundan daha çok varlığa ihtiyacı olmama mutluluğu vardır. Bize doğru gibi görünen, ama aslında aldatıcı bir çekiciliği olan bütün bu lütuflar, para, saygınlık, güç ve kör bir insani açgözlülüğün ağzının suyunu akıtan birçok başka şey zahmetli çabalara mal olur; bunların görünüşü kıskançlığı tahrik eder; kendilerini bunlarla donatanlar da sonunda bunların altında ezilirler; bu yalancı iyilikler yarardan çok bir tehdittir; geçici ve rastlantısaldır, hiçbir zaman onların tam sahibi olamayız. Zira gelecek hakkında çekinecek bir şeyimiz olmasa, büyük bir gönenç asla zahmetsiz sürüp gidemez. Olayların aslına en iyi nüfuz edenlere inanacak olursan, bütün yaşamın bir azap olduğunu kabul edersin. Bir

kabarıp bir alçalan şu derin ve kaynayan denize atılmışız, bizi kâh öngörülemeyen yüksekliklere çıkaran, kâh eskisinden de aşağıya batıran ve soluk almadan bizi sarsıp duran şu denizin üstünde hiçbir zaman dengede kalamayız. Dalgaların oyuncağıyız, onların keyfine göre yüzeriz, birinden kurtulurken öbürüne çarparız, bazen batarız, ama sürekli batmaktan korkarız. Bu çalkalanan ve bütün fırtınalara açık olan denizde yüzen insanın ölümden başka sığınacak bir limanı yoktur. O hâlde, kardeşinin mutluluğuna üzülme. İşte huzur içinde; gerçekten özgürlüğe, güvenliğe ve sonsuzluğa sahip. Sezar'ı ve onun bütün evlatlarını sağ bıraktı; seni ve kardeşlerinizi sana bıraktı; talih teveccühünden henüz bir şey esirgemedi ve o da daha çok boyun eğmeden, ona avuç dolusu armağanlarını bağışlayan talihten ayrıldı. Şimdi bir engelle karşılaşmaksızın göklerin sonsuzluğunun tadını çıkarıyor. O, bu mütevazı ve basit yuvadan, çok mutlu barınaklarını zincirlerinden kurtulan ruhlara açan gizemli alanlara doğru atılmıştır; şimdi oralarda özgürce dolaşmakta ve büyük bir hayranlıkla doğanın bütün hazinelerini keşfetmektedir. Şu konuda yanılma: Kardeşin ışıktan yoksun değil asla, daha saf bir ışık içindedir o. Hepimizin yöneldiği yerdir burası. Onun kaderine niçin yanıyoruz? O bizi terk etmedi, sadece arkada bıraktı. İnan bana, huzur içinde ölmekte büyük bir mutluluk vardır. Hiçbir şeyden emin değiliz, sadece bir gün için bile. Kim yarının karanlık perdesini delebilir ve ölümün kardeşin için imrenilesi bir şey mi yoksa hayırhah bir şey mi olduğunu kim keşfedebilir ki?

*6. Bir kardeşin olduğuna sevinmek, onu yitirdiğine
üzülmekten daha doğru olacaktır.*

X. Her şeyde adalet kaygısı taşıyan senin için, bir başka etkili teselli de böyle bir kardeşi yitirmekle bir zarara uğradığını değil de bu kadar uzun süre ve bu kadar dolu bir şekilde onun sevgisini kazanarak bir lütfun nesnesi olduğunu

sana söylemek olacaktır. Lütuflarını özgürce kullanmasını sizi minnettar kılan kişiye bırakmamak haksız olmaktır; kabul edilen şeyde bir hayır görmemek ve geri verilen şeyde bir kayıp görmek çok açgözlü olmaktır. Bir yararın sona ermesini zarar olarak nitelendirmekte nankörlük vardır, sadece mevcut iyiliklerden zevk alınabileceğine inanmak, geçmiş hazlardan o denli hoşlanmamak ve sona ermelerinden artık kaygılanmak zorunda kalmadığımıza göre, bizi terk eden zevkleri daha sağlam olarak değerlendirmemek aptallık olmaz mı? Zevklerimizi ancak sahip olduğumuz ve gördüğümüz şeyden elde edebileceğimizi sandığımız ve sahip olduğumuz şeyi yok saydığımız zaman onları fazla sınırlandırmış oluruz; zira her zevk bizi çok çabuk terk eder; kaçıp gider, daha geldiği zaman geçmiştir. Şimdi hayal gücümüzle yeniden geçmişe dönelim; vaktiyle tattığımız bütün zevkleri anımsayalım ve bıkmadan onların üzerinde düşünelim. Sevinçlerimizin anısı onların gerçekliğinden daha sürekli ve daha sadıktır. Kardeşlerin en iyisine sahip oldun, bu şansını en büyük lütuflar sırasına koydun. Onu kaç zaman daha koruyabileceğini düşünme, onunla yaşadığın zamanı göz önünde tut. Doğa, kardeşinin sana tam mülkiyetini vermemişti, bu kardeşin de kardeşleri var; onu sana sadece ödünç vermişti. Her şey yolunda giderken, doğa onu senden geri aldı; doğa kendini senin tatmin olmana göre ayarlamaz, o kendi yasa-sını izler. Bir borçlu ödünç aldığı bir parayı ödemeye yanaş-masa, buna gücenirse, onu haksız bir adam olarak görme-yecek miyiz? Doğa, yaşamı kardeşine ödünç vermişti, sana da onu ödünç verdiği gibi. Hakkını kullanırken, iadeyi önce hanginizden isterse istesin, bunda kınanacak bir şey olamaz. Onun koşulları biliniyordu; burada, sadece, sonu gelmez umutları içinde, yaradılışın ne olduğunu çok sık unutan ve gideceği yeri ancak kesin olarak çağrıldığında hatırlayan insanın karakterini dile getirmek gerekir. O hâlde bu denli iyi bir kardeşin olduğu için mutlu olmalısın, bu sevinç sana göre çok kısa sürmesine karşın, mutluluğunu takdir etmesini bilmelisin. Sahip olduğun şey en tatlı şey olsa bile, yitirdi-

ğin şeyin insani değerler içinde yer aldığını kabul etmelisin. Gerçekten de yeterince uzun süre böyle bir kardeşe sahip olmadığına üzmekten ve sahip olduğuna sevinmemekten daha düşüncesizlik, daha tutarsızlık olabilir mi?

7. Ölüm, olağan bir olaydır.

XI. –Ama onun ölümü öyle umulmadık bir olaydı ki!– Her birimiz kuruntularının oyuncağıdır ve değer verdiğimiz insanlar söz konusu olduğunda onların ölümlü olduklarını bile bile unutuyoruz. Doğa, acımasız sertliklerinden vazgeçmek için kimseye asla söz vermiş değildir. Her gün, tanınmış ya da tanınmamış birçok insanın cenazelerinin gözlerimizin önünden geçtiğini görüyoruz; ama zihinlerimiz başka yerde, yaşamın her anının bize ilan ettiği bir yıkımı biz apansız bir olay gibi, hiç beklenmedik bir şeymiş gibi görüyoruz. Bütün bunların içinde yazgının günahı nerede? Ben burada, hiçbir şeyle tatmin olamayan ve sadece geçici olarak buyur edildiği bir yeri terk etmeye çok öfkelenen bir ruhun bozukluğunu görüyorum ancak. Demek ki oğlunun ölümünü haber alınca, soylu bir karaktere yaraşır şu sözü söyleyen kahraman ne kadar da haklıydı:

Ego cum genui, tum moriturum solui¹⁰
(Doğarken öleceğini de biliyordum onun.)

Böyle bir babadan, cesaretle ölmeyi bilen bir insanın doğmuş olmasına nasıl şaşabiliriz ki? O, oğlunun ölümünü hiç beklenmedik bir olay gibi karşılamadı; bütün bir ömür ölümüne doğru bir yürüyüşten başka bir şey değilken,¹¹ bir

¹⁰ Ennius'un *Telamor*'undan yanlış alıntı (bkz. Cicero, *Tusc.*, III, 28). Seneca burada aynı zamanda bir tarihsel söz görüyor gibi. (Ed.)

¹¹ E. M. Cioran tam tersini söyler bunun: "Ölümüne doğru değil bu koşu, doğum felaketinden kaçırız çırpınarak." Bkz. *Doğmuş Olmanın Sakıncası Üzerine*, s. 14. (Çev.)

insanın ölmesinde şaşılacak ne olabilir ki? “Doğarken öleceğini de biliyordum onun.” dedi, sonra da bilgelikten ve yürekliliğini çoğaltarak şunu ekledi:

et huic rei sustuli.

(Bunun için yaratmıştım onu.)

Hepimiz, bunun için yaratılmışız. Yaşamı kabul eden, ölüme adanmıştır. Bize ödünç verilen yaşama sevinelim, bizden istenir istenmez de geri verelim onu. Kader birini daha erken, öbürünü daha geç yakalayacak, kimseyi unutmayacaktır. Ruhumuzu her zaman hazır tutalım; mukadderattan korkmayalım ve her an olabilecek olanı bekleyelim. Sana bunca ünlü kumandanları, bunca kumandan oğullarını, yüksek görevlerle ve parlak başarılarla kendilerini gösteren ve üstelik acımasız yazgının çarptığı bunca yurttaşları hatırlatacak mıyım? Krallarıyla birlikte bütün krallıkların, tüm halkıyla birlikte bütün ulusların kaçınılmaz bir yazgıya boyun eğdiklerini gördük. Her insanın, ne diyorum, her şeyin son saatinden başka bir hedefi yoktur. Aynı son beklemes hepimizi. Yaşam birini gelişme çağlarında, öbürünü dünyaya ilk adımlarını atarken terk eder, aşırı bir ihtiyarlığın belini büktüğü ve çekip gitmekten başka bir şey istemeyen bir başkasını da ancak büyük güçlüklerle salıverir; ömür herkes için farklıdır, ama hepimizin varacağı sınır aynıdır. Hepimizi ölüme mahkûm eden yasayı tanımamaktan daha saçma ya da bu yasaya karşı baş kaldırmaktan daha düşüncesizce bir şey var mıdır? Bilmiyorum. Haydi! Senin dehanla ünleri yayılan şu iki yaratıcının¹² şiirlerini ele alalım; büyülerinden hiçbir şey yitirmeden ölçüyü görünmez kılan büyük bir başarıyla düzyazıya çevirdiğin (zira onları bir dilden ötekine çevirirken, bütün özgün değerlerini korumada senin olağanüstü bir ustalığın oldu) şu şiirlere bir bakalım. Sana ancak insana özgü kararsızlıklar, talihin apansız vurduğu

¹² Homeros ve Virgilius. Bkz. bu kitapta, ‘Açıklama’, s. 95. (Ed.)

darbeler, birçok farklı nedenlerle akıtılan gözyaşları hakkında sayısız örnekler sunan bu yapıtlarda bir şarkı bulamayacaksın. Senin çok güçlü bir tarzda yeniden ürettiğin bu dokunaklı sahneleri yeniden oku. Böyle birdenbire düştüğün zayıflıktan ve söylemlerinin vakur asaletini yalanlayan tavırlardan utanacaksın. Yapıtlarına sınırsız bir hayranlık duyalı okuyucunun, bu çok yüce ve çok canlı sözlerin o denli kırılğan bir kişiden nasıl doğabildiğini soracak duruma gelmesinden sakınmalısın!

*8. Polybius etkili tesellilerle karşı karşıyadır.
İmparatora övgü.*

XII. Sana acı veren fikirleri bir yana bırak ve seni kuşatan etkili tesellilere ver kulağını: Mükemmel kardeşlerin var, karın var, oğlun var. Talih bir tek kurban uğruna bunca değerli varlığın selametini sana bıraktı; mutsuzluğunda dayanaktan yoksun değilsin. Herkesin önünde bunca teselliden daha çok, bir tek acıdan etkilenmiş görünmenin utancından kurtul. Seni vuran aynı darbenin yakınlarını da vurduğunu görürsün, onların sana yardıma gelmeleri şöyle dursun, senden teselli beklediklerini de hissedersin. Onlar ne denli az bilinçli ve sağduyulu olurlarsa, sen ortak kederinize karşı o denli çok direnç göstermek zorundasın. Birçoklarının aynı acıyı paylaşmakta olması da ayrıca bir tür hafifleme sayılır. Sana düşen yük, payı bölündüğü andan itibaren zorunlu olarak azalır. Senin karşına Sezar'ı koymaktan da asla bıkmayacağım. O, dünyayı yönettikçe ve iktidarın ordulardan daha iyi iyiliklerle korunduğunu gösterdikçe, insanların yazgılarına yön verdikçe, senin için herhangi bir kayıptan acı çekme olasılığı da olmayacak. O, tek başına sana imdat olarak yeterli bir teselli sunacaktır. Başını kaldır ve ne zaman gözlerin yaşarır sa, Sezar'a çevir bakışlarını. Onun tanrısal gücünün parlak görüntüsü karşısında kuruyacaktır gözyaşların; onun parıltısıyla kamaşan gözlerin başka hiçbir nesneyi göremeyecek,

öylece büyülenip kalacaklardır. Gece gündüz bakışını ondan alamayacağın, ruhunu ondan asla uzaklaştıramayacağın o hükümdarı düşün, talihe karşı ona başvur, ondan yardım iste. Çevresindeki herkese karşı ne kadar iyi yürekli ve sevgi dolu olduğunu bildiğimden, yararı iyileştirmek için şimdiden her çareye başvuracağından, acını durdurabilecek her olanağı senden esirgemeyeceğinden kuşku yok. Ama bu konuda hiçbir şey yapmasa bile, sadece Sezar'a bakman ve onu düşünmen, sadece bu, senin için en büyük teselli olmaz mı? Tanrılar ve tanrıçalar onu uzun süre yeryüzüne bağışlayabilsinler! Kutsal Augustus'un yüksek başarılarına erişebilsin o ve yıllarının sayısını da aşabilsin! Ölümlüler arasında kaldıkça evinde hiçbir ölümlü olduğunu bilemesin! Oğlunun¹³ uzun bir deneyimle Roma İmparatorluğu'nu yönetebileceğini görsün ve onu af dili olarak düşünmeden önce kendi yönetimine ortak etsin! Ancak torunlarımız için ışınsın, gerçek ailesinin onu göklerde kendine çağıracağı o gün geç gelsin!

9. *İmparatora lütuf dilekçesi.*

Çek ellerini ondan ey talih! Senin gücün de ancak onun lütfekârlığından dolayı onun kişiliğinde çıksın ortaya! Çok uzun zamandır hasta ve bitkin olan insanoğlunun yaralarını iyileştirmesine izin ver; selevinin tutkularıyla yıkıp çökerttiği her şeyi yeniden düzenleyip onarmasına izin ver! Yeniden kaosa düşen ve karanlıklara gömülen bir dünyanın üzerinde parlamaya gelen bu yıldız, artık bundan sonra bir daha sönmeden ışıyabilsin! Germany'yi yola getirsin, Britanya'yı açsın bize! Babası gibi zaferler kazansın, yeni zaferlere layık olsun! Ben de şu görüntülere tanık olacağım: Onun tüm erdemlerinin başında gelen gönül yüceliği benim için güvencedir. Zira ben uçuruma dalarken, o beni orada bırakacağına söz vermedi. Ben haksızım, o beni uçuruma daldırmadı.

¹³ Tiberius Claudius Britannicus. (Ed.)

Kader beni devirdiğinde, o düşüşümde destek oldu bana, ben uçuruma yuvarlanırken de onun kutsal elinin, bağışlayıcı elinin, beni bulduğum yere hırpalamadan koyduğunu hissettim. Bana iyi davranması için senatoya yalvardı; bana yaşamı bağışlamakla iyi etti; yaşamamı istedi senatodan. Benim davamı incelesin, ne olmasını istediğini söylesin. Adaleti davamın doğru olduğunu anlasın ya da onun gönül yüceliği onu öyle kabul etsin! İster masumiyetimi görsün, isterse masum olmam gerektiğine karar versin, ikisi de benim için lütuf olacaktır. Şimdilik, onun merhametinin bütün dünyaya yayıldığını görmem, mutsuzluğumda derin bir teselli olmaktadır bana. Bu merhamet, işte benim çivilendiğim dünyanın şu köşesinde bile gözden düşmüş olmaktan bunalmış nice talihsizi daha şimdiden umutsuzluktan kurtarıp ışığa çıkarmadı mı! Onun unuttuğu yalnız insan olmaktan korkmuyorum. Ama o, kimin birine ne zaman yardım etmesi gerektiğini daha iyi bilir; bana gelince, onun bana kadar gönül indirmekten utanç duymak zorunda kalmaması için her şeyi yapacağım. Gönül yüceliğin kutlu olsun ey Sezar! Senin yönetiminde, sürgünlerin eskisinden daha dingin bir yaşamları vardır; devletin en büyük adamları Caius'un yönetiminde bulunmaktadır. Onlar endişe içinde yaşamıyorlar, her saat ölüm kılıcını beklemiyorlar, ufukta ne zaman bir gemi görülse sararıp solmuyorlar. Sana şükürler olsun, onlar için kaderin acımasızlıklarına bir sınır çektin sen. Onlar daha iyi bir gelecek umuduyla şu anın güvenliğine sahipler. Adaletin yıldırım darbelerini yönettiği çok açıktır, adalet onları yaraladığında bile onlar adalete büyük bir saygı gösterirler.

10. İmparatorun dillendirilmesi. Ünlü insanların verdiği cesaret örnekleri.

XIII. Demek ki insanların evrensel tesellıcisi olan bu hükümdar, daha şimdiden, yoksa tuhaf bir şekilde yanılıyım, senin ruhunu berkitmek ve böyle büyük bir yarayı bu yaradan

daha güçlü ilaçlarla sağaltmak zorunda kaldı. Sana cesaret vermek için şimdiden her şeyi kullandı, muhteşem belleği seni boyun eğmeye sürükleyebilen bütün örnekleri saydı sana, her zamanki söz ustalığıyla bütün bilgelik kurallarını hatırlattı. Bu davetçi görevini hiç kimse ondan daha iyi yerine getiremezdi. Sözcükler onun ağzında başka bir güç kazanacak, onlar mucize sözler gibi düşecekler, onun kutsal yetkesi de senin acını hiçliğe indirecek. Şimdi sana şu sözlerle seslendiğini düşün: “Sen kaderin böyle acımasız bir yazgıyla belini bükme için seçtiği tek kişi değilsin; dünyada üzücü bir felaketi yaşamayan bir aile yoktur, hiçbir zaman da olmadı. Daha az önemli olduğundan ve bir hayranlığa değer olmadığından, yığınların sunduğu örnekler üzerinde durmayacağım; senin önüne koymak istediğim bizim olay takvimlerimiz, resmî yıllıklarımızdır. Sezarların atriumlarını dolduran şu resimleri görmüyor musun? Aralarında bir aile acısının anısını taşımayan bir teki yoktur. İhtişamlarıyla çağları aydınlatan bu büyük adamların içinde, en aziz varlıklarını yitirmenin acısını tatmayan, ya da ölümleriyle yakınlarının yüreklerini parçalamayan biri yoktur. Sana, kardeşinin ölümünü sürgünde öğrenen Afrikalı Scipio’dan söz edecek miyim? Kardeşini hapisneden kurtaran bu kardeş onu ölümden kurtaramadı. Bütün dünya da onun şefkatinin en meşru haklara başkaldırabileceğini biliyordu. Zira Afrikalı Scipio’nun kardeşini Viator’un ellerinden aldığı aynı gün, onun basit bir yurttaş olarak, bir halk temsilcisine kafa tuttuğunu bile görmüşlerdi.¹⁴ O, bu kardeşin ölümüne, onu savunurken gösterdiği aynı cesaretle dayandı. Babasının zaferine¹⁵ ve iki kardeşinin cenaze törenine hemen hemen aynı anda tanık olan Scipio Emilianus’u da anlatacak mıyım? Henüz bir yenidoğan, neredeyse çocuk yaşıdaydı, ailesinin Paulus Aemilius’un ganimetlerinin üzerine çöktüğünü gördüğü zaman Roma’nın Scipio’larsız kalmasını ve

¹⁴ Bkz. Titus Livius, *Roma Tarihi*, XXXVIII, 54-56. Viator, yüksek memurların şahsına bağlı, ulaklık yapmakla görevli bir tür kapıcı ya da odacı. (Ed.)

¹⁵ Perseus’u İÖ. 167’de yenen Paulus Aemilius. (Ed.)

Kartaca'nın Roma'ya direnmesini önlemek için doğmuş olan bir kahramanın bütün metanetini o bu apansız gelen yıkım içinde de gösterdi.

XIV. İki Lucullus'u ve ölümle bozulan güzel uyumlarını, amansız yazgının ortadan kaybolma mutluluğuna kadar her şeyi elinden aldığı Pompeius'ları da anlatacak mıyım? Sextus Pompeius ilk önce kız kardeşinin¹⁶ ölümünü gördü, onun ölümü Roma barışının sıkı bağlarını parçalıyordu; sonra şu saygın erkek kardeşinin¹⁷ ölümüne de tanık oldu, talih onu sadece babasından daha az yüksekte aşağı atmamak için o denli yetiştirmişti; Sextus Pompeius da bu yeni tecrübeden sonra, yine de kendinde sadece acısının gerektirdiği gücü değil, savaş için gerekli olan gücü de buldu. Ölümün birbirinden ayırdığı sayısız kardeş örnekleri geliyor akla. Daha açık söyleyelim: İki kardeşin birlikte ihtiyarladığı neredeyse hiçbir zaman görülmedi. Ama biz de imparatorluk evinden çıkmayalım. Talihin Sezarların bile gözyaşlarına susadığını görüyoruz, onun bir yakınıni yitirme acısını ilk önüne gelene yaşatmasından yakınacak kadar sağduyudan yoksun olabilir miyiz? Kutsal Augustus, neredeyse taptığı kız kardeşi Octavia'yı yitirdi, doğa da ıstırap yasasının gökyüzüne vaat ettiği bu adamı bu büyük yasadan bağışık tutmadı. Ne diyeyim? O, olası bütün dertlerden bitkin düştü, hem halefi olmaya hazırladığı kız kardeşinin oğlunu¹⁸ kaybetti, hem de bütün acılarını birer birer saymamak için söylüyorum, bütün damatlarının, çocuklarının ye torunlarının da ölümünü gördü; hiçbir ölümlü, onun insanlar arasından geçerken insan olduğunu ondan daha fazla hissetmedi asla. Bununla birlikte, bunca yoğun acılar sınırsız gücü olan bu yüreğin direncini kıramadı ve yabancı ulusları yola getiren kutsal Augustus, acıyı da aynı şekilde dize getirdi. Caius Sezar,¹⁹ kutsal Augustus'un torunu, benim büyük amcam, henüz er-

¹⁶ Süha'nın gelini. Ölümünün genel barışı nasıl tehlikeye attığı bilinmiyor. (Ed.)

¹⁷ Cnaeus Pompeius, Munda Savaşı'nda öldürüldü. (Ed.)

¹⁸ Marcellus. Bkz. bu kitapta 'Marcia'ya Teselli', II, 3, s. 25. (Ed.)

¹⁹ Agrippa'nın ve Augustus kızı Julia'nın oğlu. (Ed.)

keklik çağına ulaşmış, onun gibi gençliğin prensi olan çok sevdiği kardeşi Lucius'u kaybetti; Parth'lara karşı hareket etmeye hazırlandığı bir zamanda oldu bu olay, bu manevi yara onun biraz sonra almak zorunda kaldığı bedensel yara-
radan yüz kez daha acı verici oldu. O, bunların her birini bir kahraman gibi tevekkülle karşıladı. Tiberius, amcam; Germanya'nın en ücra köşelerini bize açmaya ve en yabanıl kavimlerini Roma'nın egemenliğine boyun eğdirmeye çalışan küçük kardeşi babam Drusus Germanicus'un kollarında ve öpücüklerinin altında öldüğüne tanık oldu! Ama sadece kendi acısını değil başkalarının acısını da bastırmaya çalıştı. Bu ölümün sadece üzdüğü değil, aynı zamanda yıldırım çarpmışa döndürdüğü bütün ordu, onun aziz Drusus'unun bedenini ısrarla istiyordu; o, ordu mesleğinin bir disiplini varsa, bu acının da kendine ait olduğunu düşünerek bu ölümü gerçek bir Romalı kederinin sınırlarına indirgedi. İlk önce kendi gözyaşlarını boğmasaydı başkalarının gözyaşlarını durdurabilir miydi?

XV. "Büyükbabam Marcus Antonius, herkesten üstün insan, rakibine yenilmeseydi, cumhuriyeti yeniden kurardı; Triumvira'nın²⁰ gücünü elinde bulunduran adam kendinden üstün hiçbir şey görmüyordu; iki meslektaşının dışında bütün dünyaya egemendi kardeşinin²¹ trajik ölümünü öğrendiğinde. Zalim kader, insanların mutsuzluğu için ne oyunlar düzenliyorsun! En büyük buyurucu olan Marcus Antonius yaşam ve ölüm hakkını yurttaşlarının üzerinde uyguladığı zaman bile onun öz kardeşi idama gitmek zorunda kalıyordu! Marcus Antonius bu korkunç darbeye, önceki acılarına nasıl dayanabildiyse, aynı kahramanlıkla dayanmaya çalıştı, onun için döktüğü gözyaşları da ölen kardeşlerin ruhlarına kurban edilen yirmi tümenin kanı oldu.²² Ancak, binlerce başka örneği hatırlatmamak, bizzat

²⁰ Triumvira: Eski Roma'da siyasal erkin üç kişi elinde bulunduğu yönetim biçimi, üçler-erki. (Çev.)

²¹ C. Antonius, Makedonya'da Brutus'un buyruğuyla öldürüldü. (Ed.)

²² Brutus ve Cassius'un on dokuz tümenine tumturaklı bir anıştırma. (Ed.)

benim başıma gelen tüm öteki kayıplardan hiç söz etmemek için söylüyorum, talih iki kez kardeş acısı²³ yaşattı bana, iki kez de beni yaralayabildiğini gördü, ama gel gör ki asla yıkamadı beni. Kardeşim Germanicus'u kaybettim. Onu ne kadar sevdiğimi anlamak için bir kardeşin bir kardeş için duyabileceği şefkatin, düşünebileceği özverinin ne olduğunu iyi düşünmek gerekir; ben yine de kardeşim için ne gerekiyorsa hiçbir görevi yadsımak ve bir hükümdar tarafından eleştiriye yol açabilecek hiçbir şey yapmamak suretiyle, acıma egemen oldum.”

Vatanın Babası'nın sana bu örnekleri hatırlattığını, yazgı için hiçbir şeyin o derece olağanüstü olmadığını, ilah yaratacağı için saraydan cenaze alayları çıkarmaktan çekinmeyen yazgı için hiçbir şeyin saygıdeğer olmadığını sana gösterdiğini düşün. Onun zulmünü ya da adaletsizliğini görünce şaşır-mayalım. Yatışmaz öfkesiyle hükümdarlarımızın tapınağına bile çifte darbeye hakaret ettiğine göre, özel ailelere karşı nasıl en küçük bir hakkaniyet, en küçük bir itidal gösterebilirdi ki? İstersek çılgık atalım, bütün ulus ona karşı ayaklanalım; onu değiştiremeyeceğiz; hiçbir duamız, hiçbir ahımız onu yıldıramayacaktır. Talih insanlara yaptığını her zaman yapacaktır. Onun müsaade etmeyeceği hiçbir aşırılık, müsaade etmemesi gereken hiçbir saygısızlık yoktur; onun şiddeti hiçbir zaman tanımadığından fazla engel tanımayacaktır; tahribini, yıkımını daha da azdırmak için ancak tapınakları aşıp geçerek girilebilen evlere kadar girmeye cesaret edecek, defnelerle sarılmış kapıları yas perdeleriyle kaplayacaktır. Talih, insan soyunu yok etme hükmünü hâlâ vermediyse, onun nazarında Romalı adı hâlâ sevmeye değer ise dünyanın zayıf kaderlerine bağışlanmış bu hükümdarın bütün ölümlüler için kutsal olduğu gibi, talihin kendisi için de kutsal olmasını biz ancak dileklerimizle, ortak dualarımızla sağlayabiliriz! Talih ondan gönül yüceliğini öğrensin, hükümdarların en tatlısına karşı tatlı olsun, yumuşak olsun!

²³ Germanicus'un ve kız kardeşi Livilla'nın ölümlerinden söz ediliyor. (Ed.)

O hâlde, az önce sana anlattığım ve gökyüzünün, gökyüzüne komşu bölgelerin kendilerine açık olduğu bütün kişilere gözlerini çevirmen ve talihin, üzerinde yemin edeceğimiz varlıklardan bile uzaklaştırmadığı ellerini sana çevirdiğini tevekkülle kabul etmen gerekiyor. Bu kişilerin acıya dayanacak, onu alt edecek cesaretine öykünmen, bir insan için mümkün olduğu ölçüde, senin de tanrısal izler üzerinde yürümen gerekiyor. Evet, her başka olayda, koşulların ve durumların farklılığı çok güçlü bir şekilde kendini hissettirir, ama buna karşılık, erdem herkese açıktır, kendilerini erdemlere layık olarak düşünenleri asla küçümsemez. Böyle bir beladan hiç bağışık olmamaktan gücenme hakkına sahip olan ve insanlığın geri kalanıyla sadece bu konuda anlaşış bu belada hiçbir haksızlık görmeyen, ama ölüme borçlu olduğumuz haracın tam kendi payları olduğunu gören, ayrıca başlarına gelen şeyi öfkelenmeden, onu bitkinliğe düşmeden tevekkül gibi kabul edebilen bu insanlardan daha güzel hangi örnekleri gösterebilirsin? Zira acılarını hissetmemek, insan olmamaktır; bu acılara dayanamamak ise bir erkek yüreğine sahip olmamak demektir.

11. Son örnek: *Caligula*.

Talih tarafında erkek ya da kız kardeşleri ellerinden alınan tüm Sezarları şöyle bir gözden geçirdiğimde, bunların arasında kökünden kazınması gereken, doğanın insanlığın bir felaketi ve yüzkarası olarak yarattığı, bugün en tatlı hükümdarın iyiliğini yeniden canlandıran bir imparatorluğu baştanbaşa yıkıp yok etmek için ortaya çıkardığı o meşum canavardan hiç söz etmeden geçemeyeceğim. Kız kardeşi Drusilla'yı kaybettiği zaman C. Sezar –hükümdar olarak sevinmeye ne denli yeteneksizse üzülmeye de o denli yeteneksiz olan bu insan– hemşehrileriyle görüşüp tanışmaktan kaçınıp kız kardeşinin cenaze törenine katılmaktan, ona karşı son görevini yerine getirmekten sakındı ve Albe'deki

evine çekildi; bu vakitsiz kaybın acısını zar oyunları ve buna benzer başka meşguliyetlerle yumuşatmaya çalıştı. Ne büyük bir utanç, bir Roma imparatoru kız kardeşine ağlıyor, zarlar da onu teselli ediyor! Tam bir deli düşüncesizliğiyle, bazen saçını sakalını salıveriyor, bazen başıboş bir şekilde İtalya ve Sicilya sahillerinde serüvene atılıyordu; kız kardeşine ağlansın mı yoksa ona tapınılsın mı? Hangisini tercih edeceğini asla bilemeyen imparator, onun adına tapınaklar kurduruyor, onu yeniden kutsal onurlara kavuşturuyordu; aynı zamanda da kim yeterince üzgün görünmezse onu acımasızca cezalandırıyordu. Zira aşırı bir gönenç onu insanüstü bir gururla şişirdiği zaman da kötü talih onu şaşkına çevirdiği zaman da kafası iyi çalışmıyordu. Kuşkusuz hiçbir Romalının gönlü, acısını gereksiz oyunlarla oyalamaya çalışan, kendini rezilcesine ihmal ederek bu acıyı körükleyen, ya da başkasının mutsuzluklarında en insan dışı teselliden zevk almaya çalışan bir kaçık örneğini kabul etmeyecektir.

12. Son çağrılar

Sana gelince, her zamanki yaşam biçiminde bir değişiklik yapmak zorunda değilsin. Mutluluğun değerini çok fazla yükseltip talihsizliğin yükünü çok kolayca azaltan ve insan için en hoş teselli olarak en güzel övünç kaynağını meydana getiren o çalışmalara kendini vereli çok zaman oluyor. Her zamankinden daha şiddetli bir tutkuyla bu değerli çalışmalara adanmışsın kendini, acının sana kadar ulaşması için artık bir geçiş bulamayacağı bir siper olarak tutunmuşsın bunlara. Dahası, kardeşine onun anısını ebedileştiren bir yapıt da adanmışsın. Zira bütün insani ürünler arasında, edebî yapıtlar, hiçbir hava değişikliğinin hırpalayamadığı, hiçbir sürecin ortadan kaldıramadığı ürünlerdir. Bütün ötekiler, taş yığınları, kocaman mermer anıtlar, anıt mezarlar boşuna yükselir göklere; geleceğimiz asla devam etmez onlarda, çünkü bütün bunlar yok olur bizim gibi; sadece ru-

hın tanıklıklarıdır gerçekten ölümsüz olan. Senin kardeşine borçlu olduğun saygı budur, senin onu yerleştirmen gereken tapınak budur. Onu ölümsüz dehanla ebedileştirmen, ona sadece gereksiz gözyaşları adamandan daha iyidir. Talihin kendisine gelince, şimdilik davasını senin karşında savunup savunmayacağını bilmiyoruz elbette. Zira talihin diğer armağanlarının bizim için çekilmez olmaları için onun bir armağanını geri alması yeter; ama zamanın seni daha hakkaniyetli kılacağı andan itibaren denemen gereken bir şeydir bu. Zira talihle o zaman barışabileceksin. Bu kadar sevgiyle, gerçekten de bu haksızlığı önceden telafi etmemiş miydi! Yeni lütuflarla bu hakareti artık unutturmayacak mıdır! Ne olursa olsun, onun senin elinden aldığı şeyi o sana vermemiş miydi? O hâlde ruhunun zenginliklerini kendi aleyhine çevirme. Acına yardımcı olma. Senin dilin, biliyorum, büyük şeyleri küçültmek ve onları en küçük boyutlarına indirgemekte usta olduğu gibi, küçük şeyleri büyük göstermekte de ustadır; ancak senin bu dil ustalığın başka durumlar için de gücünü korusun, şimdi de tümüyle seni teselli etmeye çalışsın. Ama burada başka bir aşırılığa düşmemelisin. Zira doğanın kendi gereklilikleri vardır, sadece izzet-i nefis, özsaygı çok ileri gider. Bana gelince, ben her hüzünden, her kederden ille de el çekmeni istemeyeceğim senden. Cesur olmaktan çok, soğuk ve sert olan felsefeleriyle bilgeye acıyı yasaklayan insanların olduğunu biliyorum; onların acıya asla dayanıklı olmadıklarını sanıyorum; aksi takdirde talih bu kibirli bilgeliliği alırdı onlardan ve inatçılıklarına rağmen hakikati itiraf etmeye zorlardı onları. Sağduyu, acının aşırılığını ve artığını ortadan kaldırırsa yeterini yapmış olacaktır; acıyı tamamen yok etmesine gelince, biz bunu ne umut etmeli, ne de istemeliyiz. Daha çok aldırmazlığa da aptallığa da benzemeyen doğru bir dengede kalmalıyız; heyecanlı olalım, ama şaşkın olmayalım. Gözyaşlarımız aksın, ama kuruyabilsin de. Kalbimizin derinliğinden çıksın ahımız, ama bir sınırı da olsun. Hem bilgelerin, hem kardeşlerin takdirine yaraşır biçimde egemen olmalısın kendine. Kardeşinin hatırasını sık sık

anımsamayı, sık sık ondan söz etmeyi ve hayalinin sürekli gözlerinin önünde olmasını arzulamaya çalışmalısın; ancak bu hatırayı acı verici olmaktan çok hoşnutluk verici kılabilirsen başaracaksın bunu. Zira acı çekmeden ele alamayacağımız düşüncelerden sezgisel olarak kaçınırsın. Onun inceliğini hatırla, işlerdeki ustalığını, eylemdeki çabasını, verdiği sözlerle bağlılığını hatırla. Bütün sözlerini ve bütün davranışlarını anlat başkalarına, kendine de söyle bunları. Onun ne olduğunu ve gelecek için neler vaat ettiğini düşün. Zira böyle bir kardeşten ne beklediysen hiçbirinde haksız olmazdın.

13. *Yazarın mazeretleri*

Uzun süren bir durgunluktan dolayı uyuşmuş ve körelmiş bir zihinden yansıyıp da dile getirebildiğim düşünceler bunlar işte. Eğer bu düşünceleri senin dehan gibi bir dehaya azıcık layık bulursan veya bunların senin acını gidermeye özgü düşünceler olduklarını görürsen; insan kendi mutsuzlukları hakkındaki düşüncesi yüzünden eriyip tükendiğinde, üstelik de çevresinde biraz uygarlaşmış barbarların kulaklarını bile tırmalayacak kadar kaba olan barbar bir halkın dilinden başka bir dil konuşulmadığını duyduğu zaman Latince söz varlığını kullanmakta çok güçlük çektiğinde, başkasını tesselli etmeye çalışmanın ne kadar güç olduğunu düşün!

DİZİN

A

acı 12, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 31, 35, 36, 37, 40, 43, 44, 45, 50, 54, 63, 64, 83, 85, 87, 89, 90, 100, 101, 102, 103, 106, 112, 117, 120, 121 122; ~ hissetmek 85; ~larımızdan kaynaklanan duygular 86; ~ları dindirmek 62; ~yı bastırmak 87; ~yı frenlemek 62; yoğun ~lar 62, 116
açgözlülük 81, 85, 107
adalet kaygısı 108
Afrika 56, 69, 74, 80
Agrippina 61
ahlak 11, 12, 54
ahlaksal değer 95
Aka kentleri 68
akıl 21, 23, 37, 71, 8196, 116
Albe 119
aldatıcı rahatlamalar 100
amansız yaralar 66
anaç duygular 89
anımsama 122
anne 24, 54, 84, 86; ~ şefkati 61
Antenor 70
Apicius 77
araştırma 67, 87
Arethuse çeşmesi 40
Areus 24, 26
Aristides 82
Arkadya 70
aşağılanma 81
aşırılık 118
aşk arzuları 81
Athena 41
Atinalı 69
Augustus 17, 21, 22, 24, 36, 113, 116
avuntu 34, 64, 84; ~nun kaynağı 90
azap 27, 45, 107

B

baht 103
belagat 20, 61
beşerî: ~ bilgiler 87; ~ ve ilahî ilimler 73
beyhude azaplar 87
Bibulus 36
bilge(ler) 50, 65, 66; ~in kılavuzluğu 65
bilgelğin temel kuralları 87
boyun eğmek 31
Britanya 36, 95, 113
Brutus 17, 37, 71, 73, 74, 117
bunalım 30
bütün kirlerden arınmış bir ruha sahip olmak 100
Büyük Yunanistan 69

C

Caius 38, 114, 116
Caligula 17, 18, 61, 76, 119
Capitol 77
Catilina 47
Cato 74, 82
Caton 47, 55
cenaze; ~ alayları 118; ~ günü 22; ~ tören(ler)i 42, 119
Cermenler 69
cesaret 19, 22, 26, 29, 37, 38, 64, 75, 84, 86, 91, 102, 110, 114, 115, 118
ceset 37
ceza 31, 81
Charybde 40
Cicero 41, 47, 74, 110
ciddi konular 106
cinsiyet 19, 20, 21, 84, 85; ~in ruhsal zayıflığı 19
Claudius 7, 11, 14, 61, 73, 95, 105, 113

Cloelia 38
 Cordus 17, 19, 51, 52, 56
 Cornelia 38, 85, 86
 Cossyra 67
 Cotta 86
 cumhuriyet 20, 73

Ç
 çabalar 83
 çalışma 67, 84, 87, 88, 105
 çare 87, 104, 105
 çocuk(lar) 19, 29, 34, 39, 41, 42, 53,
 85, 88, 115
 çocukluk 49

D
 darbe 21, 84
 dayanak 112
 defnelerle sarılmış kapılar 118
 deha 20, 103
 delilik 80, 106
 Denys 41
 despotizm 41
 destek 40, 88, 114
 devingen 68
 dilekçe 11, 95, 96, 104
 Diomedes 70
 direnç 112
 doğa 7, 20, 27, 41, 51, 65, 71, 76, 78,
 97, 109, 110, 116; ~dan 27, 50; ~ın
 27, 37, 45, 46, 50, 55, 78, 97, 106,
 108, 119, 121
 doğurganlık 85
 dostlar 11, 19, 98
 Drusilla 119
 Drusus 22, 23, 24, 25, 37, 38, 117
 duygusal bağlılık 102
 duygusuzluk 85
 dünya: ~nın yedi harikası 97; ~ ni-
 metleri 73
 düşüncesizlik 25, 110

E
 ebedî 54; ezeli-- 49, 104, 107
 ebedîleştirme 121
 ebedîlik 32
 ebedîyet 92
 edebiyat 12, 73, 99, 100, 106

edep 50, 85
 eleştiri 25
 Emilianus 115
 entelektüel değer 95
 erken gelişmişlik 53
 Euander 70
 evreni yeniden kurma 58
 evrensel: ~ önyargı 66; ~ hata 49
 ezopik masallar 106

F
 Fabianus 53
 feda etme 89
 fedakârlık(lar) 19, 104
 felaket 26, 69, 84
 felek 65
 felsefe 7, 53, 74, 95
 filozof 7, 24, 26

G
 Galya 69, 70
 Galyalılar 69
 Gaton 50
 gençlik çağı 49
 Germanicus 37, 117, 118
 Germany 22, 113, 117
 göçmen(ler) 68, 69
 göksel 55, 68, 72; ~ nesneler 68
 gök yolculuğu 52
 gönenç 65
 gönül: ~ hazları 30; ~ yüceliği 113,
 114, 118
 gözyaş(lar)ı 22, 35, 98, 100, 112,
 117, 121
 Gracchus 38, 85, 86
 Grekçe 95
 Grek dili 99
 güvence 28, 50, 104, 113
 güvenlik 108
 Gyare 67

H
 hafifleme 112
 hakikat 13, 14, 20, 54, 55, 92
 hakkaniyet 89, 121
 haksızlık 39, 98
 halk güçleri 70
 hatıra 86

hayat 25; ~a ağlayarak başlamak 101
 haz: buruk ~ 100; ~ yaratan şey 33
 Helvia 11, 14, 59, 61, 62, 83, 88
 Hercules 20, 34, 35
 Herkül 51, 80
 hiçlik 45, 48, 107, 115
 Hindistan 68
 Homeros 80, 95, 105, 111
 hor görölme 82
 hoşnutluk 65
 huzur 39, 87, 89, 90, 92, 108
 huzursuzluk tohumları 100
 hükümdar 114, 118, 119
 hüznün 25

I
 ıstırap 28, 62; ~ yasası 116

İ
 içdeniz 69
 ihtiras 78
 ihtiyarlık 32, 49
 iktidar okları 91
 ilahî soluk 71
 ilkçağ 11, 12, 13, 50, 78, 80
 imparatorluk 7, 98, 116
 insan 26, 31, 32, 34, 37, 41, 47, 48, 49,
 51, 57, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73,
 78, 81, 82, 97, 100, 101, 103, 107,
 114, 116, 117, 118, 119, 120, 122;~i
 13, 19, 23, 40, 48, 50, 72, 99, 106,
 107, 110, 120; ~ ruhunun kökeni 68
 irade 89
 İskidos 67
 İskit ülkesi 68
 İspanya 69, 74
 İtalya 22, 23, 37, 40, 69, 70, 77, 120
 iyileşme 90
 iyilik 45, 99, 107

J
 Julia Augusta 24, 36, 61, 116
 Julius Sezar 36
 Jüpiter 35, 77

K
 kader 29, 84, 85, 87, 97, 99, 100,
 111, 114, 117

kadın(lar) 17, 27, 31, 78, 85, 86, 87,
 90; ~ca zayıflık 84
 kamuoyu 25
 kamusal hor görü 67
 kaos 97
 Kapitol 35
 kardeş 22, 42, 101, 102, 103, 106,
 115, 116, 118; ~ acısı 118
 Kartaca 97
 Kartacalılar 69, 80
 kaygı 27, 54
 kayıp 118
 keder 62, 88, 105
 kefen 90
 Kıbrıs 47
 kırılmış onur 67
 kısmet 49
 kıvanç 88, 98
 konsüllük 82
 Korint 97
 korku 20, 64, 81, 106, 107
 Korsika 7, 14, 61, 96
 Korsikalılar 71
 köle 45; ~ sahibi 80
 kölelik 19, 47
 kötülük(ler) 35, 39, 45, 66, 67, 75,
 81, 82
 kötü talih 120
 kurban 35, 56, 107, 112, 117
 kurtarmak 12, 99
 Kutsal Yol 38
 küstahlık 83

L
 Latince 12, 95, 122
 layık olma 99
 Livia 21, 22, 24
 liyakat 88
 Lucius Bibulus 36
 Lucius Sulla 34
 Lucretia 37
 Lucullus 116
 lütuf dilekçesi 113
 lütfkârlık 113

M
 manevi; ~ âlem 72; ~ yara 117
 Marcellus 21, 22, 73, 74, 75, 116

Marcia 11, 14, 15, 17, 18, 19, 26, 27, 29, 32, 38, 39, 45, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 116

Marius 71

Marsilya 70

masumiyet 114

Mela 61, 88

Menenius Agrippa 80, 81

merhamet 14, 35, 114

Metilius 17, 39, 53, 55

mezar 38, 90, 91

Mısır 47, 74, 90, 91

Midilli 73, 74

Milet 69

mukadderat 111

mutluluk 22, 33, 45, 47, 50, 51, 63, 65, 88, 99, 107, 108, 109; ~un sürmesi 63

müsriflik 80

mütevazı 77, 85, 103, 108

N

nankörlük 109

Napoli 47

Novatilla 89

Novatus 61, 88, 89

Numancia 97

O

Octavia 21, 22, 116

Ö

ödünç verilen yaşam 111

öfke 12, 19, 27

ölüler 26, 44, 45

ölüm 12, 17, 19, 26, 27, 32, 36, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 56, 61, 81, 91, 97, 110, 114, 117; ~den korkmak 40; ~e borçlu olduğumuz haraç 119; ~e mahkûm eden yasa 111; ~ endişesi 81; ~ün birbirinden ayırdığı sayısız kardeş 116

ölümlü 31, 55, 97, 110, 113, 116; ~ hayatın kusurları 55; ~lerin dünyası 39

ölümsüzlük 32, 40

ömür 48, 76, 101, 110, 111

öncesizlik-sonrasızlık 48

övgü 46, 53, 95, 96, 112

övünç kaynağı 78, 85, 120

öz duygular 88

özgürlük 45, 103, 108

özlem 101

özsaygı 121

özveri 88, 91, 118

P

Padova 70

Parth 75, 117

Patrisyenler 80

Paulus Aemilius 35, 115

Perseus 35, 115

Pers ülkesi 68

Phasin 75

Phocideli 70

Pirene dorukları 69

Platon 41, 52, 80

Polybius 11, 14, 95, 96, 100, 104, 105, 112

Pompeius, Cnaeus 36, 47, 48, 51, 74, 88, 116

Pontus 68

Pulvillus 35

Pythia 31 ; ~'nın tanrısal esintileri 31

R

Regulus, Atilius 77, 80, 81

Roma 7, 19, 22, 23, 24, 28, 29, 35, 36, 37, 38, 47, 53, 70, 77, 80, 90, 96, 105, 113, 115, 116, 117, 120; ~ kültürü 19; ~'nın tarihi 19; ~ İmparatorluğu 70, 113

Romulus'un kulübesi 73

Rostre'lar kürsüsü 37

ruh 19, 20, 21, 26, 35, 45, 54, 55, 68, 72, 73, 75, 78, 79, 82, 89, 91, 92, 98, 103, 105, 106; ~ metaneti 75; ~un dinginliği 12; ~u berkitmek 114

S

sabır 34, 66

sadakat 100

sadık mümin 82

sağduyu 76, 77, 86, 87, 89

samimiyet 84

Samnit 77

sarsıntı 63

Scipio 80, 115

Scipion 35, 38, 55

- Söcundus, Satrius 17, 51
 sefalet 80, 100
 sefil 73, 82
 Seianus 17, 19, 37, 51, 52
 Senato 17, 80
 Serifos 67
 servet 83
 sevgi 7, 19, 63, 88, 98, 100, 101, 113
 sevinç 24, 33, 52, 72, 87, 109
 sevmek 100
 Sextus Pompeius 116
 Sezar 23, 36, 48, 74, 88, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 108, 112, 113, 114, 116, 119
 sığınak 65, 70, 87, 103
 sıkıntı 32, 63, 66, 79
 sızlanma 104
 Sicilya 40, 120
 sineye çekme 86
 Sirocco 40
 Sirte 56
 Sokrates 50, 81, 82
 sonsuzluk 108
 Stoacılar 80
 Sulla 34, 71
 sürgün 14, 41, 50, 66, 67, 69, 73, 74, 78, 79, 81, 82, 86; ~ yeri 67, 78
 Syracuse 40, 41, 42
- Ş
 şefkat 24, 83, 88
- T
 talih 30, 31, 32, 34, 36, 39, 45, 46, 57, 62, 63, 65, 66, 72, 78, 84, 86, 87, 88, 89, 98, 99, 100, 103, 107, 108, 112, 113, 116, 118, 119, 120, 121; ~in acımasızlıkları 88; ~in cilveleri 107; ~ten yakınmama 104
 talihsizlik 34; ~in yükü 120
 Tanrı 35, 58, 71, 72, 77, 79, 87, 106
 tanrıların öfkesi 35
 tanrısallık 68
 tapınak 73, 121
 tarih 105
 taziye 102
 tedirginlik 79
 temel kurallar 21
 tevekkül 117, 119
 Tiber Irmağı 70
- Tiberius 17, 24, 37, 38, 51, 113, 117
 toplumsal sınıf 21
 toprak işleri 73
 torun 32, 89
 töz 68
 trajik ölüm 117
 Triumvira 117
 Triyanlar 69
 Truva Savaşı 70
 tutku 45, 52, 81
- U
 ulusal edebiyat 19
 umutsuzluk 14, 101; ~a 21, 65, 66
- Ü
 üstünkörü bilgi 87
 üstün ruh 52
 üzmek 26
 üzüntü 13, 24, 26, 36, 63, 84, 100, 103, 105; ~ kaynakları 100
- V
 Varro, Marcus T. 71 82, 88, 117
 vazgeçme noktası 98
 vefalı kalp 89
 Viator 115
 Virgilius 40, 95, 105, 111
- Y
 yabancı toprağa yerleşme 69
 yağcılık 95
 yalnızlık 45, 90
 yara 63, 64, 84, 117
 yarar 31, 48, 70, 76, 99, 101
 yardım 63, 88, 113, 114
 yargıcılık 82
 yas 24, 27; ~ perdeleri 118
 yasak 29, 86, 103
 yaşam 29, 39, 40, 48, 111; ~ süresi 49
 yaşlılık 49
 yazgı 26, 30, 39, 49, 57, 118; bel büken ~ 86
 yetim 89
 yılginlık 64
 yıpratıcı kıskançlık duygusu 107
 yok oluş 38, 53
 yoksulluk 45, 67, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81
 yöntem 21

Yunanistan 69
Yunanlılar 35, 69, 71
yurttaş 20, 71, 80, 82, 115
yuva 73
yükümlülük 99

Z
zayıf nokta 99
zekâ keskinliği 87
zenginler 79
Zenon 80
zorunluluk 72

Elinizdeki kitap Romalı filozof ve devlet adamı Seneca'nın kaleme aldığı üç 'teselli'den oluşmaktadır. Bunlardan biri Marcia adında Romalı bir kadına, öteki annesi Helvia'ya, son olarak da İmparator Claudius'un azatlı dilekçe yazmanı Polybius'a seslenir.

Teselliler, çevrelerinde sevdikleri bir varlığın kaybına üzülen ve tek başına acısının üstesinden gelemeyen insanlara el uzatmanın yazınsal ürünleridir. Stoacı filozoflar, kendilerini bu konuda bir tür özel görevli gibi görüyorlardı. Onlar teselliler ile âdeta vicdanların yönetmeni rolünü oynuyorlardı. Böylece hem düşüncelerini kamuya açıyor hem de insanlığın ortak iyiliğine çalışıyorlardı.

Seneca'nın tesellilerin en başarılı ürünlerini ortaya koyduğu bu kitap, ahlak eğitimi ve edebî değeri yanında Stoacı öğretilerin temel ilkelerini içermesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

FOL	TESELLİLER	ISBN 978-625-7307-40-6	
KİTAP NO / 125	BASKI / 1		
/folkitap	/folkitap	/folkitap	